

T. C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**NECATİ ÖNER VE KARL POPPER'DA ELEŞTİREL
RASYONALİZM**

ADEM ÖZ

DOÇ. DR. SAİT KAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2022

TEZ KABUL SAYFASI

Adem ÖZ tarafından hazırlanan “Necati Öner ve Karl Popper’ da Eleştirel Rasyonalizm” başlıklı bu çalışma, 08.08.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Doç. Dr. Mustafa ÇAKMAK Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	İmza
Üye	Doç. Dr Sait KAR Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	İmza
Üye	Doç. Dr. Hasan TANRIVERDİ Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	İmza

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Necati Öner ve Karl Popper’ da Eleştirel Rasyonalizm” adlı çalışmamın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “kaynakça” bölümünde gösterilenden farklı olmadığını belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/08/2022

Adem ÖZ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECATİ ÖNER VE KARL POPPER'DA ELEŞTİREL RASYONALİZM

ADEM ÖZ

Eleştirel rasyonalizmin bilimlerde kullanılması Antik Yunan dönemine kadar gitse de bilimsel bir yöntem olarak ortaya çıkması Karl Popper ile gerçekleşmiştir. Popper'a göre bilimin yöntemi eleştirel, yanlışlamacı ve tümdengelsel olmalıdır. Onun eleştirel rasyonalizm bağlamında ortaya koymuş olduğu bu ilkeler felsefeye ait ilkelere aittir.

Necati Öner ülkemiz de eleştirel düşünce üzerine söz söylemiş nadir düşünürlerden biridir. O eleştirel düşünceyi, felsefesi içerisinde teorik olarak temellendirdiği gibi günlük hayatında da yaşamına dahil etme çabasında olmuştur. Öner'in eleştirel düşünce üzerine söylediklerini incelediğimiz de onun temel noktalarda eleştirel rasyonalizmin kurucusu Popper'ın düşüncesi ile benzeşen yönlerinin olduğunu görmekteyiz.

Her ne kadar sistemleşmesi Popper ile gerçekleşse de eleştirel düşünce bilimlerin gelişimi açısından her zaman önemli olmuştur. Konunun hem bilim hem de felsefe açısından önem arz etmesi bu çalışmayı yapmamızın ilk nedenidir. Bu çalışmayı yapmamızın ikinci nedeni eleştirel rasyonalizmi sistematik bir şekilde ilk defa Popper'ın ortaya koymuş olmasıdır." *Popper'ın sistemleştirdiği şekilde eleştirel düşünce bilim için ne ifade etmektedir?*" sorusu bizi bu çalışmaya yöneltmiştir. Necati Öner'in felsefesinde eleştirel düşünceye büyük önem vermesi, eleştirel rasyonalizm bağlamında Popper ile benzerlik içeren düşüncelerinin bulunması ve ülkemizin önde gelen düşünürlerinden olması sebebiyle onun felsefi mirasını anlamaya ve anlatmaya yönelik duyduğumuz istek ise bizi bu çalışmaya yönelten asıl neden olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Eleştirel Rasyonalizm, Doğrulanabilirlik, Yanlışlanabilirlik, Hoşgörü, Bilimsel Bilgi, Metafizik Bilgi

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

CRITICAL RATIONALISM IN NECATI ÖNER AND KARL POPPER

ADEM ÖZ

Although the use of critical rationalism in sciences goes back to ancient Greece, its emergence as a scientific method was realized with Popper. According to Popper, the method of science should be critical, falsificationist and deductive. These principles, which he put forward in the context of critical rationalism, are principles of philosophy.

Necati Öner is one of the rare thinkers who spoke about critical thinking in our country. He has tried to include critical thinking in his daily life as well as theoretically grounding it in his philosophy. When we examine what Öner said on critical thinking, we see that he has similar aspects with the thought of Popper, the founder of critical rationalism.

Although its systematization took place with Popper, critical thinking has always been important for the development of sciences. The fact that the subject is important in terms of both science and philosophy is the first reason for us to do this study. The second reason we do this work is that Popper systematically introduced critical rationalism for the first time.” What does critical thinking mean to science, as Popper systematized it? This question led us to this study. Since Necati Öner attaches great importance to critical thinking in his philosophy, has similar thoughts with Popper in the context of critical rationalism, and is one of the leading thinkers of our country, our concern for understanding and explaining his philosophical legacy has led us to this study.

Key Words: Critical Rationalism, Verifiability, Falsification, Tolerance, Scientific Knowledge, Metaphysical Knowledge

TEŞEKKÜR

Öncelikli olarak bu çalışmayı bitirmeye beni muvaffak kılan yüce Rabbime sonsuz hamd ü sena ederim. Yüksek Lisans hayatım boyunca gerek ders dönemlerin de gerekse tez dönemin de desteğini benden eksik etmeyen, değerli vaktini ayıran ve bilgilerini benimle paylaşan kıymetli hocam Doç. Dr. Sait KAR'a teŐekkürlerimi borç bilir ve Őükran borcumun bir ömür süreceğini belirlemek isterim, ayrıca hem yüksek lisans ders dönemlerinde bilgilerinden istifade etmiş olduğum hem de yapmış olduğü değerlendirmeleriyle çalışmamın gelişmesinde katkısı bulunan tez jürisi Doç. Dr. Hasan TANRIVERDİ hocama, yine değerlendirmeleriyle çalışmamın gelişmesinde katkısı bulunan tez jürisi Doç. Dr. Mustafa ÇAKMAK hocama, yoğun bir çalışma dönemi olmasına rağmen tezimi okuyan Prof. Dr. Mehmet Sait REÇBER hocama ve ismini zikredemediğim ama yardımlarını hissettiğim diğer hocalarıma Őükranlarımı sunarım. Son olarak manevi desteğiyle her zaman yanımda olan kardeŐim Esra ÖZ'e ve hiçbir zaman haklarını ödeyemeyeceğim anneciğime ve babacığıma teşekkür eder, sağlık ve afiyetler dilerim.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL SAYFASI	ii
ÖĞRENCİ BEYAN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1.KARL POPPER'DA ELEŞTİREL RASYONALİZM	5
1.1.Viyana Çevresi.....	7
1.2.Popper'da Eleştirel Rasyonalizm Düşüncesinin Oluşumu	9
1.3.Dogmatizm.....	14
1.4.Tümevarım Sorunu	15
1.5.Yanlışlama İlkesi	20
1.6.Nesnellik	28
1.7.İndeterminizm.....	29
1.8.Popper ve Felsefe.....	32
İKİNCİ BÖLÜM	38
2.NECATİ ÖNER'DE ELEŞTİREL RASYONALİZM.....	38
2.1.Necati Öner ve Felsefe.....	39
2.2.Felsefi Tutum.....	42
2.3.Eleştirel Düşünce	44
2.4.Bilimsel Bilgi.....	47
2.5.Mutlak Bilgi.....	50
2.6.Çoğulculuk.....	51

2.7.Demokrasi	51
2.8.Determinizm-İndeterminizm	53
2.9.Tümevarım-Tümdengelim	56
2.10.Öner ve Dil.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	60
3.POPPER VE ÖNER'İN DÜŞÜNCELERİNİN KIYASLANMASI	60
3.1.Eleştirel Rasyonalizm ve Ahlaki Tutum.....	61
3.2.Demokrasi	64
3.3.Çoğulculuk.....	65
3.4.Tümevarım-Tümdengelim	67
3.5.Determinizm-İndeterminizm	69
3.6.Mutlak Bilgi.....	71
3.7.Bilginin Kaynakları.....	74
3.8.Felsefe ve Dil	75
3.9.Eleştirel Zihniyet.....	77
3.10.Nesnellik	79
3.11.Açık Toplum/Tutum-Kapalı Toplum/Tutum.....	80
3.12.Konunun Metafizik Açısından Değerlendirilmesi	82
SONUÇ.....	83
KAYNAKLAR	87
ÖZGEÇMİŞ.....	94

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

Bkz: Bakınız

C: Cilt

Dİ: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ed: Editör

Haz: Hazırlayan

Pub: Yayınlayanlar

s: Sayfa numarası

S: Sayı numarası

ss: Sayfa aralığı

trc: Tercüme eden

trs: İngilizceye tercüme eden

ts: Tarihsiz

Yay: Yayınevi / Yayınları

GİRİŞ

Hem insanın bireysel gelişimi hem de tarihi süreç içerisinde bilimlerin ilerlemesi ve bu ilerlemeyi sağlayacak hoşgörü duygusunun oluşması açısından eleştirel tavır daima önemli bir yere sahip olmuştur. Eleştirel Rasyonalizmin bilimsel bir yöntem olarak ortaya çıkması ise Karl R. Popper ile başlamış ve devam etmiştir. Benzer şekilde ülkemizde de eleştirel düşünce ve eleştirel zihniyet üzerinde ısrarla durmuş, özgün fikirler ortaya koymuş düşünürlerden biri Prof. Dr. Necati Öner'dir. Bu nedenle bu çalışmada bilim tarihinde eleştirel rasyonalizm düşüncesini ilk defa ortaya atan ve sistematize eden Popper ile ülkemizin önde gelen felsefecilerinden olan ve eleştirel düşünce üzerine özgün düşünceler serdetmiş olan Necati Öner'i karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışacağız.

Rasyonalizm ile irrasyonalizm arasında uzun yıllar devam eden bir tartışma vardır. Bu tartışma da Popper rasyonalizmden yana olmuştur. Ancak onun rasyonalizmi geleneksel rasyonalizmden farklılık arz etmektedir. Rasyonalizmi eleştirel rasyonalizm ve eleştirel olmayan rasyonalizm olmak üzere iki gruba ayıran Popper kendini eleştirel rasyonalist bir düşünür olarak tanımlamıştır. Çünkü o eleştirel olmayan rasyonalizmin tehlikeli, zararlı ve hatta kendisiyle çelişen bir pozisyonda olduğunu iddia eder. Eleştirel olmayan rasyonalizmin en temel iddiası tecrübeye dayandırılmayan veya kanıt bulunmayan şeyleri reddetmektir. Ancak geleneksel rasyonalizmin bu temel iddiasının kanıtla dayandırılmamış olması bir paradoks meydana getirmekte ve nihayetinde geleneksel rasyonalizm kendisiyle çelişmektedir. Çünkü Popper'a göre tüm kanıtlar birtakım varsayımlardan hareketle oluşturulmuşlardır ve bu varsayımlarında döngüsel olarak kanıtla dayandırılması düşünülemez¹. Geleneksel rasyonalizmin kendi ile çelişmesi, irrasyonalizmin ise yanlış bir tercih olması Popper'ı yeni arayışlara itmiş ve onun düşünsel krizi eleştirel rasyonalizmi bilim tarihine kazandırmasıyla neticelenmiştir.

Popper'ın eleştirel rasyonalizminin genel karakterine baktığımızda kesin bilgiye hiçbir zaman ve hiçbir surette ulaşamayacağı ve her bilginin daima yeni itirazlara maruz kalmayı göze alması gerektiği fikrini içermektedir. Yani bilgi ve bilim adamı eleştirilebilir olmalıdır. Bu bağlamda bütün bilgilerin varsayımsal karakterde olması onun

---

¹ Karl R Popper, *Popper Selections*, ed. David Miller (Princeton, N.J: Princeton University Press, 1985), 33-36; Mehmet Sait Reçber, "Necati Öner, Felsefe ve Eleştirel Rasyonalizm", *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 123.

felsefesinin temelinde yer almakta ve kesinlik arayışının boş bir uğraş olduğu açığa çıkmaktadır.²

Bilim tarihinde insan bilgisinin doğasına ilişkin pek çok düşünce geliştirilmiş ve rasyonalizm, empirizm, realizm ve idealizm gibi birçok felsefi ekol ortaya çıkmıştır. Konumuzla bağlantılı olarak bu felsefi ekoller incelendiğinde Necati Öner'in felsefi düşüncelerini bu ekollerden hangisi içerisine yerleştirebiliriz?

Her şeyin akılla bilinebileceği ve akıldan başka otorite olmadığını kabul eden rasyonalizm, Öner'in felsefesinin genel karakteriyle uyuşmadığı gibi bilginin tecrübeden başka bir şey olmadığını ileri süren empirizm de onun felsefesi için uygun bir yorum olmamaktadır. Çünkü Necati Öner bilginin sıfırdan başladığı fikrini yani John Locke'nin *tabula rasa* düşüncesini reddetmektedir.³ Aynı şekilde Öner için çelişmezlik ilkesi sonradan kazanılmış bir ilke olmayıp insanla beraber var olmuş ve her toplumda bulunan bir ilkedir.⁴ Buradan hareketle Mehmet Sait Reçber yapmış olduğu analiz sonucunda şu yargıya ulaşmıştır: Necati Öner'in felsefi yaklaşımı bazı yönleriyle farklı felsefi ekollere dayandırılabilirse de özellikle insanın doğasına yönelik felsefi anlayışından hareketle Popper'ın öncü olduğu eleştirel rasyonalizm ilkesi ile ilişkilendirmenin daha uygun olduğu söylenebilmektedir.⁵

Öner'in eleştirel düşüncesinin temel karakteri de aynı Popper da olduğu gibi mutlak bilginin imkansızlığı üzerinden çeşitlenmektedir. Öner'e göre eleştirel yaklaşım gerek felsefe de gerek bilim de gerekse diğer bilgi türlerinde gelişmeyi ve olgunlaşmayı hızlandıran itici bir güçtür. Yani gelişim ancak eleştirel düşünce ile mümkündür. Ayrıca eleştiri bir bilginin daha uygun ve daha doğru olmasına katkı sağlar. İnsan tabiatı gereği mutlak bilgiyi elde edemeyeceği gibi yine tabiatı gereği eleştiri olmadan ne bilim ne de felsefe yapabilir. Bu yapısı dolayısıyla yapıp etmelerinde eksiklikler bulunan insanı daha doğruya ve daha iyiye yöneltecek olan ise hiç şüphe yok ki eleştiridir.⁶

Öner ve Popper eleştirel düşünce üzerine söylediklerini bilimsel bilgi üzerinden kurgulasalar da genel olarak beşerî bilimlerde geçerli olması gereken bir yöntem olarak belirlemişlerdir. Popper'a göre insanın tabiatı itibarıyla kesin bilgiye ulaşması mümkün

---

² Rafiz Manafov, *Karl Popper Akli*, Birinci Baskı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2020), 38.

³ Ahmet İnam, "Necati Öner ile Mülakat", *Kutadgu Bilig Dergisi*, sy 19 (2011): 473; Süleyman H. Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, Birinci Baskı (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2012), 74.

⁴ Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 2. Baskı (Ankara: Akça Basım, 1999), 70.

⁵ Reçber, "Necati Öner, Felsefe ve Eleştirel Rasyonalizm", 123.

⁶ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 42.

değildir. Ayrıca eleştirel rasyonalizm felsefeye ait bir yöntem olmakla beraber sadece bilimsel bilgi konu olduğunda değil diğer bilgi türleri için de bu yöntem kullanılmalıdır.⁷ Konuya Öner açısından baktığımızda insan doğası onun mutlak bilgiye erişmesine izin vermez ve bilgi türü farketmeksizin insan için mutlak bilgiye ulaşmak mümkün görünmemektedir.⁸

Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde bizi bu çalışmayı yapmaya yönelten iki neden bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenlerden birincisini Mehmet Sait Reçber'in, Necati Öner'in kurmuş olduğu ve uzun yıllar yöneticiliğini yaptığı "*Felsefe Dünyası*" dergisinde "*Necati Öner, Felsefe ve Eleştirel Rasyonalizm*" isimli bir deneme yazmış olması ve konunun daha detaylı incelenmesine dair düşüncemiz oluşturmaktadır. İkinci neden olarak ülkemizde Eleştirel Rasyonalizm üzerine özgün düşünceler ortaya koymuş nadir düşünürlerden biri olan Necati Öner'i konunun ilk muhatabıyla yani Karl Popper'in eleştirel rasyonalizm düşüncesi ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmek istedik.

Biz bu çalışma sonucunda üç kazanım hedeflemekteyiz. Öncelikle Bilim ve felsefe için büyük bir öneme sahip olan eleştirel rasyonalizm düşüncesinin bilim tarihindeki yeri, hangi şartlarda ortaya çıktığı, amacının ne olduğu, bireye ve topluma kazandırdıkları gibi soruları yöntemin ilk kaynağından yani Karl Popper'in fikirlerinden hareketle cevaplamaya çalışacağız. Popper olmadan eleştirel rasyonalizm düşüncesi anlaşılabilir. Çünkü o bilimsel bilginin tahmini bilgi olduğunu ve yöntem olarak eleştirel rasyonalizmi benimsediğini söyleyerek eleştirel rasyonalizm düşüncesinin kurucusu olmuştur.⁹ Popper'in bilgi konusunda kendi dönemine kadar söylenmeyen şeyleri söyleyerek devrim niteliğinde değişiklikler yaptığı söylenebilir.

Şüphesiz ülkemizin önde gelen felsefecilerinden Necati Öner'in fikirleri irdelendiğinde onun eleştirel düşünceye çok sık vurgu yaptığı görülecektir. O, eleştirel düşünme davranışını oluşturmak için gerek akademik olarak gerekse akademi dışında büyük uğraşlar veren, ülkemiz içerisinde yetişmiş az sayıdaki düşünürlerden biridir.¹⁰ Bu nedenle çalışmamızın ikinci kazanımı olarak Necati Öner'in düşüncesinde eleştirel rasyonalizm fikrinin açığa çıkarılmasını hedeflemekteyiz.

---

⁷ Karl R. Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, çev. İlknur Aka, 7. Baskı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 199.

⁸ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 211.

⁹ Derya Nisa Döner, "Karl R. Popper Felsefesi ve Türkiye'ye Yansımaları" (Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020), 12.

¹⁰ Mine Kaya Keha, *Necati Öner ve Günümüz Türk Felsefesine Katkıları*, Birinci Baskı (Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2021), 6.

Üçüncü kazanım olarak ise hem mantık hem de felsefe alanında yapmış olduğu çalışmalarda batılı düşünürlerin fikirlerinden yararlanmış olan Necati Öner'in, eleştirel rasyonalizm konusunda eleştirel rasyonalizmin kurucusu ve batılı bir düşünür olan K. Popper ile benzerlik arz eden veya farklılaşan yönlerini ortaya koymaya çalışacağız. Böylelikle eleştirel düşüncenin iki farklı düşünür açısından nasıl anlaşıldığını göreceğiz.

Bu amaç için Karl Popper'ın bilimsel yöntemin Mantığı üzerine Viyana çevresine karşı yazmış olduğu "*Bilimsel Araştırmanın Mantığı*", eleştirel zihne ve ahlaki olgunluğa ulaşmanın yollarını araştırdığı "*Daha İyi Bir Dünya Arayışı*", bu kitabın devamı niteliğinde olan "*Hayat Problem Çözmektir*", zihinsel gelişimini yaşadıkları üzerinden anlattığı ve otobiyografi özelliği taşıyan "*Bitmeyen Arayış: Bir Entellektüelin Yaşam Öyküsü*" ve "*Tarihselciliğin Sefaleti*", "*Açık Toplum ve Düşmanları*", "*Bu Yüzyılın Dersi*", "*Conjectures and Refutations*" eserleri Karl Popper'ın düşünceleri üzerinde temel aldığımız kitaplardır.

Mantık alanında ders kitabı niteliğinde yazmış olduğu "*Klasik Mantık*", Felsefe hakkında ki düşüncelerini ortaya koymuş olduğu "*Felsefe Yolunda Düşünceler*", bilgi sorununu ele almış olduğu "*Bilginin Serüveni*", dilin önemi üzerine kaleme almış olduğu "*Dil Üzerine*", insan hürriyeti konusunda özgün fikirler ortaya koymuş olduğu "*İnsan Hürriyeti*" ve "*Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı*", "*Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi*", "*Stres ve Dini İnanç*" eserleri Necati Öner'in düşüncelerini ortaya koyarken kullanmış olduğumuz temel kitaplardır.

Ayrıca Karl Popper'ın düşünceleri üzerine yazılmış olan Rafiz Manafov'un "*Karl Popper Akli*", ve Jean Baudouin "*Karl Popper*" adlı kitabı ve Necati Öner'in düşünceleri üzerine yazılmış olan Mine Kaya Keha'nın "*Necati Öner ve Günümüz Türk Felsefesine Katkıları*", Süleyman Hayri Bolay'ın "*Necati Öner'in Fikir Dünyası*" kitapları sıkça başvurduğumuz kaynaklar olmuştur.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.. Birinci bölümde Karl Popper'ın eleştirel rasyonalizm düşüncesinin ortaya çıkış sürecine ve ne olduğuna dair bilgilere yer verdik. İkinci bölümde "*Necati Öner'in felsefesinde eleştirel rasyonalizmin yeri nedir?*" sorusunu yanıtlamaya çalıştık. Son bölüm de ise Karl Popper'ın ve Necati Öner'in eleştirel düşünce üzerine söylemiş oldukları düşüncelerini benzerlikleri ve farklılıkları açısından değerlendirmeye tabi tuttuk.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KARL POPPER'DA ELEŞTİREL RASYONALİZM

Eleştirel Rasyonalizmin kurucusu olarak kabul edilen Karl R. Popper 28 Temmuz 1902 yılında Avusturya'nın Viyana şehrinde dünyaya gelmiş, 1994 yılında 92 yaşında iken İngiltere'nin Londra şehrinde hayatı sona ermiştir.¹¹ 15 yaşlarında iken Marksizm'e sempati duymuş lakin ilerleyen yıllarda sıkı bir sosyal demokrat olmuştur. Popper, Siyaset Felsefesi, Bilim Felsefesi, Epistemoloji gibi alanlar da çalışmalar yürütmüştür.¹² Kendisini bir takım felsefi ifadelerle tanımlamıştır. Buna göre o eleştirel rasyonalist, indeterminist ve realist bir düşünürdür.¹³

Babasının Viyana Üniversitesi hukuk fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapması onun daha küçük yaşlardayken okumaya-araştırmaya merak duymasına neden olmuş ve bu yaşta okuduğu kitaplar düşünce hayatına etki etmiştir.¹⁴ Ayrıca Popper'ın fikirlerinin oluşumunda 1914 yılının da önemi çok büyüktür. Henüz 12 yaşındayken gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrası gelişen olayları daha sonraki yıllar da Popper'ın fikir dünyasının genişlemesini sağlamıştır.¹⁵

Konumuzla da alakalı olarak o felsefi konuları araştırmaya-sorgulamaya 1917 yılında babası Dr. Simon ile kelimelerin anlamları üzerine yaptığı bir tartışma ile başlamıştır.¹⁶ Küçük yaşlarda okuduğu felsefi kitapları anlayamaması sebebiyle felsefeden kısa bir süreliğine soğusa da Kant'ın kitapları onun ilgisini tekrar felsefeye çekmiştir. Daha çok bilim felsefesi üzerinde fikirler serdeden Popper'ın düşüncelerinde İlkçağ Yunan filozoflarından Sokrates'in etkisi büyüktür. Hatta o kendisini "Sokrates Şakirdi" olarak tanımlamıştır.¹⁷

---

¹¹ Adem Palabıyık ve Umut Dağ, "Karl Popper Söyleminde 'Diyalektik Nedir?' Sorunsalı Üzerine Bir Deneme", *Emek ve Toplum* 2, sy 4 (2013): 178.

¹² Bryan Magee, *Karl Popper'IN Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, çev. Mete Tunçay, 2. bas, Temel dizi 23 (İstanbul: Remzi kitabevi, 1990), 10.

¹³ Halil Rahman Açar, *Karl Popper ve Metafizik* (Ankara: Eskiyei Yayinlari, 2011), 122; Karl R. Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, çev. Ali Nalbant, 10. baskı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021), 78.

¹⁴ Karl R. Popper, *Bitmeyen Arayış*, çev. Mustafa Acar, Üçüncü Baskı (Ankara: Serbest Kitaplar, 2020), 18.

¹⁵ Popper, 22.

¹⁶ Popper, 26-27.

¹⁷ Popper, 14.

Karl Popper, Bilim Felsefesi üzerinde yaptığı çalışmalarla oluşturmuş olduğu Eleştirel Rasyonalizm ile meşhur olmuş bir düşündürdür. Onun Eleştirel rasyonalizminin tanımını kendi ifadesiyle şöyle yapılabilmektedir:

“Evren ve insanın evren içindeki konumu, bilginin korkunç gücü ve insanı iyiyi yapmaya veya kötüyü yapmaya iten güçlerin ne olduğu hakkında eleştirel bir tutumla yeni düşünceler ortaya atmaktır.”¹⁸

Eleştirel akılcılığa göre bilgi hiçbir zaman kesin değildir ve her zaman eleştirilere açık olmalıdır. Buna göre eleştirilere açık olma ve yanılığardan ders çıkarma eleştirel akılcılığın en temel özellikleridir.¹⁹ Kuramların eleştirel tarzda incelenmesi yeni gözlem ve deneylere ulaşılmasını sağlar. Yani bilimin yöntemi eskilerin eleştiriye tabi tutulmasıyla veya reddedilmesiyle yeni sorunlara ilerleme şeklindedir.²⁰

Bilgi, gerçeğin Rasyonel olarak eleştiriye tabi tutulmasıyla ortaya çıkan bir süreçtir.²¹ Eleştirel rasyonalizm bağlamında bilimsel yöntem ise yanılsamacı, hipotetik ve tümdengelimlidir.²² Aynı zamanda bilim asla bitmiş bir olay değil aksine yanılsama ve sınama sürecinin her zaman devam ettiği dinamik bir olgudur.²³

Popper kendisini pozitivistlerin aksine metafiziksel öğelere önem vermesinden ve gerçek rasyonalizmin eleştiri ile mümkün olduğunu öne sürmesinden hareketle metafiziksel realist bir filozof olarak tanımlamıştır.²⁴ Ayrıca onun eleştirel akılcılığı, fikirlerin serbestçe rekabet içerisinde olmasına olanak verecek kurumları oluşturan liberal toplumlarla tabii bir yakınlaşma içerisinde oldukları. Ona göre fikir alışverişlerine ve eleştirilere kapalı olan totaliter toplumlarda bilim gelişmemektedir.²⁵

Mantıkçı deneyciliğin ana esaslarına karşı çıkan ve tahminde bulunma fikrini öne çıkaran Popper, gerçeğin dolaysız gözlemden geçtiğini savunan “tümevarımcı” sava karşı gelmiştir. Onun metafizikçi bir filozof olması ise metafizik tahmin oluşumunda ve kuramların inşa edilmesinde rolü bulunabileceği iddiasından hareketle metafiziğin elimine edilmesini ileri süren pozitivist düşünceye cephe almasından dolayıdır.²⁶ Özet

---

¹⁸ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 201.

¹⁹ Manafov, *Karl Popper Akli*, 38.

²⁰ Sibel Akgün, “Karl Popper’in Tarih Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sy 7 (2009): 62.

²¹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 33.

²² Karl R. Popper, *Tarihselciliğin Sefaleti*, çev. Sabri Orman, 6. Baskı (Ankara: Eksi Kitaplar, 2017), 167.

²³ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 30.

²⁴ Popper, 78.

²⁵ Jean Baudouin, *Karl Popper*, çev. Bülent Gözkan (İstanbul: İletişim, 2020), 48.

²⁶ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 117; Baudouin, *Karl Popper*, 32.

olarak o mantıkçı pozitivistlere metafiziğin anlamlı olması, tümevarımın bilim için doğru bir ilke olmaması, bilim ile sahte bilim arasında sınır koyma ayraç olarak doğrulama ilkesi yerine yanlışlama ilkesinin benimsenmesi ve felsefenin yalnızca dilsel analizden oluşan bir disiplin olmaması konularında sert eleştiriler getirmiştir.

Mantıksal pozitivizm Viyana Çevresi'nin felsefi olarak ortaya koymuş olduğu düşüncelere verilen isimdir. Dönemin bilim felsefesi ve eleştirel rasyonalizm arasındaki kavgada mantıkçı pozitivist düşünürler büyük rol oynamıştır.²⁷ Bu nedenle Popper'ın eleştirel rasyonalizm kuramının anlaşılmasında zamanının büyük çoğunluğunu geçirdiği Viyana Çevresinin düşünsel zihniyetinin bilinmesi ciddi bir öneme sahiptir.

1.1.Viyana Çevresi

19. yüzyılın sonlarından itibaren epistemolojik dönüşüme neden olan klasik fizik anlayışından modern fizik anlayışına geçiş süreci modern fizikte epistemolojik, ontolojik ve yöntembilim alanlarında geniş kapsamlı felsefi tartışmaların başlamasına sebep olmuştur. Bu dönem de yoğun fizik çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalardan büyük ölçüde etkilenen Viyana Çevresi ise mantıkçı pozitivism fikriyle tartışmalarda merkezi bir konumda bulunmuştur. Bir süre sonra mantıkçı pozitivism bilim felsefesinde güçlü bir konum elde etmiştir.²⁸

Viyana Çevresi, Viyana Üniversitesi Felsefe Bölümü başkanı olan Moritz Schlick'in öncülüğünde 1923 yılında Rudolf Carnap, Hans Hahn, Otto Neurath gibi düşünürler tarafından çeşitli seminerler düzenlenmesi sonucunda ortaya çıkmış bir gruptur.²⁹ Bu düşünürlerin asıl amacı bilimi bütün metafiziksel saçmalıklardan temizlemektir.³⁰ Çünkü bu grubun temel düşüncesine göre bilim deneyimin genel bir perspektifte sunulmasıdır. Bu nedenle doğaya duyuların hâkim olamayacağı, idrak edilemez derinlikleri keşfetme görevi vermek doğru bir yaklaşım değildir.³¹ Başka bir deyişle tekil gözlem ve deneylerden hareketle genele ulaşma yoluyla doğrulanabilen önermeler mantıksal önermelerdir. Bu koşulu sağlamayan önermeler ise fizikötesi olup

---

²⁷ Eldeniz Rajabov, "Karl Popper'in Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları" (İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 1.

²⁸ Nils Gilje ve Gunnar Skirkebekk, *Felsefe Tarihi*, çev. Emrullah Akbaş ve Şule Mutlu (İstanbul: Kesit Yayınları, t.y.), 526.

²⁹ Akgün, "Karl Popper'in Tarih Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri", 60.

³⁰ Karl R. Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, çev. İlknur Aka ve İbrahim Turan, 11. Baskı, Kzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021), 15.

³¹ Rom Harre, "Philosophy of Science, History of", içinde *Encyclopedia of Philosophy*, C 6 (New York: McMillian and Free Press, 1967), 291.

bilim dışı önermelerdir. Ayrıca bilimsel kuramlar deney ve gözleme dayandıklarından dolayı asla yanlışlanamazlar.³²

Karl Popper Viyana Çevresine üye öncü düşünürlerden ders almış ve bu çevreden etkilenerek epistemolojik sorunlar üzerinde çalışmalar yapmıştır. Viyana çevresinin etkisiyle oluşan düşüncelerinin bazılarını 1934 yılında kaleme aldığı *Bilimsel Araştırmanın Mantığı (Logik der Forschung)* kitabında açıklamıştır. Bu kitabını Viyana'da Viyana Çevresi'ne üye düşünürlerin onayıyla yayımlaması Popper'ın da onların ekolüne üye olduğu düşüncesini beraberinde getirmiştir. Lakin o, yazmış olduğu kitaplarda mantıkçı pozitivistlere ciddi eleştiriler de bulunmuştur.³³ Buradan anlaşılıyor ki Popper bu düşünürlerden sadece epistemolojik konular üzerinde çalışmalar yapmak şeklinde bir etkilenme yaşamış, onların düşüncelerine her zaman karşı çıkmıştır. Hatta "*Daha İyi Bir Dünya Arayışı*" kitabında "*Ben İngiltere'de ve Viyana'da mantıksal pozitivismle yani Viyana Çevresi düşünürleriyle her zaman ve her biçimde savaştım.*"³⁴ ifadelerini kullanmıştır.

Viyana Çevresi sadece metafiziğe savaş açmamış, Wittgenstein'in etkisiyle anlamlılık-anlamsızlık perspektifinden hareketle gerçek felsefi problemlerin olmadığı söylemi üzerinden anti-felsefi bir tutuma da sahip olmuştur.³⁵ Ancak Popper onlara karşı her zaman felsefenin ve metafiziğin yanında yer almıştır.³⁶

Popper'a göre mantıkçı pozitivismin ve dolayısıyla Viyana Çevresinin asıl hatası -ki sonradan çoğu üyesi tarafından kabul edilmiştir.³⁷- sorunlar üzerine düşünmeyi azaltmaları, kelimelerin anlamlarına büyük önemler atfetmeleri ve ayrıntılarda boğulmaları olmuştur.³⁸

---

³² Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 16.

³³ Baudouin, *Karl Popper*, 9; Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 106; Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 77.

³⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 106.

³⁵ Wittgenstein erken döneminde ortaya koymuş olduğu düşüncelerinin pek çoğundan vazgeçerek düşünce hayatını erken dönem ve geç dönem olmak üzere iki döneme ayırmış ve bu konuda "*Felsefi Soruşturmalar*" adında bir kitap kaleme almıştır. Wittgenstein erken dönem düşüncesinde önermelerin ancak gerçeklikle örtüştüğü sürece anlamlı olduğunu beyan etmesine karşın geç dönem düşüncesinde bu fikrini değiştirerek önermelerin anlamlı kabul edilmesinin onların karşılık geldiği olgular olmayıp ifadelerin sahip olduğu kullanım olduğu fikrine yönelmiştir. Musa Azak ve Yasin Parlar, "Wittgenstein Felsefesindeki Değişime Dair Bir Tahlil: Anlık Bir Devrim mi Yoksa Diyalektik Bir Sonuç mu?", *Beytül Hikme*, 2019, 1032.

³⁶ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 190.

³⁷ Popper, 107.

³⁸ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 131.

Popper “*Bilimsel Araştırmanın Mantığı*” kitabında ortaya koymuş olduğu bilimsel yöntemle ve getirmiş olduğu eleştirilerle Mantıksal Pozitivizm’in sonunu getirdiğini iddia etmiştir:

“Bugünlerde herkes biliyor ki mantıksal pozitivizm ölüdür. Ancak “Bunun sorumlusu kim?” veya daha çok “Bu işi kim yaptı?” şeklinde bir sorunun sorulması gerektiği kimsenin aklına gelmiyor gibi görünmektedir. Korkarım sorumluluğu kabul etmem gerekiyor. Ama bunu kasıtlı yapmadım. Tek amacım, bana temelden yanlış görünen noktalara işaret etmektir.”³⁹

Karl R. Popper Mantıksal Pozitivistler ile metafizik, tümevarım, sınır koyma ayraç gibi konularda uyuşamadığından ve bu konularda ciddi eleştiriler öne sürdüğünden dolayı Viyana Çevresi öncülerinden biri olan Otto Neurath tarafından “*Resmi Antagonist*” olarak ilan edilmiştir.⁴⁰

1.2. Popper’da Eleştirel Rasyonalizm Düşüncesinin Oluşumu

Popper da eleştirel bakış açısı ilk olarak daha 12 yaşındayken dünyada meydana gelen ikinci dünya savaşı ve sonrası gelişen olayları sonucunda olmuştur. Yani ikinci dünya savaşı onun zihinsel tutumunda bir hayli öneme sahiptir.⁴¹

Popper, bilim anlayışını oluşturmada evvel küçük yaşlardan itibaren Marx’ın *Tarihselci Materyalizm kuramı*, Adler’in *Kişisel Psikoloji kuramı* ve Freud’un *Psikanaliz*’i üzerine uzun yıllar süren incelemeler yapmıştır.⁴² Bilimsel anlayışını ortaya koyarken kendisini etkilemiş olan Einstein ile tanıştığında ise onun gerçek dünyanın yanılmaz bir şekilde bilinebileceğinin sembolü olarak düşünülen geçmiş kuramları iyice tetkik etmeden kabul edilemeyeceği ve kendi hipotezlerinin de sağlam deneylerle sınanması gerektiği düşüncesinden etkilenmiştir. Bu düşünceyle, Einstein’in kuramının, Marksizm’den zıt bir anlayış olarak karşımıza çıktığının farkına varmıştır.⁴³

Marks’ın her eleştiriyi kuramlarının çıkarları açısından değerlendirmesi, Freud’un Psikanalizinin sınanamaması Popper’ın zihninde problemler oluşmasına yol açmış ve onu hayatının büyük bir bölümünü adanmış olduğu eleştirel düşünce üzerine araştırmalara sevk etmiştir.⁴⁴ Popper Einstein ve Marks’ın düşüncelerini karşılaştırmalı olarak çalışmış ve

---

³⁹ Popper, 128.

⁴⁰ Donald Gillies, *Philosophy of Science in the Twentieth Century: Four Central Themes* (Oxford, UK ; Cambridge, Mass., USA: Blackwell, 1993), 21.

⁴¹ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 22.

⁴² Özün Çetinkaya, “Karl Popper’in Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy 19 (2014): 104.

⁴³ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 94-95.

⁴⁴ Popper, 33.

iki anlayış ortaya koymuştur. Önermeleri yanlış dahi olsa kendi lehine kullanan Marksizm'i ve bir kuramı -kendi kuramı da dahil- geçersiz hale getirmek için tek bir deneyin kendisine yettiği Einstein'ı karşılaştırdığında çürütmenin veya geçersiz kılmanın karşı konulamaz değerini öğrenmiştir. Bu incelemenin Popper'e öğrettiği diğer şey ise bilimsel gelişmede eleştirinin en başat unsur olduğudur.⁴⁵

Popper, Einstein'den etkilenerek kurmuş olduğu bilimsel yöntemini deneme-yanılma yöntemi tabanında Einstein ile amip arasında ki farktan hareketle ortaya koymuştur. Bir amip ile Einstein arasındaki fark: Amip eğer bilinçli ise hatadan kaçır veya hata nedeniyle yok olur. Einstein ise hatadan korkmaz aksine hata arar. Einstein bu eylemi yaptığında kuramın kendisinden bir cüz olmadığını farkındadır. Kuram ondan bağımsız eleştiriye tabi tutulabilecek bir nesnedir.⁴⁶

Bilimsel bilginin doğru, yanılmaz ve güvenilir olması anlayışı bilim tarihinde Einstein devrimine kadar korunmuş lakin onun kendi kuramları üzerinden yapmış olduğu bu devrimden sonra yenilenme sürecine girmiştir. Einstein bilgide kesinliğin imkânsız olduğunu ve sadece varsayımsal veya tahmini bilgiye sahip olduğumuzu bilim camiasına göstermiştir.⁴⁷ Onun kendi teorilerine birtakım testler uygulayacağını ve bu testleri geçemedikleri takdirde teorilerini savunulamaz olarak niteleyeceğini söylemesi ise Popper'ın düşüncelerin de büyük bir etki meydana getirmiştir. Ona göre doğrulamalarla ilerleyen dogmatik tavır değil kendi kuramlarını dahi en acımasız şekilde sınavan eleştirel tavır bilimin metodu olmalıdır.⁴⁸ Buradan hareketle Popper, tahmini veya varsayımsal olarak nitelendirdiği bilginin varlığına Einstein'ın "*Bilimsel Görelilik*" kuramından hareketle ulaştığını söylemiştir.⁴⁹

Popper bilim'de öncü olan düşünürleri karşılaştırmalı bir şekilde inceleyerek ortaya koymuş olduğu Eleştirel Rasyonalizm düşüncesinin kökenlerini İlkçağ Yunan Filozoflarından Xenophanes'e kadar uzandığını ve onun kendi döneminde bilginin bir varsayım veya bir fikir yürütme olduğunu bildiğini söyler. Yani klasik anlamda bilgi ne güvenilir ne de kesindir. Bunu ise ilk olarak Doxa ile Episteme arasında ayırarak Xenophanes savunmuştur.⁵⁰ Hatta Popper'a göre genel olarak Yunan filozofları insanın

---

⁴⁵ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 54; Manafov, *Karl Popper Akli*, 14; Baudouin, *Karl Popper*, 13-14.

⁴⁶ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 95.

⁴⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 51.

⁴⁸ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 57.

⁴⁹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 213.

⁵⁰ Popper, 61.

mutlak manada bir bilgiye sahip olmadığına inanıyordu. Onlar “İnsan Tanrı değil ki kesin bilgiye sahip olsun.” ilkesini benimsemişlerdir.⁵¹ Diğer taraftan bu dönemin ileri gelen filozoflarından Perikles ve Sokrates’in eski mitlere sorgulayıcı bir bakış açısıyla yaklaşmış olması ise Antik Yunanı eleştirel rasyonalizmin kökenine yerleştirmiştir.⁵²

Popper, Antik Yunanda ortaya çıkan okulları bilgi açısından iki gruba ayırmıştır: Bunlardan ilki dini bir temel üzerine kurulmuş ve rasyonalist tartışmaların yapılamadığı Pythagoras tarafından kurulan okuldu. Pythagoras’ın okulunun aksine eleştirel akılcılığın kökeninde yer alan ve Thales tarafından kurulmuş olan Elea Okulu’nda her bilgi tartışmaya konu olabilmıştır. Bu okulun gelenekselleşmiş düşünürlerinden Anaksimandros, hocası Thales’i eleştirmiş ve Thales de bu eleştirileri kabul etmişti. Bu o zamana kadar görülmemiş bir olaydı ve eleştirel akılcılığında başlangıcıydı.⁵³ Thales bu okul ile ortaya yeni bir gelenek koymuştur: Hocasını veya herhangi bir düşünürün ortaya koyduğu fikri eleştirmek ve onu yeni fikirlerle değiştirmek. Yani Thales’in okulu değişime ve eleştiriye önem vermiştir.⁵⁴

Çalışmamızın başında da belirttiğimiz gibi Popper, Sokrates’e büyük hayranlık beslemiş, onu eleştirel rasyonalizmin temelini koymuş ve sık sık onun üzerinden bilimsel yöntemini destekleyen nitelikte örneklemeler yapmıştır. Mutlak bilgiye ulaşmanın imkansızlığı düşüncesini Sokrates’e dayandırmıştır. Bildiklerimizin bizi kesin doğrulara götürmesi olanaksızdır. Böyle bir bilgiye de asla ulaşamayacağız. Bildiklerimiz bilgi içerisinde hiçlik mesafesindedir. Kişinin tek bildiği ise aslında hiçbir şey bilmediğidir. Bu hakikatin ilk farkına varan ve hayatını bu düşünceler üzerine ilk şekillendiren kişi Sokrates olmuştur.⁵⁵ Popper Sokrates’in “*Tek bildiğimiz şey aslında hiçbir şey bilmediğimiz*”⁵⁶ şeklinde ki hayat felsefesinden hareketle kendi bilgi kuramını Sokrates’in kesin bilgiye ulaşmanın imkansızlığı fikrine benzetmiş, Mantıkçı Pozitivistler’in ileri sürmüş oldukları kesin doğrulanabilirlik ilkesini ise Platon ve Aristoteles’in katı rasyonalizmine benzetmiştir.⁵⁷ Hatta o, hiçbir bilginin yanılmaz olmadığını ama düzeltilebilir olduğunu söylemesi ve insanların hür bir şekilde ortaya

---

⁵¹ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 113.

⁵² Baudouin, *Karl Popper*, 23.

⁵³ Karl R. Popper, *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge classics (London ; New York: Routledge, 1996), 150; Baudouin, *Karl Popper*, 27.

⁵⁴ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 134.

⁵⁵ Karl R. Popper, *Bu Yüzyılın Dersi*, çev. Ceyhan Aksoy, 5. Baskı (Ankara: Serbest Kitaplar, 2020), 118.

⁵⁶ Platon, *Sokratesin Savunması*, çev. Niyazi Berkes (İstanbul: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, 1998), 20.

⁵⁷ Manafov, *Karl Popper Aklı*, 156.

koydukları fiillerden kendilerinin sorumlu olduğu düşüncesini savunması dolayısıyla Sokrates'i eleştirel rasyonalizmi ilk sistematize eden kişi olarak tanıtmıştır.⁵⁸

Rasyonalist olma veya olmama düşünürler tarafından ortak bir tanımda anlaşılmamıştır. Popper rasyonalizm ve anti-rasyonalizm çatışmasında rasyonalizmin tarafında durmuş ama rasyonalizmin aşırı tutumlarına da net bir şekilde karşı çıkmıştır. Bu karşıtlıktan hareketle O akılcılığı iki bölüme ayırmıştır. a) Eleştirel Rasyonalizm b) eleştirel olmayan veya kapsayıcı rasyonalizm. Popper'a göre eleştirel olmayan rasyonalizm mantıksal açıdan tutarsız ve çürüktür.⁵⁹ Hakikat şu ki rasyonalizm ancak eleştiri ile birleşince bilime temel teşkil edebilmektedir.

Popper ahlaki açıdan akılcılığı da iki grupta değerlendirmiştir. Sokrates'i temsilcisi olarak gördüğü gerçek akılcılık ve Platon'la bağdaştırdığı sahte akılcılıktır. Popper'a göre Sokrates'in akılcılığı, kişinin sınırlarını bilmesi, kendi bilgilerini başka insanlara borçlu olduğunun farkında olması ve kendisinin de yanılabilir olduğunu aklından çıkarmaması gibi temel özelliklere bürünmüştür. Platon'un, kişinin düşünsel açıdan üstün yeteneklere sahip olması anlamına gelen bilişsel sezgiciliği ise ona göre sahte akılcılıktır.⁶⁰ Ve ona göre Platon hür düşünceden korkmak⁶¹, değişimi hor görmek⁶² ve ırkçı bir tutum takınmak⁶³ gibi bilimsel etiğe uymayan birtakım erdemlere sahip olmuştur.⁶⁴

Popper bilimsel yöntemini oluştururken etkilendiği diğer isim ise K. Bühler'dir. Ona göre dilin ifade, pratik ve betimleme olmak üzere üç işlevi vardır. İlk ikisi insanlarda ve hayvanlarda ortak iken betimsel işlev sadece insana ait bir niteliktir. Karl Popper hayvanlar da iki önermeden herhangi birinin tercih edilmesini nedene bağlamak olan akıl yürütme işlevinin bulunmadığını ve bu işlevin sadece insana ait olduğunu ileri sürerek Karl Bühler'in taksimini dörtlemiştir.⁶⁵ Yani ona göre dilin ifade, pratik, betimleme ve

---

⁵⁸ Baudouin, *Karl Popper*, 26.

⁵⁹ Manafov, *Karl Popper Akli*, 29-30.

⁶⁰ Manafov, 34; Karl R. Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, çev. Mete Tunçay ve Harun Rızatepe, 8. Baskı (Ankara: Liberte Yayınları, 2021), 518.

⁶¹ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 107.

⁶² Popper, 36.

⁶³ Popper, 89.

⁶⁴ Manafov, *Karl Popper Akli*, 60.

⁶⁵ Baudouin, *Karl Popper*, 18; Manafov, *Karl Popper Akli*, 16; Popper, *Bitmeyen Arayış*, 108; Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 96.

akıl yürütme olmak üzere dört temel işlevi vardır. Bu akıl yürütme işlevi sayesinde deneme-yanılma yöntemiyle bilimsel veriler ve eleştirel bir tavır ortaya koyabilmektedir.

Popper'a göre şuurlu bir eleştiri sadece dil vasıtasıyla yapılabilir. Bu, dilin en önemli nedenidir. İnsana has olan durumların asıl sorumlusu dildir.⁶⁶ Başka bir deyişle dil sadece iletişim ve ifade ile tarif edilemez. Hatta işaretler sistematığı olduğu da söylenemez. Çünkü bunlar hayvansal dilde de gözlemlenmektedir. Bühler'in ifadesiyle betimsel, Popper'a göre ise insansal dil bir sonraki aşamasında bizi kuramların bilinçli ayıklanmasına yani eleştiriye götürmüştür.⁶⁷

Popper toplumdaki bireylere işaret ederek aklımızı topluma borçlu olduğumuzu ileri sürer. Toplumdaki bireyler arasında akılsal bir ilişki bulunmaktadır. Bu yaklaşım onun kuramlarında oluşturmak istediği ahlaki erdemliliğe işaret eder. Ona göre aklımızı toplumdaki diğer kişilere borçlu olduğumuz için kendimizi diğerlerinden üstün görme çabası içerisine girmeyiz ve bütün fikirsiz otoriteleri reddederiz.⁶⁸

İfade ettiğimiz gibi Popper'ın oluşturmuş olduğu bilimsel yöntem ahlaki temeller üzerine kurulmuş bir yöntemdir. Eleştirel akılcılığın üç erdemi vardır. Bunlardan ilki bilimin büyüüp olgunlaşmasında yanlışlamaya büyük önem vermiş olmasıdır. İkincisi bilgi, tartışmanın ve fikir paylaşımının egemenliğine bırakılmıştır. Son olarak ise eleştirel akılcılık zihinsel etkinliği kelimelerin anlamlarına veya ayrıntılarına dalmaktan kurtarıp problemlerin çözümüne çevirmiştir.⁶⁹ Eleştirel akılcılık, yanlışlamacılık ve deneme-yanılma yöntemi temelinde açık toplumcu, eşitlikçi, demokrat ve insanîyetçi öğeler barındırdığı için bilimsel öğretilerden ziyade ahlaki tutumlar olarak ortaya çıkmıştır diyebiliriz.⁷⁰

Popper'a göre eleştiriden önce gelen ve eleştirinin meydana gelmesini sağlayan bir basamak bulunmaktadır. Yani eleştiri süreçleri eleştiriye tabi tutulacak öğelerden sonra meydana gelmektedir. Dogmatizmi bilim için önemli olması şüphe yok ki eleştiri süreçlerini meydana getirmesi dolayısıyla.

---

⁶⁶ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 203.

⁶⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 33.

⁶⁸ Manafov, *Karl Popper Aklı*, 33; Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 517.

⁶⁹ Baudouin, *Karl Popper*, 56-57.

⁷⁰ Manafov, *Karl Popper Aklı*, 28; Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 210-12.

1.3.Dogmatizm

İnsan içgüdüsel olarak ve doğuştan sahip olduğu karakteristik özelliklerden hareketle düzenliliğin peşine düşer ve onu bulmaya çalışır. Kendi bulduğu fikirlerden hareket eder ve bulduğu düşünceleri doğaya empoze etme çabasına girer. Popper'a göre bu tavırlar dogmatik düşünceye neden olmaktadır. Dogmatik düşüncenin olduğu yerde ise eleştirel akılçılık öne çıkmaktadır. Yani bilim, mitleri, dogmaları eleştirmekle başlamaktadır. Gelenekler, mitler ve dogmalar bilimin hammaddesidir.⁷¹

Gelenekler veya dogmalar olmadan rasyonalizmden ve rasyonalist düşünürlerden bahsetmek olanaksızdır.⁷² Eleştirel düşüncenin önünde eleştirmek için dogmatik düşünce bulunmaktadır. Bu eleştirel düşüncenin oluşabilmesi için gereklidir. Eleştirel olmayan basamak, düşünce de eleştirel basamaktan önce gelmektedir.⁷³Başka bir ifadeyle her eleştirel basamağın içerisinde dogmatik bir basamak bulunmaktadır. Kısaca kuramlar üzerinde hata ayıklama işlemi dogmatik basamak üzerinde başlar denilebilir.⁷⁴

Einstein'in evren ile ilgili görüşünün içerisinde Parmenides'in evren görüşü, Parmenides'in evren görüşü içerisinde ise Empodecles'in deneme-yanılma yöntemiyle oluşturmuş olduğu gelişim normu vardır. Bu bize göstermektedir ki bilimsel kuramlar esasta birtakım mitlere dayanmaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki metafiziksel öğelerin veya dogmaların bilimsel kuramların oluşumunda büyük öneme haiz oldukları apaçık bir gerçektir.⁷⁵

Bilgimizin yüzde doksan dokuzunun doğuştan geldiğine inananPopper'a göre geriye kalan yüzde birlik kısmı ise bilgilerin değişime uğramasıyla oluşan bilgilerden oluşmaktadır. Bu doğuştan gelen bilgiler kesin değil varsayımsaldır. Çünkü düş görüp görmediğimizi devamlı deneme-yanılma yapmadan bilemeyiz.⁷⁶ Doğuştan edinilen bilgi de dahil olmak üzere eleştiriden muaf hiçbir bilgi türü yoktur.⁷⁷ Çünkü bilim öncesi bulunan bilgiler hangi varlığa ait olurlarsa olsunlar dogmatik bir yapıda bulunurlar. Ve yine tekrar edersek bilim dogmatik önermelerin eleştiriye tabi tutulmasıyla başlamıştır.⁷⁸

---

⁷¹ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 505-17; Akgün, "Karl Popper'ın Tarih Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri", 62.

⁷² Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 237.

⁷³ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 61.

⁷⁴ Popper, 75.

⁷⁵ Popper, *Conjectures and refutations*, 50-52.

⁷⁶ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 113.

⁷⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 63.

⁷⁸ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 20.

Bilim öncesi bilgilerden hariç, defalarca sınama yoluyla test ettiğimiz önermeler de dogmatik olarak adlandırılabilir. Yani bir düşünürün doyurucu bularak daha fazla yanlışlama süzgecinden geçirmediği her önerme de dogmatik bir yapı taşımaktadır. Lakin bu önermeler istenildiğinde aynı kişi veya başka kimseler tarafından tekrar sınanabileceklerinden dolayı bu tür dogmatik önermeler zararlı görülmemektedir.⁷⁹

İki tür bilim insanı bulunmaktadır: Bilim insanı ne zaman ki bir problemin çözümüne dair bir şeyler bulduğunu düşünürse onun takınması gereken tavır bu bulguyu savunmak değil, aksine tüm çabasıyla çürütmeye çalışmaktır. İşte bu tavrı takınan bilim insanı eleştirel bilim insanıdır. Ortaya atmış olduğu kuramı eleştirmeyen veya savunmak için türlü türlü yollara başvuran bilim insanı ise dogmatik bir tavır sergilemiş olur. Ancak dogmalardan ve önyargılardan arınmış bir bilim insanı gözlem, deneyim, içgüdü ve sezgileriyle güdülenerek evren hakkında araştırmalar yapabilecektir.⁸⁰

Popper'a göre bir kimsenin dogmalara veya ideolojilere eleştirel yaklaşımdan kaçınması veya bunlara düşkün olması tek bir şey ile açıklanabilir: Korkaklık!⁸¹ Yani özetle denilebilir ki Karl Popper eleştirel yaklaşımdan uzak hiçbir dogmatik inanca iyi bakmamıştır.⁸²

Karl Popper eleştirel rasyonalizm yöntemini kurarken mantıkçı pozitivistleri en çok tümevarım ve doğrulanabilirlik ilkeleri üzerinden eleştirmiştir. Bu nedenle önce tümevarımın ne olduğunu anlatacağız, sonrasında Popper'ın eleştirilerine ve tümevarımın yerine önermiş olduğu yöntemin ne olduğunu açıklamaya çalışacağız.

1.4.Tümevarım Sorunu

Popper hayatının büyük çoğunluğunu Eleştirel Rasyonalizm ilkesi paralelinde tümevarım ilkesinin bilim için geçersiz bir yöntem olduğu fikrine adanmış ve problemin çözümüne 1927 yılında ulaştığını söylemiştir.⁸³ Bilim dünyasına bakıldığında Antik Yunan filozoflarından Aristoteles'ten itibaren 20. yy. kadar tümevarım ve tümdengelim

---

⁷⁹ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 130.

⁸⁰ Popper, 17-28.

⁸¹ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 100.

⁸² Baudouin, *Karl Popper*, 12.

⁸³ Karl R. Popper, *Objective Knowledge an Evolutionary Approach* (Oxford: Clarendon press, 1979), 1.

beraber var olan iki ilke olduğu kabul görmüştür. Tümevarımı reddeden Popper'in bu beraberliğe meydan okuması bilim için yeni bir olaydı.⁸⁴

Karl Popper kurmuş olduğu bilimsel yöntem de gerçek bilimsel yargılara sadece tümevarım ilkesi kullanılarak ulaşılabileceği fikrine karşı çıkmış ve ciddi eleştiriler öne sürmüştür. Ona göre “tümevarım ilkesi mutlak doğruya veya hakikate ulaşma konusunda doğa bilimlerinin başına gelmiş korkunç bir mitostur ve ortadan derhal kaldırılması gerekmektedir.”⁸⁵

Popper'in tümevarım ilkesine karşı öne sürmüş olduğu eleştirilere geçmeden önce tümevarım ilkesinin genel bir tanımını yapmak yerinde olacaktır. Tümevarım yöntemi daha önceki deney ve gözlemlerimizden hareketle oluşturmuş olduğumuz genel yasalara verilen addır.⁸⁶ Başka bir deyişle yeni bir bilimsel yasayı daha önceki yaşantılarımızdan hareketle oluşturduğumuz bilimsel metottur.⁸⁷

Popper'dan önce David Hume -her ne kadar tam anlamıyla başarılı olamamışsa da- Tümevarım yöntemine ciddi bir eleştiri getirmiştir. Lakin o ortaya koymuş olduğu eleştiriyi psikolojik sebeplerden hareketle temellendirmiştir. Halbuki bu problemi sadece psikolojik sebepler üzerinden değerlendirmek, felsefenin ve bilimin temel sorunlarından biri olması sebebiyle eksik kalmaktadır.⁸⁸ Popper açısından ise tümevarım sorunu bilim felsefesinin ve mantığın bir sorunudur. Ona göre tekil önermelerden hareketle tümel önermelere varılamaz. Yani Popper Hume'da olduğu gibi bu sorunu psikolojik nedenlerden hareketle açıklamamıştır.⁸⁹ Ayrıca ona göre Hume'un tümevarım problemini psikolojik temelli çözmeye çalışması bizi mantıksal sonsuz geri gitmeye benzer bir geri gidişe iletmektedir.⁹⁰

Tümevarımın değişmeyen bir süreç olduğunu düşünenler aslında bu düşünceyle metafizik ile deneysel olan arasında bir ayırım yapmak ve bir sınırlama getirmek

---

⁸⁴ Friedrich Stadler, “Induction and Deduction in the Philosophy of Science: A Critical Account since the Methodenstreit”, içinde *Induction and Deduction in the Sciences*, ed. Friedrich Stadler, c. 11, Vienna Circle Institute Yearbook (Dordrecht: Springer Netherlands, 2004), 1-2, https://doi.org/10.1007/978-1-4020-2196-1_1.

⁸⁵ Baudouin, *Karl Popper*, 33.

⁸⁶ Erdal Öz, “Tümevarım Problemi”, *Karakedi Sosyoloji Derneği*, 2017, 19.

⁸⁷ Hans Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğusu*, çev. Cemal Yildirim (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000), 80.

⁸⁸ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Reprinted, Penguin Classics (London: Penguin Books, 1985), 225.

⁸⁹ Kemal Batak, “Bilim Tümevarım Kaynaklı mıdır ya da Tümevarım Diye Bir Şey Var mıdır? -Karl Popper'in Tümevarım Eleştirisi”, *M.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 34 (2008): 239.

⁹⁰ Cemal Güzel ve Karl R Popper, *Sağduyu Filozofu: Popper* (Ankara: Bilim ve Sanat, 1998), 179-84.

istemişlerdir. Lakin Popper tümevarımda kuramsal bir sistemin metafiziksel olmayan niteliğini göremez ve sınırlandırılabilirliğini düşünmez.⁹¹ Ayrıca bu ilkenin fiziki alana ait bir ilke olduğunu kabul etmek ve deneylerle kanıtlanabileceğini ileri sürmek sonsuz geri gitmelere sebep olacağından dolayı fizik ötesi bir ilke konumunda olduğu da pekâlâ açıktır.

Tümevarım ilkesinin yanlışlanamaz olarak ele alınmış olması başarısız olmasının nedenlerindedir. Eğer yanlışlanabilir olsaydı bile yanlışlanan ilk kuramla kendisini de yanlışlamış olacaktı.⁹² Yani tümevarım ilkesinin fiziki alana ait bir ilke olduğunun kabulü her tümevarım sürecinin başka bir tümevarım sürecini gerektirmesi nedeniyle sonu gelmeyen bir geri gidişe neden olmakta ve yanlışlanamaz olması da başka bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere Popper'a göre eleştiri barındırmayan her ekol yanlıştır. Doğruya, deney ve gözlemden yani tecrübe verilerinden hareketle ulaşılabileceğini söylemek yöntemin kendisinin de tecrübeye dayandırılmasını gerektirmektedir. Bu nedenlerden dolayı mantıkçı pozitivistler tümevarım yöntemi ile bilim dışı etmek istedikleri metafiziksel alana bir kayma yaşamışlardır yargısına ulaşılabilirlerdir.

Tümevarım ilkesinin tikellerden hareketle tümel yargılara ulaşmak olduğunu söylemiştik. Fakat bu ilkeyi bir temele oturtmak için kendisinin de tümel bir önerme olması gerekmektedir. Halbuki doğruluğunun deneyle test edilebileceği dikkate alınır, temellendirilmesinde tümevarımlı çıkarımlar gerekecek ve devamında ise daha ileri seviye tümevarımlı çıkarımlar şart olacaktır. Yani tümevarım yöntemini deneye isnat etme çabası yukarıdaki paragrafta da belirttiğimiz gibi sonsuz geri gitmelere sebep olacağından dolayı başarısız bir çaba olarak karşımızda durmaktadır.⁹³

Popper'ın bu düşüncesini destekler mahiyette Carnap şunları yazmıştır: Elektrik, molekül, çekim, hücre, elektron gibi kuramsal nosyonlar gözlemsel verilerle açıklanamazlar. Bu sebeple gözlem verileriyle ulaşılan kavramsal terimlerle de çözülemeyen her türden tanımlar bırakılmalıdır. Örnek vermek gerekirse hayatında fil görmemiş birine filin vasıflarını tanımlayarak filin resmini görmesini sağlayabiliriz.

---

⁹¹ Güzel ve Popper, 13; Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 288.

⁹² Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 304.

⁹³ Popper, 53; Güzel ve Popper, *Sağduyu filozofu*, 37-38.

Görüldüğü gibi Carnap'ın bu ifadeleri Popper'ı destekler mahiyettedir.⁹⁴ Ona göre bilim işe problemle başlar problemle devam eder ve problemle biter. Deney ve gözlem bilimin başlangıç noktası değildir. Çünkü problem yoksa gözlenecek bir durumda yoktur. Yani problem duyusal algı ve gözlemden evvel gelir.⁹⁵

Bazıları tümevarım ilkesinin kesinlik değil, olasılık sağladığını bu yüzden gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yani tümevarımsal çıkarımlar olasılık taşıyan çıkarımlardır. Bu düşünceyi ileri sürenlerden biri olan Reichenbeach'a göre tümevarım ilkesi bilimin doğruluk hakkında hüküm vermesi için önemli bir yoldur.⁹⁶ Lakin tümevarım ilkesi ile olasılıklı önermeler çıkarmak için makul ve değişime uğramış başka bir tümevarım ilkesiyle temellendirilmesi gerekir. Oluşturulan bu ilke de aynı şekilde bir temellendirilmeye ihtiyaç duyar. Ayrıca bu ilkenin olasılık mantığı olarak adlandırılması da bilim adına hiçbir şey sağlamaz. Tümevarım ilkesinin herhangi bir biçimi gibi olasılık mantığı ya da Apriorizmde⁹⁷ sürekli vardığımız sonuç olan sonsuz geri gitmelere neden olmaktadır.⁹⁸

Bilim evvelde mutlak bilgilerden oluşmuş bir yöntem olarak kabul edilmiş ve tümevarım ilkesiyle kesinliği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Lakin sonraları kesin doğruların olmadığı fark edilmiş ve sağlam olmayan kesinliğe sahip doğrularla yani olasılıkla bilim yapılmaya çalışılmıştır. Ama doğruluk yerine olasılık söz konusu olsa da sonsuz geri gitmelerin önüne geçilememektedir. Yani bilim de olasılık kavramının kullanılması yanıltıcı ve amaçsız sonuçlara götürmektedir.⁹⁹

Genel olandan özel olanı elde etme anlamına gelen tümdengelimsel yöntem ise araştırmalarda tümevarım yerine izinden gidilmesi gereken yoldur. Bu yolla kuramlar ya da önermeler yanlışlanabilir. Eğer bir kuram yanlışlanamadıysa onun geçerliliği bir süre için tanıtlanmış olmaktadır. Bir kuramın evrensel geçerliliği, tümevarım ilkesini

---

⁹⁴ Rudolf Carnap ve Martin Gardner, *An Introduction to the Philosophy of Science*, Dover ed (New York: Dover, 1996), 234-35.

⁹⁵ Manafov, *Karl Popper Akli*, 109; Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 15.

⁹⁶ Janine Reichenbach vd., "First Successful Bone Marrow Transplantation for X-Linked Chronic Granulomatous Disease by Using Preimplantation Female Gender Typing and HLA Matching", *Pediatrics* 122, sy 3 (Eylül 2008): 186, <https://doi.org/10.1542/peds.2008-0123>.

⁹⁷ Emprizm'in yani deneyciliğin aksine deneyimden bağımsız, ona başvurmadan vasıtasız bir şekilde bilinen bilgiyi esas alan öğretisi. Süleyman H. Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, 12. Baskı (Ankara: Atlas Kitap, 2018), 17.

⁹⁸ Güzel ve Popper, *Sağduyu filozofu*, 38-39; Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 54.

⁹⁹ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 359.

savunanların iddia ettiği gibi doğru yani desteklenmiş veya belli oranda olasılık taşıyan değil, tündengelimsel yolla o kuramın bir süre için sağlanmış olmasıdır.¹⁰⁰

Tündengelim yöntemiyle sınanmış hiçbir önerme tümevarımdaki gibi sonsuz geri gitmelere sebep olmaz. Çünkü bu yöntemle sınanan önermeler savunulmamalıdır ve savunulamazlarda.¹⁰¹ Başka bir deyişle bilim mutlak bilgidен değil varsayımlardan – sağlandıkları sürece bilimsel araştırmalarımızı yürüttüğümüz ön imgelerden oluşmaktadır. Varsayımlar savunulamaz, doğrulanamaz ve olasılık ifade etmezler. Sadece diğer varsayımlardan daha iyi sağlanabilirler veya daha fazla şey söyleyebilirler. Bu ise varsayımlardan oluşturulabilen tündengelimsel yöntemle mümkündür.¹⁰²

Eleştirel tutuma sahip olmayan her düşünür kendi kuramları veya farklı kuramlar hakkında önyargılarından hareket ederek bir sonuç çıkarır. O kuramlarını haklı çıkarmak için her defasında yeni fikirler sunacak tehlikeli önerileri ise göz ardı edecektir. Aksine eleştirel tutumda ise bilim insanı kendi kuramlarını en ciddi testlere tabi tutarak önyargılarından arınmaya çalışmaktadır.¹⁰³

Aynı şekilde gözlemde araştırmacının beklentilerinden hareketle ve önbilgiden gelen sorunlarla bir nevi evvelden belirlenmiştir. Ona göre kuramdan bağımsız gözlem ve genel olarak hiçbir bilgi mümkün değildir. Yani beklentilerden ve sorunlardan hareketle oluşan gözlemler amaçlı eylemlerdir. Önyargılardan bağımsız bir şekilde oluşan gözlem diye de bir şey yoktur.¹⁰⁴

Bir takım özel gözlem ve deneylerin doğru olduklarından hareketle genel bir kuramın doğruluğunun varsayılması ve özel deney ve gözlem önermelerinin çok olması evrensel bir kuramın geçerli olduğu düşüncesini desteklemez. Doğru yerine yanlış dikkate alarak işe başlamanın gerekliliği, kâinatın sonsuzluğunda sınırsız gözlem yapamayacağımız gerçeğinden hareketlidir.¹⁰⁵ Bir kişinin gözlemlemiş olduğu kuğular her ne kadar beyaz olsa da bu bütün kuğuların beyaz olduğu fikrini haklı çıkarmaz.¹⁰⁶

---

¹⁰⁰ Popper, 19.

¹⁰¹ Popper, 71.

¹⁰² Popper, 359-60.

¹⁰³ Popper, *Tarihselciliğin Sefaleti*, 162.

¹⁰⁴ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 76.

¹⁰⁵ Manafov, *Karl Popper Akli*, 74.

¹⁰⁶ Martin Curd, J. A. Cover, ve Chris Pincock, ed., *Philosophy of Science: the Central Issues*, 2nd ed (New York: W.W. Norton, 2013), 426.

Özel önermeler sayısı ne kadar olursa olsun elde edilen sonucun doğruluğuna neden olmadığı gibi sorgulanabilir olmasını da etkilemez.¹⁰⁷

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle Popper'ın deney ve gözleme tamah etmediği, bilimsel yönteminde deneye ve gözleme yer vermediği düşünülmemelidir. Deney ve gözlem onun yöntemi içerisinde nihai ilke olmaktan ziyade bir araç olarak kullanılmaktadır. Kuram üzerinde ortaya konulan sınamalar ve yanlışlama ilkesinin dış dünyaya ait bir kriter oluşu bunun kanıtıdır. Asıl tartışılması elzem olan konu kurama nasıl erişildiği değildir. Yani bilgiye erişmek için kesin bir yöntem bulunmamaktadır. Mitler, rasyonel tutum, yaratıcı sezgi ve dogma gibi kriterler de en az deney ve gözlem kadar belirleyici bir konuma sahiptir.¹⁰⁸

Bilimsel yöntem açısından makul bir sınırlandırma ayraç olmaması nedeniyle tümevarım yönteminin reddedilmesi gerekmektedir.¹⁰⁹ Mantıkçı pozitivistlerin bilimle sahte bilim veya metafizik arasında sınır koyma ayraç olarak benimsemiş oldukları tümevarım ilkesinin yerine ise yanlışlama ilkesi tercih edilmelidir.¹¹⁰ Popper'ın tümevarımsal yönetime karşı geliştirdiği yanlışlama ilkesi eleştiriye ve daha da önemlisi çürütme ilkesine dayanmaktadır.¹¹¹

1.5. Yanlışlama İlkesi

Bilimi metafiziksel ön dayanaktan kurtarmak Viyana Çevresinin temel hedeflerinden biri olmuştur.¹¹² Popper ise onların bu hedeflerine kesin bir biçimde karşı çıkmıştı. Çünkü metafiziksel tezlerin rasyonel tarzda ortaya konulamamaları onların ortadan kalkması fikrini gerektirmez. Böyle bir düşünce anlamsız ve kabul edilemezdir.¹¹³

Popper'a göre metafiziksel ögeler doğrunun keşfine tamamıyla zarar vermemektedir. Hatta metafizik bilgiler, bilgisel etkinliğe bir sınır koyabilmekte ve onu zenginleştirebilmektedir.¹¹⁴ Skolastik düşüncenin içerisinde belirsizleşmeyen metafizik,

---

¹⁰⁷ Ahmet Arslan, *Aristoteles*, 1. baskı, İlkçağ felsefe tarihi / Ahmet Arslan 3 (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017), 98.

¹⁰⁸ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 62.

¹⁰⁹ Popper, 58.

¹¹⁰ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 77.

¹¹¹ Manafov, *Karl Popper Aklı*, 100.

¹¹² Baudouin, *Karl Popper*, 35.

¹¹³ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 129.

¹¹⁴ Geoff Stokes, *Popper: Philosophy, Politics, and Scientific Method* (Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity Press, 1998), 126.

yönlendirici bilgi konumundadır. Bilgiyi çevreleyen yaratıcı merakı, insanlarda şaşırma duygusunu aktif hale getirdiğinden dolayı metafiziksel ögeler bilim için her zaman önemlidir.¹¹⁵ Metafizik ile bilim arasında keskin sınırlar bulunmamaktadır. Önceleri metafizik olarak kabul edilen bir mesele daha sonraları, atomculuk örneğinde olduğu gibi, bilimsel bir şekilde sınanabilir teoriye evrilebilir.¹¹⁶ Kısaca ifade etmek gerekirse metafiziksel öğretiler bilimsel araştırmalar için öndeyanık olabilmekte ve çeşitli faydalar sağlayabilmektedirler.¹¹⁷

Mantıkçı pozitivistler sahte bilimle özellikle metafizikle bilim arasına bir sınır koymak istemişler metafiziğin anlamsız ve saçma olduğunu belirleyebilecek anlamlılık-anlamsızlık doğrultusunda bir sınır koyma ayırıcı üzerinde çalışmışlardır. Anlamlılık-anlamsızlık arasında ayırım yapmak için ise doğrulanabilirlik ayırıcını benimsemişlerdir.¹¹⁸ Hatta benimsemiş oldukları bu ilkeye öyle bağlı kalmışlardır ki çevre üyelerinden Moritz Shlick bir önermenin anlamının onun doğrulanabilirlik açısından bulunduğu konuma bağlı olduğunu iddia etmiştir.¹¹⁹

Anlaşıldığı üzere bilim ile sahte bilim arasına Mantıksal pozitivistler tarafından çizilen sınır, önermelerin deney ve gözlemden hareketle doğrulanması nihayetinde anlamlılık özelliği elde etmesiyle gerçekleşmektedir. Yani buna göre doğrulanmış bütün kuramlar anlamlılık vasfı kazanmış olur.¹²⁰ Lakin Popper'a göre doğrulanabilirlik ilkesi esasta tümevarımla aynı şeydir ve metafiziksel düşünceler bilimsel fikirlerin öncüleridir. Ayrıca ona göre doğrulanabilirlik ayırıcı içerisinde şöyle bir sorun barındırmaktadır. Bir kuramın doğrulanabileceğini veya doğrulanamayacağını belirlemek için o kuramın öncelikli olarak anlaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla doğrulanmayan kuramların saçma olarak nitelenmesi nasıl ileri sürülebilmektedir?¹²¹

Doğrulanabilirlik ilkesi metafiziksel ögelerin bilim dışı edilmesi için gerekli bir ilke olarak görülmüş olmasına rağmen bilim ile metafizik arasında çözümleyici bir rol oynayamamıştır. Hatta mantıksal pozitivistin akıl babalarından olan Bertnard Russel

---

¹¹⁵ Baudouin, *Karl Popper*, 36; Manafov, *Karl Popper Akli*, 92; Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 62.

¹¹⁶ Manafov, *Karl Popper Akli*, 90.

¹¹⁷ Baudouin, *Karl Popper*, 36.

¹¹⁸ Ali Bilge Öztürk, "Karl Popper'in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi", *Mediterranean Journal of Humanities* 6 (2016): 254.

¹¹⁹ Manafov, *Karl Popper Akli*, 94.

¹²⁰ Çetinkaya, "Karl Popper'in Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası", 106.

¹²¹ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 117.

tümevarım ilkesinin deneylerden hareketle çözümlenemeyeceğini dolayısıyla içerisinde metafizik unsurlar barındırdığını kabul etmiş olmasına rağmen yine de bu ilkeye dogmatik bir biçimde bağlı kalmıştır.¹²² Doğrulanabilirlik ilkesi görüldüğü üzere aslında metafiziksel unsurlar içeren bir ilkedir. Dolayısıyla -mantıksal pozitivist düşünürler doğrulanabilirlik ilkesinden hareketle metafiziği bilim dışı etmeye çalışırken aksine ona tutunmak durumunda kalmışlardır- yargısı yerinde bir ifadedir. Barındırdığı tezat nedeniyle bu ilke bilimsel bilgiyi tamamıyla kapsayabilecek bir ilke konumunda değildir.¹²³ Ayrıca anlamlılık-anlamsızlık ekseninde oluşturulan bu ilke nedeniyle doğa yasalarının anlamsız ilkeler hüviyetine bürünmesi meselesi de ortaya çıkan diğer bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.¹²⁴

Görünüşte sağlam olan kuramların asıl itibarıyla geçici ve yok olmaya mahkûm varsayımlardan ibaret olması ve çürütme kriterine verdiği önem Karl Popper'ı doğruluk probleminin bilim için sağlıklı bir yöntem olduğu düşüncesinden şüphe duymasına neden olmuş ve bu alanda uzun yılları kapsayan araştırmalar yapmıştır.¹²⁵

Popper 1919 yılında Bilim Felsefesi üzerine araştırmalar yapmaya başlamış ve Bilim ile sahte bilim arasında bir ayrım yapmak istemişti. Bu yeni bilimsel yöntemini Marx'ın Tarihsel Materyalizm kuramı, Adler'in *Kişisel Psikoloji kuramı*, Freud'un *Psikanaliz Kuramı* ve Einstein'in *Bilimsel Görelilik kuramı* üzerinde araştırmalar yaparak gerçekleştirmeye çalışmıştı. Popper'a göre ilk üç kuramın bilim olmaktan daha çok bilim öncesi söylemler içeren ortak yanları bulunmaktaydı. Einstein'in kuramı ise bilim için önemli nitelikler taşıyan devrim niteliğinde bir olaydı. Einstein'in *Bilimsel Görelilik kuramı* bağlamında bazı testlerde başarılı olamadığı takdirde kuramını geçersiz sayacağı söylemi ve kendine sorduğu şu sorular Popper'ın yanlışlama ilkesine temel oluşturmuştur: “Hangi koşullarda kuramımın savunulamaz nitelikte olduğunu kabullenmeliyim?” veya “Hangi durumlar kuramımın yanlışlanması veya çürütülmesi için yeterlidir?”¹²⁶ Nihayet 1919 yılına gelindiğinde Eddinton'un güneş tutulması üzerine yaptığı gözlemler Einstein'in kuramının doğruluğuna getirilen ilk kanıt olmuş ve bu

---

¹²² Bertrand Russell, *Felsefe Sorunları*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu (İstanbul: Kabalci, 1994), 57.

¹²³ Taylan Altuğ, *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi* (Ankara: Ebabel Yayıncılık, 2006), 91.

¹²⁴ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 64-65.

¹²⁵ Baudouin, *Karl Popper*, 15.

¹²⁶ Çetinkaya, “Karl Popper'in Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası”, 109; Popper, *Bitmeyen Arayış*, 51-52.

durum Popper'ın Bilimsel yönteminin geçerliliğine bir delil olması sebebiyle sevinmesine neden olmuştu.¹²⁷

Einstein'in diğer üç kuramdan farklı olarak ortaya koymuş olduğu şey kendi kuramını sert eleştirilere tabi tutması ve yanılabilir nitelikte olduğunu beyan etmiş olmasıydı.¹²⁸ Einstein'ın *Bilimsel Görelilik Kuramı*'ndan hareketle Popper, kurmuş olduğu bilimsel yöntemle ilgili olarak şu yoruma ulaşmıştır: Bir kuramın bilimsel olarak nitelenebilmesi onun çürütülebilmesine, yanlışlanabilmesine veya sınanabilmesine bağlıdır.¹²⁹

“Bir kuramın yanlışlanabilme olanağı varsa, çürütülebilir veya sınanabilirse bilimseldir” düşüncesi, Popper'ın bilim anlayışının baş aktörü haline gelmiştir. Yani ona göre bilimsel tutumu bilim öncesi tutumdan ayıran temel ilke çürütme veya yanlışlama yöntemidir. Bir kuram çürütme veya yanlışlama yöntemiyle sınanarak bilimsel bir hüviyet elde etmiş olur.¹³⁰

Popper bilim dünyasında zaman farketmeksizin gelişen olaylarda kendisini etkileyen ve bilimsel anlayışına uygun olan tüm fikirlerden yararlanmıştır. Bunun bir örneğini de yanlışlama kuramı ekseninde Darwin'in Evrim Teorisi üzerinden gerçekleştirmiştir. Ona göre doğa nasıl ki evrimsel süreç içerisinde kendisine uyum sağlayamayan türleri yok ettiyse Popper'in Darwin'den etkilenerek eleştirel akılcılığına kazandırdığı evrimsel boyutta da denemeler ve sınamalar yanlışların temizlenmesine olanak vermektedir.¹³¹

Popper'a göre bilgi kelimesi anlam itibariyle de bir mutlaklık ifade etmez. Almancada ve İngilizcede bilgi kelimesinin kökenine baktığımızda içerisinde bir illüzyon veya yanılsama anlamı taşıdığını görmekteyiz.¹³²Bilgi, kesinlikle bir mutlaklık arayışı değildir. İnsan bilgisi her zaman yanlış olmaya meyillidir bu yüzden kesinlik içermez. Aksine bilgi doğru arayışıdır ve her zaman devam edecek bir süreçtir. Doğruluğa hiçbir zaman ulaşamayacak olsak bile biz her zaman onun arayıcısı olacağız.¹³³ Buradan da

---

¹²⁷ Güzel ve Popper, *Sağduyu filozofu*, 172-73; Popper, *Conjectures and refutations*, 32-33.

¹²⁸ Kemal Batak, “Karl Popper'ın Viyana Çevresi Eleştirisi Ve Din Görüşü” (İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2002), 26.

¹²⁹ Popper, *Conjectures and refutations*, 34-37.

¹³⁰ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 24.

¹³¹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 8; Baudouin, *Karl Popper*, 16.

¹³² Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 115.

¹³³ Popper, *Objective Knowledge an Evolutionary Approach*, 47.

hareketle diyebiliriz ki insan hiçbir zaman kesin doğruya ulaşamayacağı için onun bilimsel bir tarz da ortaya koyduğu bilgi aslında birtakım tahminlerden yani varsayımlardan başka bir şey değildir. Kısacası bilimsel bilgi tahmini ve varsayımsaldır.¹³⁴

Popper mantıkçı pozitivistlerin doğrulanabilirlik ölçütünün karşısına koymuş olduğu yanlışlanabilirlik ilkesi anlamlılık-anlamsızlık bağlamından hareketle değil de bir sınır çizme ayracı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁵ Yani yanlışlanabilirlik ilkesi anlamlılık-anlamsızlık açısından bir sorgulama değil, bilim ile sahte bilim arasını ayırmak anlamında bir sınır çizme ayracı olarak ortaya koyulmuştur.

Metafiziksel düşünceler yanlışlanabilir olması sebebiyle anlamsız atfedilerek Mantıkçı Pozitivistler tarafından reddedilmesine karşın yanlışlama ilkesine göre anlamlı ve reddedilemezler. Popper oluşturmuş olduğu yanlışlama ilkesini kendi zamanına kadar ve bu zamandan sonra ki dar bir alanı kapsayan bilgi türleri için değil metafiziki bilgiler de dahil tüm bilgilerin değerlendirilmesi için temel ölçüt kabul etmiştir. Yani bir kuramın bilimsel olarak nitelenmesi için yanlışlama sürecinden geçmesi gerekmektedir.¹³⁶

Popper'ın kurmaya çalıştığı bilimsel yöntem doğruların dağ gibi yığılmasıyla oluşmuş şekilsiz tepeler değil, kuramların yanlışlama süzgecine sokularak yavaş yavaş yontulması ve bir heykele dönmesiyle oluşan bir süreçtir. Şöyle ki “Gagalı kuşların hepsinin gagası sivridir” önermesini binlerce gagalı kuş gözlemleyerek doğrulamaya çalışmaktansa küt gagalı bir kuş bularak yanlışlamaya çalışmak bilim için daha güvenilir ve daha doğru bir yöntemdir.¹³⁷ Başka bir ifadeyle bilgi düzeyinde ilerleme ve gelişme ancak önceki bilgilerimiz üzerinde yapacağımız değerlendirmeler ve düzeltmelerle mümkün olabilir. Yoksa denildiği gibi bilgi ne gözlemle ne de *tabula rasa* ile başlar.¹³⁸

Konuyu mantık açısından değerlendirdiğimiz de hiçbir kuram mutlak manada doğrulanabilir nitelikte değildir ama kesin bir şekilde yanlışlanabilir. Ayrıca metodolojik

---

¹³⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 14-15.

¹³⁵ Batak, “Karl Popper’ın Viyana Çevresi Eleştirisi ve Din Görüşü”, 24; Ömer Demir, *Bilim Felsefesi*, 8. Baskı (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 56.

¹³⁶ Mercan Maden, “Karl Popper Felsefesinde Bilimsel Doğrular ve Yanlışlanabilirlik İlkesi”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü*, 2019, 288-92.

¹³⁷ Aysun Dündar, “Karl Popper’ın Bilim Anlayışı” (Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007), 31; Sercan Kabakçı, “Karl Popper ve Yanlışlamacılığı”, *Madde, Diyalektik ve Toplum* 2, sy 3 (2019): 188.

¹³⁸ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 89; Manafov, *Karl Popper Aklı*, 106.

açından da her kuram şüphe taşıyabilmektedir.¹³⁹ Kısacası bir önermenin kesinliği onun yanlışlanabilir olma derecesiyle eşdeğerdir.¹⁴⁰

Bilimsel olduğu söylenen kuramların şu üç koşulu sağlaması gerekmektedir:

- Sınanabilmesi.
- Popperci ölçüt bir tercih kuralıdır. Yani bir önerme kesin olarak temellendirilemez sadece sert sınamalara karşılık vermiş bir önerme değerine tercih edilebilir.
- Her kuram dünyayı anlamlandırma çabasından başka bir şey değildir. Yani varsayım ve denemelerden ibarettir. Sadece desteklenebilirler, doğrulanmaları imkansızdır.¹⁴¹

Çürütme anlayışının kurulması dogmacılığın ve tümevarımcılığın reddedilmesine dayanmaktadır.¹⁴² Ona göre doğayı anlamanın ve keşfetmenin veya bilim yapmanın sadece bir yolu vardır. Cesur düşünceler ortaya atarak bir nevi bu kumar oyununa dahil olmaktır. Çürütmeyi ve çürütülmeyi göze alamayan bu oyuna dahil olamaz.¹⁴³

Yanlışlama veya çürütme yöntemiyle iki şey öğreniriz: Yanlışlanan kuramın neden yanlışlandığı ve yeni ve daha iyi sınanmış problemler.¹⁴⁴ Eğer bilim adamları yanlışlamacılığı kendi fikirleri üzerinde denerlerse yeni bilgiler olanağı onlara açılmış olacaktır.¹⁴⁵ Yani hiçbir kuram mutlak mana da doğrulanamaz dahası yeni bir kuramla bazı problemleri çözmek isterken çözümsüz bir takım yeni problemlerle de karşılaşırız.¹⁴⁶

Başkaları tarafından hatalarımızın gösterilmesi ve bizim bu uyarıya hoşgörü ve teşekkürle karşılık vermemiz eleştirel düşünce ekseninde ilerleyen bir bilim toplumunun oluşmasına vesile olur.¹⁴⁷ Ayrıca Popper'a göre hata yapabilme, akıllıca tartışma ve doğruya yakınlık ilkeleri bilime ait etik ilkelerdir.¹⁴⁸

Bir kuram diğer kuramlara göre nasıl daha iyi veya üstün olabilmektedir? Popper'a göre daha üstün olan kuram en sert sınamalara dahi karşı koyabilen kuramdır.

---

¹³⁹ Batak, "Karl Popper'in Viyana Çevresi Eleştirisi Ve Din Görüşü", 24.

¹⁴⁰ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 169.

¹⁴¹ Baudouin, *Karl Popper*, 39.

¹⁴² Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 20; Baudouin, *Karl Popper*, 38.

¹⁴³ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 316.

¹⁴⁴ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 28.

¹⁴⁵ Popper, 24; Baudouin, *Karl Popper*, 43.

¹⁴⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe*, 2. Baskı (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2008), 145.

¹⁴⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 218-19; Manafov, *Karl Popper Akli*, 88.

¹⁴⁸ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 215.

Her türlü karşı koymalara direnebildiği sürece o kuram diğer kuramlardan üstündür.¹⁴⁹ Popper “gerçeğe benzerlik” veya “doğruya yaklaşma” sözcüğünü icat ederek kuramlar arasında gerçeğe yakınlık anlamında bir üstünlük derecesi oluşturmaya çalışmıştır. Ona göre tekil deneylerde doğruluk çerçevesinde olanlar yanlışlık çerçevesinde olanlardan üstünlük bakımından doğruya yaklaşanlar olarak değerlendirilecektir.¹⁵⁰

Bu koşulları sağlayarak doğruya yaklaşan kuramlara “sağlanmış kuram” denir. Yani sağlanmış bir kuram daha fazla sınanan kuram değil, daha sert sınamalarla karşı karşıya kalmış kuramdır. Fakat yapılan bu sağlama da doğru ve yanlış kelimelerinde ki gibi bir geçerlilik değerine sahip değildir. Az sağlanmışlık olabilir lakin bir kuramın az doğru veya az yanlış olduğu söylenemez.¹⁵¹

Bir fikir veya Popper’in ifadesiyle bir varsayım ortaya atıldığında bu varsayımın eski kuramın yerine geçmesi için şu üç şartı taşıması gerekmektedir:

- Eski varsayımın açıklamış olduğu tüm şeyleri ortaya atılan yeni varsayımında açıklaması gerekir.
- Eski varsayımın olan hataları veya yanlışları yeni varsayımın ayıklaması ve yok edebilmesi gerekir.
- Yeni varsayım Eski varsayımın açıklamaya güç yetiremediği şeyleri çözümlemesi gerekir.¹⁵²

Popper tüm bu eleştirilerden sonra bilimin yöntemi olarak tümevarımın karşısında ne ile çıkmıştır? Sınır koyma konusunda tümevarımı reddeden Popper’a göre sonuçlarını reddetme ya da yanlışlama ile kuramların çürütülmesi veya yanlışlanması pekâlâ tündengelimle oluşturulmuş bir çıkarımdır. Öte yandan bilimsel açıdan yanlışlanamayan veya çürütülemeyen her kuram sonsuza dek tahmin ya da hipotez olarak kalacaktır.¹⁵³

Tündengelimsel yöntem bilimsel bir önermeye mutlaklık sağlamaz. Bilimsel yöntem tündengelimsel metotla varsayımlar öne sürmek, daha sonra bu varsayımları en sert düşüncelerle defalarca sınamaya tabi tutmaktır. Bu sınamalar sonucunda öne sürülen

---

¹⁴⁹ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 135.

¹⁵⁰ Popper, 565-67; Baudouin, *Karl Popper*, 41.

¹⁵¹ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 302-11.

¹⁵² Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 53.

¹⁵³ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 115.

önerme yanlışlanabilir veya yanlışlanamaz. Lakin önerme sınamalara karşı koysa dahi mutlaklık ifade etmez aksine geçici olma özelliğini korur.¹⁵⁴

Kuramlarımızda elbette doğruya ulaşılmış olma ihtimalimiz vardır. Lakin bizim kastettiğimiz bunu hiçbir zaman bilemeyecek oluşumuzdur. Bilim doğruya ulaşma çabasıdır kesin doğruyu bulma çabası değil.¹⁵⁵ Bir gün kuramlarımız doğruluklarından hareketle yanlışlanamayacakları bir seviyeye gelseler dahi mutlak anlamda doğru olarak nitelenemezler.¹⁵⁶

Popper'ın anlayışında belirsizliğin ve bilimin yanyana olması, bilimsel hedefin temeli olan doğruya ulaşma isteğini yok ettiği ve bütün bilgilerin yanlışlanabilir olması düşüncesinin onun nihilist bir düşünür olduğu ve kuşkucuların yolunu açtığı düşüncesinin oluşmasına yol açmıştır. Ancak Popper insan zihninin oluşturduğu bütün kuramlardan umutsuz kuşkucu ve kuramları kabul etmesine karşılık onları belirsizliğe hapseden görecenin, yanlışlamacılık ile taban tabana zıt olduklarını savunur.¹⁵⁷

Popper'ın bilimsel yöntemi asıl itibariyle her duruma uygun tek bir yöntemden ziyade her biri birtakım sorunlar setine uyumlu pek çok yöntemin olabileceği fikrinden hareket eder. Bu bazen bir kuramın değerlendirilmesi açısından yanlışlamacılık ilkesi olabildiği gibi bazı durumlarda ise, bilhassa sosyal bilimlerde, durumsal mantığın özellikleri olabilir. Aynı şekilde metafizik olgularda diğer eleştiri türleri tercih edilebilir. Konu veya problem dikkate alınmadan önceden yapılan yöntem atamaları ise uydurmadan ibarettir. Aslolan eleştiridir, metotlar değil.¹⁵⁸

Sonuç olarak doğrulanabilirlik ilkesinden hareketle metafiziğe ve dini söyleme şiddetli tenkitlerde bulunan mantıkçı pozitivistler karşısında din felsefecileri, bu eleştirilere karşı çıkmış ve din felsefesi savunmacı bir disipline evrilmiştir. Lakin 20. Yüzyılın sonlarından itibaren filozoflar arasında doğrulanabilirlik ilkesi sadece din için değil pozitivism içinde yetersiz olarak görülmeye başlanmıştır. Hiç şüphesiz bu tavrın oluşmasında Popper'ın mantıksal pozitivism getirdiği eleştiriler büyük öneme

---

¹⁵⁴ Popper, *Tarihselciliğin Sefaleti*, 159-63.

¹⁵⁵ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 53.

¹⁵⁶ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 189.

¹⁵⁷ Baudouin, *Karl Popper*, 40.

¹⁵⁸ Lawrence A. Boland, *Critical Economic Methodology: A Personal Odyssey* (London ; New York: Routledge, 1997), 196; Bruce J. Caldwell, "Clarifying Popper", *American Economic Association*, sy 29 (1991): 24; Buğra Kocamusaoğlu, "Karl Popper'de Bilgi Sorunu" (Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2015), 16.

sahiptir.¹⁵⁹ Popper her ne kadar din felsefesi alanında fazla söz söylememiş olsa da din felsefesini mantıkçı pozitivistlere getirdiği eleştiriler dolayısıyla önemli derece de etkilemiştir¹⁶⁰ yargısına ulaşmak yanlış olmasa gerektir.

1.6.Nesnellik

Popper’ın epistemolojisi nesnelci bir epistemolojidir. Bilimde nesnellik, bilim adamının nesnel bir tutuma sahip olması gibi bir düşünce kesinlikle yanlıştır. Aynı şekilde doğabilimcinin sosyalbilimciden daha fazla nesnel tutuma sahip olduğu düşüncesi de yanlıştır. Bütün insanlar birtakım önyargılardan hareketle taraflıdır. Bilimdeki nesnellik farklı bilim adamlarının kişisel problemleri değil, birbirleriyle yaptıkları eleştirilere, iş bölümlerine ve dayanışmalarına bağlı sosyal bir olaydır.¹⁶¹

Nesnellik şahısla bağdaştırılabilecek bir konu değil, öznel arası bir özellik taşımaktadır. Kuramlar objektif olmalıdır. Objektiflik ile kastedilen ise sınıanabilen, tartışılabilen ve eleştiriye tabii tutulabilen kuramlar anlamına gelmektedir.¹⁶² Yani bilimde nesnellik sadece ve sadece eleştiri ile ortaya çıkabilen bir olgudur.¹⁶³

Doğa veya toplum bilimlerinin nesnel olması bilim insanının tarafsız bir fikir dünyasına sahip olması anlamına gelmemekte, bilakis bilimin nesneliği bilimsel atılımların toplumsal vasfı ve rekabette aranmaktadır. Ona göre bilim insanının probleminden hareketle ortaya konulan öznel bilgi Popper’ın ifadesiyle “öznelarası olma” yani eleştirel bir sorgulamaya açıldığı takdirde bilim haline gelmektedir.¹⁶⁴

Kuramlar üzerinde gerçekleştirilen ve nesnel bir düzlemde ortaya çıkan eleştirel tutum, hipotezlerin ciddi sınamalara tabi tutulmasıyla bilim yapmayı mümkün kılmaktadır. Bu nesnel düzlemde gerçekleştirilen bilimsel çalışma ve eleştirel tutum ile bilimin nihai hedefi olan “doğruya yaklaşma” hedeflenmektedir.¹⁶⁵ Bilim sadece bir problemin çözümüne dair ileri sürülen hipotezlerin birbirleri arasındaki rekabet ve ciddi sınamalara tabi tutulmasıyla ortaya çıkar.¹⁶⁶

---

¹⁵⁹ Michael Peterson vd., *Din Felsefesi Seçme Metinler*, 2. Baskı (İstanbul: Küre Yayınları, 2018), 13-14.

¹⁶⁰ Peterson vd., 14.

¹⁶¹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 87-88; Turan Yay, “Bilim Felsefesi, Karl Popper, Eleştiri ve İktisat”, *Bilim ve Eleştiri Dergisi*, sy 70 (2008): 1-29.

¹⁶² Popper, *Bitmeyen Arayış*, 200.

¹⁶³ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 88.

¹⁶⁴ Popper, *Tarihselciliğin Sefaleti*, 161; Baudouin, *Karl Popper*, 46; Maden, “Karl Popper Felsefesinde Bilimsel Doğrular ve Yanlışlanabilirlik İlkesi”, 290.

¹⁶⁵ Maden, “Karl Popper Felsefesinde Bilimsel Doğrular ve Yanlışlanabilirlik İlkesi”, 290.

¹⁶⁶ Popper, *Tarihselciliğin Sefaleti*, 161-63.

Bir bilinmezlik içerisinde ilerlesekte bilgi alanının her yerinde eleştiriden daha geçerli hiçbir tutum yoktur. Bu bilince ulaşırsak dogmalardan uzak, kesin bilginin insan için imkânsız ve doğru arayışının en makul yol olduğunun farkına varabiliriz. Ancak böyle olduğunda bilimsel araştırmada nesnel ölçütlere, problem çözümlerinde eleştiriye ve nihayetinde bilgiye ulaşabilme imkânı bulmuş oluruz.¹⁶⁷

Felsefenin alanı araştırıldığında onun her zaman öznel bilgi alanına sıkıştırıldığı rahatlıkla görülebilecektir. Ama bilimsel bilgi “ben”den yani salt öznenen hareketle oluşturulamaz. Popper bu konudaki düşüncelerini 3 Dünya kuramından hareketle anlatmıştır:

- Fiziksel durumların veya nesnelere dünyası Dünya 1 olarak adlandırılır.
- Zihinsel veya bilinç durumlarının dünyası Dünya 2 olarak adlandırılır.
- Sanat eserleri veya bilimsel eserler gibi nesnel içeriklerin dünyası ise Dünya 3 olarak adlandırılır.¹⁶⁸

Bilgilerimizi eleştirel tutum düzeyine taşıma ve onları dil aracılığı ile formüllestirmek öznel bilgi ile değil nesnel bilgi ile mümkün olabilmektedir. Çünkü nesnel bilgi nesnel süreçlerle ilgilidir. Buna göre bir bilen farklı bir ifadeyle bilen bir öznenin olmadığı nesnel bilgi birinin bilme hükmünden, etkileme eğiliminden ve birinin onamasından veya inancından bağımsızdır.¹⁶⁹

Geleneksel/klasik anlamdaki felsefenin yukarıda verdiğimiz öznel ve nesnel ayırımından hareketle öznel bir konumda bulunduğu Popper’a göre apaçıktır. Bu nedenle klasik felsefe onun 3 Dünya kuramı anlayışında Dünya 2 içerisine girmektedir. Bilgiye ulaşmada inancın yerine eleştirinin tercih edilmesi gerekliliğinden ve dünya 2 içerisinde yer edinmesinden hareketle öznel bilgi, bilimsel bilgiye erişmede bir araç olarak kullanılamaz.¹⁷⁰

1.7.İndeterminizm

Popper indeterminist bir evren anlayışına sahip olduğunu saatler ve bulutlar eğretilmesi ile ortaya koymuştur. Solda bulutlar olmak üzere bir taraf fiziki bir sistemi

---

¹⁶⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 65.

¹⁶⁸ Derek A. Kelly, “The Categorical Structure of Popper’s Metaphysics”, *Philosophy and Phenomenological Research* 38, sy 1 (Eylül 1977): 82, <https://doi.org/10.2307/2106516>; Popper, *Objective Knowledge an Evolutionary Approach*, 106.

¹⁶⁹ *Objective Knowledge an Evolutionary Approach*, 109.

¹⁷⁰ Popper, 111.

temsil etmekte olup gazlara benzer şekilde düzensizdirler ve tahmin edilemezler. Diğer tarafta ise fiziki sistemlere tahmin edilebilir, düzenli, hareketli ve güvenilir bir saat örnek olarak verilir. Tahmini kuvvet birtakım doğal hadiseleri ileri geri giden bulutlarla, tahmin edilebilen ve düzenli olayları da saatle anlatır ve çoğu doğal hadise ve sürecin bu iki obje arasına koyulabileceğini ileri sürer. Mevsimlerin biraz güvenilir olmayan saatlere benzediğini söyler ve bitkilerin konum olarak saatlere yaklaştığını, hayvanları da bulutlardan fazla uzağa yerleştirmemek gerektiğini belirtir.¹⁷¹ Buna göre Popper indeterminist bir düşünür olarak her şeyin belirlenmiş bir şekilde işleyen saat gibi olduğu fikrini kabul etmez. Çünkü bütün olayların belirlendiğini kabul etmek insanın özgürlüğü de dahil pek çok şeyi olumsuz etkileyecektir.¹⁷² Yani evrenin belirlenmemiş olduğu ve özgür insan anlayışı onun ontolojisinin temelini oluşturur.¹⁷³

Tarihi, tarihte meydana gelen savaşları, yağmalamaları vb. ortaya çıkan her türlü olumsuz durumu Tanrının eseri gibi görmek aslında Tanrıya karşı büyük bir suç işlemektir. Eğer bu tür olaylar Tanrıya ait eylemler olsalardı o zaman Tanrı bizim açımızdan anlaşılabilir, tasavvur edilemez bir varlık konumunda bulunması gerekirdi. Tanrıyı direkt olayların içine dahil ettiğimizde tarihin anlamı anlaşılabilir bir hale gelmektedir. Bundan dolayıdır ki dinler, tarihi anlamlı hale getirmek istiyorlarsa onu tamamiyle Tanrısal iradeye bağlamaktan vazgeçmelidir. Tarihin insanların bilinç ve iradeleriyle ortaya çıkan bir durum olarak kabul edilmesi zorunludur.¹⁷⁴

Tanrı eğer en başından her şeyin belirlenmiş olduğu bir dünya yaratmış olsaydı değişim ve deneyiminin mevcut olmadığı bir alem yaratmış olurdu. Öyleyse, Tanrı kendisinin dahi bilemediği olayların ortaya çıktığı bir evren yaratmak ve değişimi daima canlı tutmak istemiş olabilir.¹⁷⁵

Aslına bakılırsa gelecek hakkında öndeyide bulunmayı sağlayan ve geçmiş ile geleceğin aynı olduğunun kanıtı olarak ileri sürülen tümevarım ilkesi ve Popper'a göre tümevarım ile aynı şey olan doğrulanabilirlik ilkesi determinist bir karaktere sahiptir.¹⁷⁶ Bu ilkelerin aksine belli bir nedensellik bağlamında ortaya çıkmış endüktif bilgiler kesinlik ifade etmedikleri gibi sorgulanabilir özellikleri de vardır. Hipotezin meşruluk

---

¹⁷¹ Baudouin, *Karl Popper*, 19-20.

¹⁷² Elife Kılıç, "Metafiziğe İlimli Bir Yaklaşım: Karl Popper", içinde *Metafizik: Filozofların Metafizik Sistemleri*, Birinci Baskı (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2019), 703.

¹⁷³ Baudouin, *Karl Popper*, 20.

¹⁷⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 151.

¹⁷⁵ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 185.

¹⁷⁶ Popper, 117.

elde edip kuram haline başka bir deyişle yasa haline gelmesi kuramın sağlam ve güçlü olduğunun bir göstergesidir. Böyle yerleşik bir savın bilim dünyasında gerçekleşmesi Newton yasalarının deneyin yer, zaman ve biçim farketmeksizin ampirik yönden optimum seviye de gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Klasik mekaniğe temel olan Newton yasaları, ortaya koyduğu kuramla daha evvel açıklanan olguları ve henüz açıklanmamış modern durumları açıklamıştır.¹⁷⁷ Mükemmellik seviyesine çıkmış böyle bir kuramın belirginleştirdiği mutlak bilgi 300 yıl boyunca optimum seviyede sağlanmıştır. Oysaki Newton mekaniği ile zıt olan Einstein'ın İzafe teorisi Newton mekaniğinin aydınlığa çıkardığı olguları determinist tarafı bulunan bilimden ayrı bir biçimde açıklayarak Newton mekaniğinin haşmetine gölge düşürmüştür¹⁷⁸

Newton kuramını sağlayan ve yüksek seviye de destekleyen sayısız izlenen durum Einstein'ın İzafe kuramını da sağlamıştır. Mantıksal olarak iki zıt kuramdan ikisinde doğru kabul edilmesi imkansızdır. Öyleyse bilginin kökleşmiş tanımından hareketle iki kuramdan sadece birinin doğru olduğunun kabul edilmesi olanaksızdır.¹⁷⁹ Newton'un kuramının felsefi olarak ortaya çıkardığı kesin doğru düşüncesi Einstein 'ın ortaya koymuş olduğu kuramla göreceli hale gelmiştir. İki kuramında başka geçerliliklerinin olması dikkate alındığında determinist bilgi düşüncesi ile kökleşmiş bilgi düşüncesi temelsiz bir açıklama olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁰

Popper'a göre bilimin gözlem veya deney ile değil problemle başlamış olduğundan ve her problemin yeni problemlere neden olduğu fikrinden çalışmamız da daha önce bahsetmiştik. “*Sistemin problemle başlaması ve problemle bitmesi determinizme neden olabilir mi?*” gibi bir soru akla gelebilmektedir. Yukarıda ki paragrafta Newton mekaniği ve Einstein'ın kuramı arasında verilen bilgilerden hareketle yeni kuramların yeni problemler doğurması meselesi indeterminist bir düzlemde ele alındığında kuramların hipotetik bir özellikte olduğu gerçeği ve bilimsel bilginin temelde varsayım ve tahminden ibaret olduğu fikri aslında daha net bir şekilde anlaşılacaktır.¹⁸¹

Determinizmin fiziksel bilimde hiçbir dayanağı yoktur. Aksine yukarıda anlattığımız gibi Newton Mekaniğinin determinist tabiatının indeterminizm ile uyumlu

---

¹⁷⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 49-51.

¹⁷⁸ Çetinkaya, “Karl Popper’ın Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası”, 110.

¹⁷⁹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 52.

¹⁸⁰ Çetinkaya, “Karl Popper’ın Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası”, 115.

¹⁸¹ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 71; Çetinkaya, “Karl Popper’ın Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası”, 115.

olması gibi argümanlar vardır.¹⁸² Başka bir ifadeyle hakikat determinist bir tabiata sahip değildir ve tek kuram bütün bir düzeni açıklayamadığı gibi kuramları – ne kadar iyi sağlanmış ve sınanmış olurlarsa olsunlar- birer tahmin olmaları nedeniyle gelecek hakkında öndeyide bulunmaya da imkân vermezler.¹⁸³

1.8.Popper ve Felsefe

Her insan filozoftur ve insanlar farkına varsalar da varmasalar da birtakım felsefi önyargılara her zaman sahip olmuşlardır. Bu önyargılar geleneklerden veya düşünsel çevrelerden gelen ve doğal olarak benimsenen kuramlardır. Bu kuramlar veya felsefi öğretiler kişinin hayatında her ne kadar önemli yere sahip olsalar da eleştirilmeden kabul edilen önyargılardır. Genel olan ve insan davranışlarında kendini gösteren bu felsefi kuramların sınanması ya da eleştirilmesiyle akademik veya başka bir deyişle profesyonel felsefenin alanına dahil olunmaktadır.¹⁸⁴ Yani Popper’a göre herkesin birer filozof olmasına karşın hayata ve hayatın sorunlarına eleştirel yaklaşanlar, ciddi düşünsel emek harcayanlar bilim sahasında bu işin profesyonel sahasına adım atanlardır.

Felsefe de akademik bir saha bulunmasına karşın önde gelen entelektüel felsefeci grup diye bir şey kesinlikle bulunmamaktadır.¹⁸⁵ Çünkü Sokratesçi düşüncüyü benimsemiş, ferdi ve ilmi hayatını ondan etkilenerek planlamış olan Popper ”*Tek bildiğim hiçbir şey bilmediğimdir.*”¹⁸⁶ sözüne binaen ilmi tevazu ve alçakgönüllülüğün bilim adamının yegâne vasfı olması gerektiğine inanmıştır. Felsefenin asli görevi, bir değeri olsun veya olmasın insanlar tarafından ortaya konulan bütün felsefelerin eleştirel bir biçimde incelenmesidir. İşte felsefeyi vazgeçilmez kılan da bu özelliğidir.¹⁸⁷

Popper kendisi de dahil olmak üzere gerçek felsefe problemleriyle, ciddi ve güçlükleri olan sorunlarla ilgilenmemeleri ve bu problemlerin bazılarının bir çözüme kavuşturulabileceği inancı nedeniyle felsefecilere başarısız sıfatını yakıştırmıştır. Çünkü ona göre Wittgenstein’in aksine gerçek felsefi problemler vardır ve bunların eleştirel açıdan tartışılması gerekmektedir.¹⁸⁸ Popper’e göre bilim kesinliğe değil, sağduyuya ve

---

¹⁸² Popper, *Bitmeyen Arayış*, 137.

¹⁸³ Çetinkaya, “Karl Popper’in Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası”, 110.

¹⁸⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 193.

¹⁸⁵ Popper, 186.

¹⁸⁶ Platon, *Sokratesin Savunması*, 20.

¹⁸⁷ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 40.

¹⁸⁸ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 190.

eleştiriye dayanmaktadır. Felsefe, eleştirel rasyonalizmi kullanarak düşünsel önyargılardan kurtulmayı hedeflemekte ve bu yönüyle bilime katkı sağlamaktadır.¹⁸⁹

Bilim insanının ve felsefecinin eleştirel yaklaşımı farklıdır. Şöyle ki, felsefeci bir kuramın doğru olduğuna dair ileri sürülmüş argümanları geçersiz kılmayı hedefler. Ancak bilim insanı bir kuramın doğruluğuna veya bir kanıtı değil bilakis kuramın içerik ve sonuçlarına eleştirel bir hücumda bulunur.¹⁹⁰ Fakat bu felsefenin diğer bilim türlerinden ayrı bir alan olduğunu akla getirmemelidir. Çünkü geçmiş irdelendiğinde görülecektir ki bütün bilimler insanların düzen, evren vb. konularda birtakım felsefi spekülasyonlar ileri sürmesiyle oluşmuştur. Sonraları bilimler felsefeden ayrılıp özerkliğini sağlamış olsalar da yöntem konusunda sürekli ondan faydalanmışlar hala da faydalanmaktadırlar. Bu yöntemlerden en önemlisi de araştırmamıza konu olan eleştirel rasyonalizmdir.¹⁹¹

Eleştirel akılcılık açısından felsefecinin takınması gereken tavırlardan biri de diğer araştırmacıların öne sürdükleri fikirler hakkında düşünmeleri, fikri ortaya koyan araştırmacının niyetini anlamaya çalışmaları bunun sonucunda da gerçeğe ulaşma amacına binaen çalışmalar yapmalarıdır. Bu tartışmalar eleştirel akılcılık için ciddi öneme sahip ve her zaman her koşul altında gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü diğer araştırmacıların veya genel bir ifade ile insanların fikirleri veya ortaya koymuş oldukları önermeleri dikkate alınmazsa herkes tek başına konuşacak ve akılcı tartışmalar son bulacaktır. Tanrı konuşacak kimsesi olmadığı için kendisiyle konuşur lakin felsefeciler tanrı değildirler. Fikirlerini, düşüncelerini, kuramlarını diğerleriyle tartışmaları ve eleştiri kültürünü bilim toplumuna kazandırmaları gerekmektedir.¹⁹²

Popper'ın Eleştirel akılcılığı ahlaki temeller barındıran bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi farkına varalım veya varmayalım hepimiz varsayımdan, ön kabulden ve felsefeden işe başlamaktayız. Bu tür tavır ve felsefelerin fiillerimiz üzerinde etkisi fazladır. Buradan hareketle eylemlerimize ve düşüncelerimize etki eden felsefenin eleştirel süreçlerden geçmesi gerekmektedir. Bir felsefeye veya bir tutuma sahip olma ahlakilik içermektedir. Yani kısaca ifade etmek gerekirse felsefi eleştirel akılcılık şu şekilde formüle edilebilir: “*Ben yanlış yapmış*

---

¹⁸⁹ Manafov, *Karl Popper Aklı*, 50; Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 193-94.

¹⁹⁰ Manafov, *Karl Popper Aklı*, 40; G. J. Whitrow, *Einstein, the Man and His Achievement* (New York: Dover Publications, 1973), 34.

¹⁹¹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 199-200.

¹⁹² Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 29.

olabilirim, sen de haklı olmuş olabilirsin ve ikimizin ortak gayretiyle doğruya biraz daha yakınlaşmış olabiliriz."¹⁹³

Popper "*Felsefe ne değildir?*" sorusu altında felsefe ile ilgili düşüncelerini dokuz maddede şu şekilde paylaşmıştır:

- Felsefe asla yanılgıları temizlemek gibi bir göreve sahip değildir.
- Felsefe insanı hayrete düşüren dünya imgelerinin ya da dahice yürütülmüş dünya tasvirlerinden oluşan sanatsal bir galeri değildir. Büyük felsefeciler böyle bir amacın içine girmemişlerdir. Çünkü onların ana gayesi doğrunun peşinden gitmektir.
- Felsefi doktrinler tarihi, muhtemel tüm fikirlerin denendiği doğrunun ise belki tali ürün olarak türediği entelektüel eserler tarihi değildir.
- Felsefe sözcükleri, kavramları ve dilleri açıklamak ya da analiz etmek değildir. (Popper mantıkçı pozitivistlere en çok bu madde üzerinden eleştiriler getirmiştir.)
- Felsefe kişiye kendini dahi göstermesine yarayan bir araç konumunda değildir.
- Felsefe entelektüel bir terapi ya da tedavi yöntemi değildir.
- Felsefe disiplini kendini daha net ve daha kesin anlatma eğilimine sahip değildir. Var olan bir sorunu olduğundan daha fazla açıklanabilir hale getirmekten sakınılması gerekir.
- Felsefe ileri de ortaya çıkacak problemlerin çözümüne dair kavramsal ya da temel bir zemin oluşturma disiplini değildir.
- Felsefe modern ruhun bir ifadesi olamaz. Bilimde olduğu gibi felsefede de modalar vardır ve hakikati arayan kişi bu modalara karşı her zaman savaş vermektedir.¹⁹⁴

Mantıksal Pozitivistlerin Wittgenstein'den etkilenecek oluşturmuş oldukları doğrulama ilkesi sadece bir kuramın anlamlılık-anlamsızlık etrafında değerlendirilmesi değildir. Onlara göre bir önerme anlamlı kabul edildikten sonra artık bu önerme sadece anlamlı bir önerme olmakla kalmayıp bununla birlikte doğru önerme vasfıyla da nitelenmektedir. Böylelikle bu yargıdan hareketle gerçeğin temsilcisi olan doğru önermeler felsefenin değil bilimin birer parçası olduğu düşüncesi açığa çıkmaktadır. Bir şeyler önerme işi doğa bilimlerine aittir ve felsefe bir doğa bilimi olmadığı için önerme

¹⁹³ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 526.

¹⁹⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 91-93.

gibi bir görevi yoktur.¹⁹⁵ Lakin Popper felsefenin usulünün dilbilimsel yöntemlerin felsefi problemlere işlenmesiyle sınırlandırılmasına ya da dilin felsefi analizi olarak görülmesine karşı çıkmış ve bu konu da mantıkçı pozitivistlere ciddi eleştiriler getirmiştir.¹⁹⁶

Mantıksal pozitivistlerin aksine düşünen her insan için minimum bir felsefi problem mevcuttur. Bu problem dünyayı, kendimizi ve bilgimizi anlama bağlamında bir kozmoloji problemidir. “Felsefenin kozmolojiye yaptığı katkılar ile bilimden aşağı kalır bir yanı yoktur.” demek kesinlikle yanlış bir ifade değildir. Ayrıca felsefenin dilbilimsel analizden ibaret olduğunu söylemek eleştirel geleneğe kaynak olan takdire şayan iyimserliği kaybetmek anlamına da gelmektedir.¹⁹⁷ Felsefe içerisinde dünyayı anlamaya yönelik yapılan tartışmalar yol gösterici olarak bilime her zaman katkı sağlamıştır ve bundan sonrada bu katkısı devam edecektir.¹⁹⁸ Ayrıca üzerini çizerek ifade etmek gerekir ki Popper’a göre dilbilimsel yöntem de kesinlikle gereksiz değildir. Onun demek istediği bu yöntem felsefenin yegâne ve vazgeçilmez yöntemi değildir. Felsefede her zaman sorular ve sorunlar önemli olmuştur hangi yöntemin kullanıldığı değil.¹⁹⁹

Felsefeyi dilin analizine hapsedme sonucunda ortaya çıkan diğer bir sorun ise bazı önemli felsefi problemlerin kaçırılmasıdır. Örneğin “Bilimsel bilginin ortaya çıkış süreci nasıldı?” sorusu, yani bilim felsefesinde ifade edildiği biçimde “keşfin mantığı” problemidir.²⁰⁰

Popper, felsefe alanında uzmanlaşma düşüncesini savunan Mantıkçı Pozitivizmin büyük bir hata içerisinde olduğunu söyler. Ona göre felsefe alanında uzmanlaşma söz konusu değildir. Çünkü yöntemsel sınırlama ve bir alan daralması olan uzmanlaşma felsefede uzmanlaşanların yetkinliğine zarar veren boş inançlar ortaya çıkarabilir.²⁰¹ Bilim insanının en önemli vasfı entelektüel alçakgönüllülüğe sahip olmasıdır. Yani kendisini yetkin veya uzman gibi üstün vasıflarla tanıtmayan bilim insanı yanlış olabilirlik düşüncesine sahip olarak her bulduğunu sorgulayabilecektir.²⁰²

---

¹⁹⁵ Öztürk, “Karl Popper’in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi”, 252.

¹⁹⁶ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 25; Öztürk, “Karl Popper’in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi”, 256.

¹⁹⁷ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 32.

¹⁹⁸ Popper, 75-76.

¹⁹⁹ Öztürk, “Karl Popper’in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi”, 258; Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 29.

²⁰⁰ Öztürk, “Karl Popper’in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi”, 259; Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 29-30.

²⁰¹ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 136.

²⁰² Popper, 18.

Sıradan olanı anlaşılamayacak derecede zor ve basit olanı da karmaşık olarak ifade etmek felsefecilerin ve sosyologların çoğunun temel ifade biçimi olarak yerleşmiştir. Bilim insanları düşüncelerini en yalın, en anlaşılır ve en sade dille herkesin anlayacağı biçimde ifade etmelidir.²⁰³ Yani rasyonalist veya aydın bir kimse basit bir şekilde konuşur. Onun ikna etmek gibi bir problemi yoktur çünkü yanlış yapabileceğinin farkındadır. O sadece anlaşılmak ister.²⁰⁴

Bilim insanı ne zaman ki bir problemin çözümüne dair bir şeyler bulduğunu düşünürse onun takınması gereken tavır bu bulguyu savunmak değil, aksine tüm çabasıyla çürütmeye çalışmaktır.²⁰⁵ Bilim insanının amacı doğru hakkında hiçbir zaman ve hiçbir durumda emin olamayacağı için kesin olana ulaşmak değil daha doğruya, daha anlaşılır doğruya, daha ilginç doğruya ulaşmaktır.²⁰⁶

Eleştirel rasyonalizm anlaşıldığı üzere kişinin kendi kuramları veya başka kuramlar hakkında eleştiriler ileri sürmesi başka bir ifadeyle bir tartışma süreci içerisine girmesidir. Tartışmada veya eleştirel rasyonalizmde evvela böyle bir durumun oluşması için bütün insanların eşitlik ve potansiyel açıdan bir olduğu fikrine sahip olma ön koşuldur. Önemli olan uzlaşma veya ortak bir noktada buluşma değil bu tartışmaların sonucunda öğrenileceklerin bilim ve insanlığa olan katkılarıdır. Tartışma veya eleştiri kişilerde oluşan zaafıların farkına varılması açısından bir hayli önem arz etmektedir.²⁰⁷ Buna göre rasyonalist insan hata yapabilir olduğunun ve başkalarının eleştirilerinden bir şeyler öğrenebileceğinin farkında olan insandır.

Popper'in eleştirel rasyonalizminin temel dayanaklarından olan doğru arayışı, entelektüel dürüstlük ve yanlış yapabilirlik kişiyi özeleştiriyeye ve diğer insanlara karşı hoşgörüyeye sevk etmesi açısından bilimin etik ilkeleridir. Başkaları tarafından eleştiriyeye maruz kalmak bir gerekliliktir lakin özeleştiriyeye eleştirinin en iyisidir.²⁰⁸ Bu etik ilkeler özelde bilim insanlarının genelde ise -Popper'in anlayışında herkesin filozof olması fikrinden hareketle- bütün insanların takınması gereken bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

²⁰³ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 112.

²⁰⁴ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 130.

²⁰⁵ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 28.

²⁰⁶ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 14.

²⁰⁷ Popper, 216.

²⁰⁸ Popper, 216.

Kuramlar birtakım testlerden geçerek, Popper'ın ifadesiyle, “gerçeğe yakınlık” vasfını kazanabilir. Lakin en sert sınamaları geçmiş kuramlar dahi insanın hata yapabilir özelliğinden dolayı gözden kaçırılan bazı hatalar barındırabilirler. İşte bilim insanının asli görevi burada ortaya çıkmaktadır: Bu hataları aramak ve ortaya çıkarmak. Çünkü ciddi sınamalardan geçmiş kuramlarda yakalanabilecek küçük bir hata veya yanlış büyük buluşların keşfine neden olabilir.²⁰⁹

Eskilerin etik anlayışına göre hatalar ya saklanmış ya da örtbas edilmiştir. Bu etik anlayışını değiştirmemiz yani hatalara karşı tavrımızı reforma tabi tutmamız gerekmektedir. Buna göre hatalardan kaçmaya çalışmak aslında onlardan bir şeyler öğrenmeye çalışmakla ortaya çıkan zorunlu bir süreçtir. Hataların saklanması veya örtbas edilmesi entelektüel açıdan bilim adına işlenmiş en büyük ve en ciddi günahıdır. Hataya rastlanıldığında çözümüne çalışmak, hatanın kaynağına inmek bilim insanının takınıması gereken bir tavidir. Ayrıca böyle bir tutum beraberinde dürüstlüğü de meydana getirmektedir.²¹⁰ Kısaca Eleştirel Rasyonalizm insanların takınıması gereken bir tutumdur. Bu ise gelebilecek bütün eleştirilere açık olmak ve eleştirileri engelleme denemelerinin karşısında durmakla mümkün olabilmektedir.²¹¹

Karl Popper'ın eleştirel rasyonalizmine detaylarıyla birlikte değinmeye çalıştık. Eleştirel rasyonalizmin kurucusu olarak kabul edilen Popper'ı Türk felsefe dünyasının önde gelen felsefecilerinden Necati Öner ile eleştirel rasyonalizm çevresinde karşılaştırmaya çalışacağız. Bu bağlamda tezimizin ikinci bölümünü oluşturacak olan Necati Öner'de eleştirel rasyonalizm meselesine geçebiliriz.

---

²⁰⁹ Popper, 218.

²¹⁰ Popper, 218.

²¹¹ Yay, “Bilim Felsefesi, Karl Popper, Eleştiri ve İktisat”, 22.

İKİNCİ BÖLÜM

2.NECATİ ÖNER'DE ELEŞTİREL RASYONALİZM

1927 yılında Erzurum'un Tortum ilçesinde dünyaya gelen Necati Öner kültür, bilim, felsefe ve mantık alanlarında Çağdaş Türk Düşüncesi içerisinde önemli bir yere sahip olmuş bir düşünürdür.²¹² Öner, Türk dünyası içinde en önemli mantıkçılar arasında yer edinmiştir. Onun iyi bir mantıkçı olması felsefi sorunları kavrayışında ve ele alış tarzında kendini göstermektedir.²¹³

Öner teorik ve pratik hikmetin önemli ve özel bir temsilcisidir. Farklı düşüncelere sahip insanlarla konuşurken felsefenin gerektirdiği şekilde hoşgörülü bir şekilde davranır, felsefeyi bilmenin değil yaşamının örnekliğini yaşamıyla ortaya koyardı²¹⁴. Öner bir problem üzerinde çalışırken detaylar da boğulmaz, genel olarak bilinen zaruri bilgilere, anlatımı uzatmamak adına yer vermezdi.²¹⁵

Öner yazdığı kitaplar, makaleler, vermiş olduğu konferanslar vb. ile insanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirme gayretinde olmuştur. Felsefe ve din ayrımı yapanların aksine bu iki alan hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmuş ve felsefe

---

²¹² Necati Öner, *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı (1850 - 1950)*, 1. baskı (İstanbul: Divan Kitap, 2012), 7-8.

²¹³ Halil İmamoğlu, "Prof. Dr. Necati Öner'in Mantığa Dair Görüşleri", *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 216.

²¹⁴ Bayram A. Çetinkaya, "Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet", *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 62; Ahmet İnam, "Editörden", *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 5.

²¹⁵ Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 3.

ile din arasında bir çatışma bulunmadığı fikrini felsefi temellendirmeler ile ortaya koymaya çalışmıştır.²¹⁶

Amacı felsefi düşüncenin anlaşılması, gelişmesi ve yaygınlaşmasına zemin oluşturmak ve Türk felsefeciler arasında birlik, beraberlik ve dayanışma oluşmasına katkı sağlamak olan felsefe derneğini kurmuştur. Daha sonra bakanlar kurulunun kararı ile adı “*Türk Felsefe Derneği*” olarak değiştirilen derneğe uzun süre başkanlık yapmış ve derneği kurduğu amaçlar doğrultusunda önemli hizmetlerde bulunmuştur.²¹⁷

Popper eleştirel rasyonalizm fikrini mutlak bilgiye ulaşılamayacağından hareketle oluşturmuş ve felsefenin bir yöntemi olarak sunmuştur. Onun eleştirel rasyonalizmi çoğulculuk fikri taşımakta ve çoğulculuk ise demokratik toplumlarda mümkün olmaktadır. Ona göre nasıl ki eleştirel rasyonalizm özgür toplumlarda kendini gerçekleştiriyorsa aynı şekilde yaptıklarından sorumlu olan ve eleştiri gücüne sahip olan insanın da Tanrı katında özgür olması gerekmektedir. Bu nedenle determinizm ve içinde determinizmi barındıran tümevarım fikri reddedilmelidir. Çünkü birkaç olay veya birkaç parça incelenerek gelecek veya bütün hakkında kesin yargılara varılamaz. Eleştirel rasyonalizm düşüncesini kurucusu olması sebebiyle Popper’dan hareketle Öner’i değerlendireceğimiz için Popper’ın düşüncelerine paralel şekilde bu bölümde Öner’in felsefesi içerisinde felsefi tutum, eleştirel düşünce, bilimsel bilgi, mutlak bilgi, çoğulculuk, demokrasi, determinizm-indeterminizm, tümevarım- tümdengelim ve dil konularına değinmeye çalışacağız.

2.1.Necati Öner ve Felsefe

Felsefe, diğer bilim dallarını da içine alır. Bu yönüyle geniş bir alanı kapsamaktadır. Felsefi tutum, aklın hâkim kılındığı bir tutumdur.²¹⁸ Her bilgi türünden felsefeye açılan bir kapı vardır. Bu ister din olsun ister bilim olsun ister sanat olsun. Yani din felsefesi bilim felsefesi ve sanat felsefesi vardır.²¹⁹

---

²¹⁶ Süleyman H. Bolay, “Felsefe Yapmak ve Necati Öner”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54 (1999): 19.

²¹⁷ Coşkun Değirmencioğlu, *Türkiye’de İlk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, 1. Baskı (Ankara: Odak Yayınları, 2004), 161; Murtaza Korlaelçi, “Prof. Dr. Necati Öner’in Bilgi Anlayışı”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 7; İsmail Köz, “Prof Dr. Necati Öner’in Biyografisi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (1999): 4.

²¹⁸ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 40.

²¹⁹ Öner, 186.

Öner'e göre felsefe açık bir zihniyetle ortaya konulan eleştirel ve çoğulcu düşüncedir. İnsanı felsefe yapmaya, düşünmeye iten başlıca amiller ise bilgi, hayret, şüphe ve insanın alemde yok mesabesinde oluşudur:²²⁰

- Hayret
- Şüphe: Aynı konularda değişik düşüncelerin bulunması ve duyu organlarının gerçeğe tam nüfuz edememesi veya aldanması insanı şüpheye götüren etkenlerdir.
- İnsanın Sarsılması: İlk iki etken bilimsel bilginin oluşumunda da bulunmaktadır. Ama insanın sarsılması felsefeye ait bit etkendir. İnsan dünyanın bilgisini elde etmeye çalışırken kendini unuttur ve dikkatini kendine vermeye başladığı an bir sarsıntı geçirir. Bu ise insanı felsefe yapmaya sürükler²²¹.

Felsefe sürekli ileriye atılmak, eleştirmek ve yeni çözümler için çalışmaktır. Felsefe sadece bilimden değil, diğer bilgi türlerinden de faydalanır. Bu nedenle bilgi türü oranında felsefe mevcuttur. Buna göre felsefe “bilgi üzerine bilgi” şeklinde tanımlanabilmektedir. Bilimin vardığı sonuçlar veya çözdüğü problemler nasıl ki felsefeye bir kapı aralıyor aynı durum diğer bilgi türleri için de geçerlidir.²²²

Felsefe, diğer bilgi türlerinin verilerini, kullandıkları yöntemler, doğruluk seviyeleri, bilgiye konu olan varlığın türü, farklı bilgi çeşitlerinin birbirleri ile olan ilişkileri ve edinilen bilginin işlevi hakkında eleştirel bir tarzda düşünmeyi ön plana çıkaran ve değerlendirmelerde bulunan ve bunun sonucunda da varılan sonuçlar ile diğer bilgi türlerine yol gösteren nitelikte bir bilgi türüdür.²²³ Kısacası felsefenin araştırma alanı öz'dür ve bu araştırmanın modalitesini eleştirel düşünme ve metodik şüphe oluşturmaktadır.²²⁴

İnsan beyni, bilgi hangi bilim dalına ait olursa olsun bununla yetinmeyip sürekli daha ileriye gitmek ve bilimin sahip olduğu verileri aşmak ister. Bilimlerin ortaya koydukları olguların niçinleri, nedenleri üzerine eğilmek ve daha fazla ilerleyerek bilim verilerinin ötesine gitmek, bilimin ötesinde neyin olduğunu öğrenmek ister. Tüm bu merak ve aşma duygusu ise insanlara felsefenin kapısını açmaktadır.²²⁵

---

²²⁰ Öner, 12.

²²¹ Necati Öner, *Bilginin Serüveni* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2018), 35.

²²² Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 5; Öner, *Bilginin Serüveni*, 36.

²²³ Öner, *Bilginin Serüveni*, 36.

²²⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 28.

²²⁵ Öner, 186.

İnsan hayatı boyunca kendisini hayret, endişe ve bir güvensizlik içerisinde bulur. Bu tutumları aşma gayretiyle felsefe yapmanın temelini atar. Bu sayede Mutlak Varlığa yönelen insan mutluluğa ulaşır, aksine bu yolu bulamazsa kötümser felsefeler meydana çıkar. Her ne durumda olursa olsun insan tabiatı gereği felsefe yapmaktan kurtulamaz.²²⁶

Felsefede farklı fikirlerin her an ortaya çıkışı, karşı fikirlerin bulunması ve ortaya konulan fikirlerin birbirini yok edememesi felsefi anlamda mutlak bilgiye ulaşmanın imkansızlığını ortaya koyar. Ayrıca felsefi bilginin çoğulcu bir özellik taşıması da mutlak bilgiye ulaşılamayacağını başka bir delildir. Mutlak bilginin imkansızlığı ise insanı dogmatizm veya fanatizmden uzaklaştırır hoşgörü fikrine yaklaştırır.²²⁷

Felsefe karşıt görüşlerin bulunduğu bir bilim dalıdır. Felsefedeki hoşgörü de buradan gelmektedir. Felsefe tarihine baktığımızda felsefi bilgiler her zaman birbirini nakzetmiştir. Felsefe çözüme ulaşma yolu değildir. Bu anlamından hareketle felsefenin her süreçte devam eden dinamik bir olgu²²⁸ olduğunu söyleyebiliriz. Felsefe her ne kadar çözüme ulaşma yolu olmasa da felsefe olmadan da çözüme ulaşamaz. Çünkü felsefenin görevi problemi göstermektir. Yani problem bilinmeden çözüm bulmak olanaksızdır.²²⁹

Ortaya çıkan düşüncelerin birbirlerini yok edememelerinden hareketle mutlak bilgiye ulaşılamayacağı fikri insanın bilme gücünün tespiti açısından önem arz etmektedir. Kendini tanıyan ve buna göre hareket eden insan daha başarılı olabilir.²³⁰ Sokrates'in "Tek bir şey biliyorum bu ise hiçbir şey bilmediğimdir." sözü felsefenin bu yanını özetler niteliktedir.²³¹

Bilimin nesneye bağlı objektifliği bulunur. Lakin felsefi bilgi bilimin objektifliğini taşımaz. Zira felsefi bilgide filozofun işaretleri bulunmaktadır. Felsefenin sübjektifliği ortaya koyduğu bilginin filozofa bağlı olmasıyla alakalıdır. Yani filozof mevcut olanı kendi açısından değerlendirip kimsenin sezemediğini veya göremediğini ifade eder.²³²

Öner'e göre felsefe milli olamaz. Yani bir millete has dünya görüşü veya ideoloji olur ama bir millete özgü felsefe olamaz. Çünkü felsefe insanlığın ortak malıdır,

---

²²⁶ Öner, 25; Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 6.

²²⁷ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 18.

²²⁸ Öner, 16.

²²⁹ Öner, 16-39.

²³⁰ Öner, 22.

²³¹ Öner, 11.

²³² Öner, 208.

evrenseldir. Tabi ki insan olması ve bir toplumda bulunması nedeniyle bir filozof toplumunun kültürünü benimseyebilir. Ancak yine de onun sergilediği tavır ve vardığı sonuç evrenseldir.²³³

Filozof sübjektif tutumlu olsa da bazen irrasyonel ile karşılaşabilir. İnsan doğadan hareketle sahip olduğu bilgiler üzerinde düşünürken kendini aşkın varlığa yaklaşmış bir şekilde bulur. Bunun en güzel örneği Kant'ın ahlaktan hareketle metafiziğe ulaşmasıdır.²³⁴

Sonuç olarak ifade edebiliriz ki Öner felsefeyi hoşgörü duygusunu kişilere benimsetmek, bu yolla insanlara mutluluk yoluna ulaştırmak ve insanların içinde bulunmuş olduğu bedbinlik ve karamsarlıktan kurtarmak olarak tanımlamıştır. Yani insanlara Mutlak Varlığın kapılarını açmak suretiyle dünya ve ahiret mutluluğu sağlamaktır. Ayrıca bilginin çoğalması ve felsefe tarafından değerlendirmeye tabi tutulması insanın tatminkâr bir zihne ulaşmasına ve ufkunun genişlemesine hizmet etmektedir.²³⁵

2.2.Felsefi Tutum

Felsefe sadece öğrenilmekle biten bir bilim dalı değildir. Onun özümserenerek bir yaşam haline getirilmesi gerekmektedir. Bilgisi öğrenilen ve hayata yansıtılmayan felsefi bilginin ancak hamallığı yapılmış olur, özüne erişilmiş olunmaz. Felsefenin insanlara veya toplumlara kazandırabileceği tutumlar felsefe ile uğraşanların felsefi bilgiyi hayatlarına yansıttığı takdir de gerçekleşebilir ve topluma yayılabilir.²³⁶

Felsefi tutum öncelikle insana bütüncül bir bakış açısı kazandırır. Bütüncül bakış açısı bir konu hakkında incelemeler yaparken insani ilişkileri, bulunan zamanın şartları gibi detayları dikkate alır ve yanlış yapma ihtimalini azaltabilir. Öte yandan bilim her an genişlemekte ve uzmanlık alanları daralmaktadır. Uzmanlık alanlarının daralması ise birtakım sakıncalara neden olmaktadır. İşte felsefenin bütüncül bakış açısı bu hataları asgariye indirmeye yardımcı olmaktadır.²³⁷

Felsefi tutumun insana kazandırdığı diğer bir nitelik ise eleştirel düşünme yeteneğidir. Eleştiri, olgunlaşma ve gelişme açısından önemli itici bir güç sağlamaktadır.

---

²³³ İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 30-31; Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 30.

²³⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 15.

²³⁵ İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 23.

²³⁶ İnam, 477.

²³⁷ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 41-42; Öner, *Bilginin Serüveni*, 37.

İnsan yapı itibariyle mükemmel ve mutlak bilgiye sahip olmayan bir varlık olduğu için yanlışlar ve hatalar yapabilmektedir. Akıl, insanı muhtemel hata ve yanlışlardan kurtarma gücüne sahiptir. Bu ise eleştiri ile olabilmektedir. Yani eleştiri insanları daha doğruya, daha iyiye götüren bir yoldur.²³⁸

Öner'in felsefe konusunda en çok üzerinde durduğu konu felsefenin hoşgörüyeye kapı aralamasıdır. Bu hoşgörü sayesinde insan farklı fikirlere açık hale gelebilir. Ayrıca çoğulcu bir toplumun oluşması, fanatizmin veya dogmatik düşüncenin yok edilmesi de bu hoşgörü sonucunda ortaya çıkabilir.²³⁹ Yani hoşgörünün temelini farklı kanaat ve inançların bulunduğunu dikkate almak ve mutlak bilgiye erişilemeyeceğinin farkında olmak oluşturur.²⁴⁰ Öner hoşgörünün karşıtı olarak mutaassıplığı gösterir. Taassup ise içerisinde saldırganlığı barındıran bir haldir.²⁴¹

Öner iki tür zihniyetten bahsetmiştir: Temel zihniyetler ve 2. dereceden zihniyetler. Temel zihniyetlere bir sonraki başlık altında değineceğiz. 2. dereceden zihniyetleri temel zihniyetlerden ayırmak için tutum kelimesini kullanmıştır. Tutumun tanımı ise şöyle yapılabilmektedir: İnsanların farkında oldukları nesne hakkında duygu, düşünce ve davranışları sağlayan bir eğilimdir. İnsan bir tutuma duygu, dolaylı-dolaysız eğitim, sempati-antipati duyguları ve sosyal çevreden hareketle sahip olabilmektedir. Tutum kazanmada temel öge ise bilgidir. Buna göre tutumlar edinilen bilgiler paralelinde değişebilmektedir ve sayıları çok fazladır.²⁴²

Tutum, İnsanların takındıkları tavır açısından iki şekilde kategorize edilebilir. Bunlar açık tutum ve kapalı tutumdur. Açık tutuma sahip insanların en belirgin özelliği tolerans duygusuna ve eleştirel düşünceye sahip olmalarıdır. Aynı konuda farklı düşüncelerin olabileceğini ve diğer insanların kendilerinden farklı fikirlere sahip olabileceğini kabul ettikleri gibi her türlü eleştiriye de açıktırlar.²⁴³

Kapalı tutuma sahip insanlar ise bu tutum içerisine hapsolmuşlardır. Bu kişilerin belirgin özellikleri fanatik, mutaassıp ve dogmatik olmalarıdır. Kendi fikirlerini mutlak doğru kabul ederler ve diğer insanların düşüncelerine tahammül etmezler ve saygı

---

²³⁸ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 42; Öner, *Bilginin Serüveni*, 37.

²³⁹ Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 7; Öner, *Bilginin Serüveni*, 37.

²⁴⁰ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 46.

²⁴¹ Çetinkaya, "Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet", 73.

²⁴² Öner, *Bilginin Serüveni*, 27.

²⁴³ Öner, 28.

göstermezler. Bu tutuma sahip insanlar her zaman toplumlar için tehdit oluşturmuşlardır.²⁴⁴

Her zihniyet veya tutum bir sistem niteliğindedir. Bir tutum içine girmek sisteme dahil olmak demektir. Sistemin ise temelinde doğruluğu peşinen benimsenmiş önermeler bulunmaktadır. Bilimsel bilgi türünden, üçgenin iç açılarının toplamının 180 olması veya Öklid postulatı örnek olarak verilebilir. Bir sistem içerisine dahil olan kişiler bu gibi temel kabullerden hareketle sözlerinin doğruluğuna inanmaktadır. Kapalı tutumda olan kişiler sözlerinin olgusal olarak doğru olduğunu benimserler. Ancak burada ki doğruluk onların düşündüklerinin aksine olgusal olarak değil postulat olarak doğru konumundadır.²⁴⁵

Felsefi araştırmalar bazı durumlarda insanı irrasyonele götürür. Bazı felsefi araştırmalar irrasyoneli de aşar ve mutluluğa ulaşır, bazıları da insanın yetki alanını bulunduğu durumda kayıtlandırır. Felsefi bilgi insanı dogmatizm ve fanatizmden uzaklaştırır, bütüncül bakış açısı kazandırır. Felsefi tavır sadece felsefe yapanlar için değil, kültür sahasında bulunan bütün bilgi türleri için geçerlidir. Yani filozofun olduğu kadar sanatkâr, bilim adamı, din adamı politikacı da başarıyı yakalayabilmeleri açısından felsefi tavra ihtiyaç duymaktadırlar.²⁴⁶

2.3.Eleştirel Düşünce

İnsanlar aynı olaylar karşısında farklı davranışlar sergilemesine ve farklı sonuçlara varmasına rağmen her insan aynı mantığı kullanmaktadır. Bunun sebebi ise farklı zihniyetlerin bireylerde hâkim olmasıdır. İnsanların varlığı kavrayış şekilleri ve bu kavrayış şekillerine göre varlık karşısında hazır bulunmalarına “zihniyet” denilmektedir.²⁴⁷ Başka bir deyişle zihniyet aklın akıl yürütme esnasında içinde bulunduğu durumdur²⁴⁸ Buna göre Öner insanları sahip oldukları zihniyetler açısından 3 grupta açıklamıştır:

- **Büyüsel Zihniyet:** Mistik karakterlidir. Dinsel mistisizmden farklıdır. Gözükmeyen ama gerçek olan nesnelere inanma anlamındadır.
- **Olgusal Zihniyet:** Olayları görünüşlere bakarak değerlendirme yapan zihniyet.

---

²⁴⁴ Öner, 28.

²⁴⁵ İnam, “Necati Öner ile Mülakat”, 474.

²⁴⁶ Çetinkaya, “Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet”, 68.

²⁴⁷ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 229.

²⁴⁸ Çetinkaya, “Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet”, 71.

- Eleştirel zihniyet: Verileni olumlu veya olumsuz açıdan değerlendiren eleştiriye tabi tutan zihniyet.²⁴⁹

Farklı zihniyetlerin farkına varılmış ve bilimsel değerler içerisine sokulmuş ve sonucunda da genel kabul olarak iki temel zihniyete ulaşılmıştır. Bunlar büyüsel ve olgusal zihniyettir.²⁵⁰

Zihniyet üzerinde araştırmalar yapan Öner, dinsel ve felsefi tefekkürün ilk iki zihniyetin içerisine dahil edilemeyeceğini ileri sürmüştü ve üçüncü bir zihniyete yani eleştirel zihniyet fikrine ulaşmıştır.²⁵¹ Çünkü ona göre felsefi bilgi tecrübeyi aşmasıyla olgusal zihniyete ve düzenli ve bilimsel bir bilgi olmasıyla da büyüsel zihniyet içerisine dahil edilemez. Aynı şekilde din de bu iki zihniyet içerisine yerleştirilemez. Çünkü hem felsefi tefekkür hem de dini tefekkür büyüsel ve olgusal zihniyetler tarafından ortaya konulan bilgilerin eleştirisini yapmaktadırlar. Yani bu iki durum eleştirel zihniyet içerisinde konumlandırılmalıdır.²⁵²

Büyüsel, olgusal ve eleştirel zihniyet insanlara doğuştan gelmekte ve her insan da bulunmaktadır. Yani kazanılmış değerlerdir. Lakin hakimiyet seviyeleri değişebilmektedir.²⁵³

Temel zihniyetlerin yanında bir de sayısı belirsiz olan ikinci dereceden zihniyetler bulunmakta ve bunlara tutum denmektedir. Temel zihniyetler her insanda bulunmakla beraber toplumun veya bireyin kültür ve bilgi seviyesine göre hakimiyet dereceleri değişebilmektedir. Bu zihniyetlerden biri bireyde işlevsel olduğunda diğer ikisi hakimiyetini yitirmektedir. Birey toplumun etkisi, eğitim-öğretim ve bireysel çabası dahilinde eleştirel zihniyete sahip olabilir. İkinci dereceden zihniyet içerisinde değerlendirilebilecek eleştirel zihniyet ise doğuştan değil kazanılmış bir tutumdur.²⁵⁴ Yani hem zihniyet hem de tutum açısından eleştirel bakış açısına sahip olunabilmektedir.

Zihniyetin kemale ermemesi yani eleştirel zihniyete erişilememesi, bireysel veya toplumsal anlamda felsefi veya bilim alanında gelişimin önünü tıkamaktadır. Hatta

---

²⁴⁹ Öner, *Bilginin Serüveni*, 26.

²⁵⁰ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 231.

²⁵¹ Öner, 231.

²⁵² Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 56.

²⁵³ *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 254.

²⁵⁴ İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 470; *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 266; Öner, *Bilginin Serüveni*, 26.

ülkemizde pek çok ilim dalında görülen fikirlerin üreticisi değil de nakilcisi olma durumu, bu düşünceyi destekler niteliktedir.²⁵⁵

İnsanların temel kabulleri bulunmaktadır. Zihniyetlerin farklılıkları bu temel kabullenmelerin muhtevalarından kaynaklanmaktadır. Bu kabullenmeleri sağlayan başat unsur ise kültürdür. Kültür bilinçli ya da bilinçsiz, dolaylı ya da dolaysız bir şekilde bireylerin zihniyetlerini inşa eder. Başka kültürler ve kültür elemanları olduğundan dolayı farklı zihniyetler mevcuttur.²⁵⁶

İnsan zihniyeti sayesinde var olanı tanıyabilmekte, değerlendirebilmektedir. Böylelikle elde ettiği bilgileri kullanabilmekte ve eylemlerde bulunabilmektedir.²⁵⁷ Bilginin mi yoksa zihniyetin mi önce geldiği her zaman tartışma konusu olmuştur. Zihniyetin önce gelmesi yüksek ihtimal dahi olsa zihniyeti değiştirebilecek olanın bilgi olduğu aşikardır. Yani insanlar var olan zihniyetini aşarak onu dönüştürebilecek yeni bilgiler edinebilmektedir. Bunu ise çok az insan başarabilir. Bunlar ise filozoflar ve bilim adamlarıdır.²⁵⁸

Öner kavramları açıklık ve seçiklik olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Buna göre bir kavramın seçikliği o kavramın diğer kavramlardan ayrıştıran özelliklerin belirgin olmasıdır. Kavramın açıklığı ise o kavramın içeriği ile alakalıdır. Farklı bir ifadeyle bir kavramı temsil eden, mevcut olanlar hakkındaki kanaat ve bilgilerdir. Açıklık kişiler arasında farklılık gösterirken, seçiklik ortak bir algıdır.²⁵⁹

Kavramlar topluluğu bir anlamda bilgiyi oluştururlar. Buna göre insanlar iradi faaliyetlerinde kavramların açıklıklarından hareketle yönlendirilirler. Bir kişi veya bir grup sosyal hayatta karşılaşılan bir kavramın açıklığını değişmez kabul etmesi ve başkalarına da kabul etmeye zorlaması insan doğasına uygun bir davranış değildir. Bu tür bir davranış toplumda huzursuzluğa neden olur. Her ne kadar insanlarda kendi fikrini tek doğru olarak kabul etme eğilimi bulunsa da farklı fikirlerin olabileceği kabullenilmeli ve farklı fikirler müsamaha ile karşılanmalıdır.²⁶⁰

---

²⁵⁵ Çetinkaya, “Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet”, 62; Öner, *Tanzimattan Sonra Türkiye’de İlim ve Mantık Anlayışı (1850 - 1950)*, 171-72.

²⁵⁶ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 246.

²⁵⁷ Öner, 253.

²⁵⁸ Öner, 251.

²⁵⁹ Öner, 97.

²⁶⁰ Öner, 98-100.

İnsanlar eleştiriye her zaman açık olmalıdır. Eleştirmek veya eleştirilmek zorunlu olarak kötü söz ve eylemler üzerinden tenkitlerde bulunmak anlamına gelmez. Eleştiri doğruyu-yanlışı, iyiyi-kötüyü hoşgörü sınırları gözetilerek ifade etme biçimidir. Fikri eleştirilmeyen insanın fikirleri hapsolmuş demektir.²⁶¹

2.4.Bilimsel Bilgi

Öner, kültürü, bir toplumu meydana getiren bireylerin fizyolojik olmayan ve içgüdüsel, şartlanma ve öğrenme kanalıyla kuşaktan kuşağa aktarılma faaliyetine verilen isim olarak tanımlamış²⁶² ve ortak ve özgü kültür olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre ortak kültür tüm insanlığa ait iken özgü kültür tek bir millete aittir. Bilimsel bilginin ise özgü kültür yanı yoktur. O her zaman insanlığın ortak malı olmuştur.²⁶³

Tıpkı felsefi bilgide olduğu gibi hayret ve şüphe bilimsel bilginin de doğuş sebeplerindedir.²⁶⁴ Felsefi tutum başlığında belirttiğimiz eleştirel zihniyete sahip olma, bütüncül bakış açısı ve hoşgörü duygusuna sahip olma bütün bilimler için daha doğru bilgiye ulaşma ve daha iyi hareketlerde bulunmak açısından gerekli ve mühim niteliklerdir.²⁶⁵ Bu tutumlar felsefe ile kazanılır ve felsefenin diğer bilimlere etki alanlarından biri bu tutumlardır denilebilir.

Öner'e göre insan mutlak bilgiye erişememektedir. İnsanın sahip olduğu bilginin ise görecelilik ve değişkenlik nitelikleri bulunmaktadır. Bunu Einstein'ın, Newton'un ve Aristo'nun fiziğinde görmekteyiz.²⁶⁶ Ayrıca Öner bu düşüncesini Pratorgoras'ın "İnsan her şeyin ölçüsüdür."²⁶⁷, Pascal'ın "Prenelelerin bir tarafından doğru bulunan diğer tarafından yanlıştır" ve Auguste Comte'un "Tek mutlak prensip her şeyin görelidir" sözlerinden hareketle temellendirmiştir.²⁶⁸

Bu hal yani değişkenlik ve görelilik hali iki şeyden kaynaklanmaktadır: Birincisi insanın özünden, ikincisi ise bilgiye sahip olmanın şartlarından ve bilgiye sahip olan

---

²⁶¹ İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 471.

²⁶² Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 235.

²⁶³ Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 11.

²⁶⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 13.

²⁶⁵ Öner, 45.

²⁶⁶ İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 477.

²⁶⁷ Platon, *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk (Ankara: Remzi Kitapevi, 2009), 51.

²⁶⁸ Necati Öner, *Görüşler* (Ankara: Beyaz Kule Yayınları, 2009), 163.

kişinin özelliklerinden. Bu sebeple bilim tarihine bakıldığında en kesin bilgiyi veren bilimde dahi aynı konuda farklı görüşlerin bulunduğu görülecektir.²⁶⁹

Öner'e göre doğa bilimlerinde araştırılan meseleler de bir kavram içeriğinin üzerinde deney ve gözlem ile saptama ve doğrulanma yapılıır. Bunun sonucunda da bu kavram içeriği genel geçer bir niteliğe sahip olur. Bu durumda dahi kavram içeriğinin mevcut bulunanı aynen yani değiştirilmeden aksettirdiği söylenememektedir. İnsan için mutlak bilgiye sahip olma fikri imkânsız gözükmemektedir.²⁷⁰ Yani bilimin hangi dalı olursa olsun beşerî bilimler de mutlak bilgiye ulaşmak insan açısından mümkün görünmemektedir.

Tabiatı itibariyle eksik yaratılmış olan ve mutlak bilgiye ulaşamayan insanın sahip olduğu izafi bilgiler zaman içerisinde gelişim göstererek değişebilmektedir. Bunun açık örneklerine felsefe ve bilim tarihinde şahitlik ettiğimizi²⁷¹ söyleyen Öner'e göre insani bilginin değişime uğraması yanında bilgiye konu olan varlık türlerine farklı bakış açılarıyla bakılması da farklı bilgiler meydana getirmektedir. Bunun en bariz örneği zıt teoriler barındıran beşerî bilimlerdir.²⁷² İnsanın yeni bilgiler edinmesi ise kavram açıklığının değişime uğramasıyla oluşan bir süreçtir. Kavramın bu niteliği insani bilginin göreliliğinin de bir kanıtını oluşturmaktadır.²⁷³

Her ne kadar insan mutlak bilgiye erişemese de zaman içerisinde mevcut bulunanları daha iyi tanıma gayretiyle çalışmalar, araştırmalar yaparak her an ona yaklaşma durumunda olduğunu söyleyen Öner'e göre beşer zaman ilerledikçe ideal olana yani mutlak bilgiye yaklaşmaktadır. Dolayısıyla insanın tabiatı nedeniyle mutlak bilgi her zaman insan için ideal olarak kalmaya devam edecektir.²⁷⁴

Bilimsel bilgi objektif bir bilgidir. Objektif olmak felsefi, dini veya siyasi çıkarılardan uzak olmak ve tarafsız olmak manasındadır. Bir bilim adamı gerçekleştireceği bilimsel etkinliklerde en çok dikkat etmesi gereken husus objektif bir tutuma sahip olmaktır.²⁷⁵

---

²⁶⁹ İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 476; Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 43; Öner, *Bilginin Serüveni*, 38.

²⁷⁰ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 114.

²⁷¹ Öner, *Bilginin Serüveni*, 6.

²⁷² Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 47.

²⁷³ Öner, *Bilginin Serüveni*, 6.

²⁷⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 211.

²⁷⁵ Öner, *Bilginin Serüveni*, 41.

Bilimin objektifliği, varlıksal ilişkilerin veya türlerin bütün insanların görüp sezebileceği şekilde ele alınmasından ileri gelmektedir. Bilim insanının kişiliği bilim verisine sirayet etmez. Bilimsel bilginin değer ölçüsü doğru ya da yanlıştır. Bu değer sistemi farklı insanların bilimsel verileri kontrol etmesinden kaynaklanmaktadır. Yani bilimsel bir veriyi farklı bir bilim adamı araştırarak doğru veya yanlış hükmünde bulunabilmektedir. Bilimin objektifliği varlığın çeşidine sanatın veya felsefenin sübjektifliği ise ifade edene bağımlıdır.²⁷⁶ Kısacası bir bilimsel bilgi aynı anda²⁷⁷ veya farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından bulunabilir. Lakin sanat veya felsefe de bilgi sadece onu ortaya koyana aittir, başkası tarafından aynı şekilde yaratılamaz.²⁷⁸

Bilim ve felsefe Popper 'da olduğu gibi birbirleriyle bağlantıları vardır. İnsan bilim sayesinde çözdüğu veya bulduğu bir sonuç ile yetinmez bu bilgiyi daha da ileriye götürüp varlık sahasını aşmak ister. Bunu da felsefe ile yapmaya çalışır.²⁷⁹

Bilim yapan kişinin bilimsel bir zihniyete sahip olması gerekmektedir. Bilimsel zihniyet ise şu özellikleri barındırmaktadır:

- Gerçeği öğrenme ve onu elde etme tutkusu
- şüphe
- Otoriteye bağlı olmaktan sakınmak.
- Gerçek için çaba göstermek, araştırma veya öğrenme sürecine menfaati karıştırmamak
- Hiçbir kimsenin veya hiçbir şeyin etkisi altında kalmadan hükümde bulunabilmek
- Cesaretli bir şekilde düşünceni savunabilmek.²⁸⁰

Öner felsefe ve bilim arasında bir bağ bulunduğu fikrini benimsemiştir. Ona göre bilim, verilerinden istifade edilmesi gereken bir alandır. Ancak insan felsefi bir tutumla ele alınmalıdır. Çünkü bilimin gelişiminin inanılmaz cazibesi bireyin ruhi aleminin

---

²⁷⁶ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 206-7.

²⁷⁷ Bilim tarihinde bunun örnekleri bulunmaktadır. Fransız bilim adamı Mariot ve İngiliz bilim adamı Bayle birbirlerinden habersiz ve aynı zamanlarda “gazların genleşme kanununu” keşfetmişlerdir. Öner, 206.

²⁷⁸ Öner, 208.

²⁷⁹ Öner, 13.

²⁸⁰ Öner, *Bilginin Serüveni*, 42.

ihmalkarlığına yol açabilmektedir. Bilimin oluşturabileceği bu tehlike ise felsefi tavrı hayata yansıtma ile çözülebilmektedir.²⁸¹

2.5.Mutlak Bilgi

Allah'ın mutlak bir varlık olması, bilgisinin değişmez ve mutlak doğru olması dinin mutlak bilgiye dayandığının delilidir.²⁸² Buradan hareketle diyebiliriz ki bilgi genel anlamda ikiye ayrılır: Dinin dayanmış olduğu mutlak bilgi ve mutlak anlamda kesinliğe sahip olmayan beşerî bilgi.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi hangi bilgi türü olduğu farketmeksizin, insanın tabiatından hareketle mutlak bilgiye erişmesi imkansızdır. Bu durum dini bilgide de yani kişilerin Allah'ın bilgisini benimseyip değerlendirmesinde de aynı konumda bulunmaktadır.²⁸³ Dinin mutlak bilgiye dayanması Allah'ın yegâne mükemmel bir varlık olması sebebiyle her türlü yanlıştan ve eksiklikten münezze bir varlık olması dolayısıyladır. Yani mutlak bir varlık olan Allah'ın bilgisi de mutlak anlamda doğrudur.²⁸⁴ Öner'in burada ifade etmiş olduğu mutlaklık dinin özünden kaynaklanmaktadır ve dini bilgi de dahil olmak üzere türü ne olursa olsun insanların mutlak bilgiye erişmesi mümkün değildir.

İnsan var olanla, o var olanın bilgisinden hareketle bir ilişki içerisine girmektedir. Biz ancak var olanın bilgisini bilebiliriz onun ne olduğunu değil. “*Acaba bilgimiz var olanı olduğu şekliyle aktarıyor mu?*” Bu soruya kesin bir cevap vermek imkansızdır. Ayrıca var olan üzerine bilgimiz her an değişime uğramaktadır. Bu ise bilginin var olanı var olduğu şekliyle aktardığı fikri üzerinde şüpheler oluşturmaktadır. Lakin buna rağmen insan var olanın bilgisinden yararlanırken var olanı değişimsiz aktardığı kanaati ile hareket etmektedir.²⁸⁵

Öner'e göre 6 tür bilgi bulunmaktadır. Bunlar; Felsefe, bilim, sanat, din, günlük bilgi ve okkült²⁸⁶ bilgidir. Bu bilgilerin her biri insanların hayatında az veya çok yer

---

²⁸¹ Çetinkaya, “Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet”, 70.

²⁸² Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 44.

²⁸³ Öner, 211.

²⁸⁴ İnam, “Necati Öner ile Mülakat”, 470; Necati Öner, *Stres ve Dini İnanç*, 8. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 30; Öner, *Bilginin Serüveni*, 33.

²⁸⁵ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 458.

²⁸⁶ Okkült bilgi: Necati Öner'in anlatımına göre objektif ve olgusal bilginin tam zıttı olan bilgidir. Bu bilgi türü büyüsel zihniyet vasıtasıyla oluşmuş ve kullanılmıştır. Genel olarak gizli varlıkların insan hayatına müdahale etmesi ve bazı insanların bu varlıklarla iletişim kurabileceği inancıdır. Öner, *Bilginin Serüveni*, 47.

edinmiştir. İradi fiiller bu bilgi türlerinden hareketle oluşurlar. Bu bilgi türleri içerisinde dini bilgi özü itibariyle ayrı bir konumda bulunmaktadır. Çünkü dini bilginin özü vahiyden oluşmaktadır. Başka bir deyişle bu bilgi türünü insana vahiy vasıtasıyla Mutlak Varlık bildirmiştir. Bu sebeple bu bilgi türü mutlak doğru ve değişmez olarak kabul edilmektedir. Ancak bu kabullenme durumu inançtan hareketle oluşmaktadır.²⁸⁷

2.6.Çoğulculuk

Öner'e göre insanlık çoğulculuğa mahkumdur. Felsefi veya bilimsel faaliyetler bir bütün içerisinde ele alınıp incelendiği takdirde bu düşünceyi doğrular nitelikte olgular görülebilecektir. Çoğulculuk fikrini kazanmak kolay bir iş değildir. Bu düşünceye insan ancak felsefe yoluyla ulaşabilir.²⁸⁸ Felsefi tutum başlığı altında Öner'in felsefeden en büyük beklentisinin hoşgörü duygusunu insanlara kazandırmak olduğunu söylemiştik. Çoğulculuk fikri benimsendiği takdirde zaten felsefenin bu amacı gerçekleşmiş olmaktadır.²⁸⁹

Çoğulculuğun temeli insan bilgisinin mutlak olmayıp, görelî veya değişkenlik arz etmesinden ileri gelmektedir. Çoğulcu bir tutuma ve açık bir zihniyete sahip olmak mutlak bilgiye sahip olamayan ancak eksiklik ve yanlışlardan bilgiyi arındırabilecek olan insan açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü çoğulculuk ve açık zihniyet bir konu hakkında yapılan çalışma da pek çok boyuttan bakma becerisi kazandırmaktadır. Böyle bir tutumla yapılan araştırmalar bilim ve felsefe açısından daha uygundur.²⁹⁰

Öner'in Felsefe, çoğulculuk ve hoşgörü bağlamında zikrettiği fikirleri birbirini tamamlar niteliktedir. Felsefenin ortaya koyduğu farklı düşünebilme imkânı insanı çoğulculuğa, çoğulculuğunda eleştirelilik bağlamında dogmatik veya fanatik olmaktan uzaklaştırması hoşgörüye götürür.²⁹¹ Öner felsefeden beklentisinin hoşgörü duygusuna ulaşmak olduğunu belirtmiştir. Bu ise çoğulculuk fikrinin benimsenmesinden geçmektedir.

2.7.Demokrasi

Demokrasi “*egemenliğin vatandaşların tümüne ait olduğu politik bir rejimdir.*” şeklinde genel kabul gören tanımından hareketle temelde iki kavrama dayandığı

---

²⁸⁷ Korlaelçi, “Prof. Dr. Necati Öner'in Bilgi Anlayışı”, 17-18.

²⁸⁸ Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 8.

²⁸⁹ İnam, “Necati Öner ile Mülakat”, 475.

²⁹⁰ İnam, “Editörden”, 6.

²⁹¹ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 22.

söylenbilir: eşitlik ve özgürlük.²⁹² Öner'e göre demokrasi her ne kadar bir takım aksaklıklar barındırsa da insanın tabiatı açısından en uygun ve en iyi yönetim biçimi olarak karşımızda durmaktadır.²⁹³

Toplumunu ilgilendiren fiillerin yönlendirilmesinde kavramların anlam açısından çokluk içermeleri insanların bir arada hayat sürmelerini zorlaştırmaktadır. Maddi dünya kavramları üzerinde mutlak olmasa da bir anlaşma sağlanabilirken, insanların manevi dünyaları açısından bu durum tam tersidir. Manevi alanla ilgili bir konuda insanlar arasında farklılıkların olması hem konunun tabiatından hem de insanın tabiatından ileri gelmektedir.²⁹⁴

Öner toplumsal hayatla bağlantılı kavramlarda, deneyimden hareketle ispat imkânsız olduğundan kavram açıklığı açısından bir çokluk olduğunu düşünmektedir. Yani her konu üzerinde farklı farklı düşünceler bulunmaktadır. Öner'e göre toplumsal alanda tek bir doğru bulunmamaktadır. Bu gerçek ise bize şunu göstermektedir: Demokrasi en iyi ve en uygun yönetim biçimidir.²⁹⁵

Demokrasinin, bir ülkeye kanunlardan hareketle yerleştirilemeyeceğini düşünen Öner, bu amaç için önce zihniyetlerin demokrasiyi mümkün kılacak hale getirilmesinin gerekli olduğunu düşünür. Başka bir deyişle kanunlara uyanlar ve kanunları uygulayanlar demokrasiyi gerçekleştirecek zihniyete sahip bulunmalıdır. Bu şekilde bir zihniyet ise toplumun kültürü ile hâkim kılınabilir. Yani daha öncede bahsettiğimiz milli kültürün bir kısmı olan ortak kültür vasıtasıyla demokrasiye ulaşılabilir. Ortak kültür ise bilim ve felsefe ile bu işlevi yerine getirebilir.²⁹⁶

Ortak kültür bir topluma yerleştikçe o toplumda olay ve olguların değerlendirmesinde insanlar daha gerçekçi bir hale bürünürler. Bu tutumun en net belirtisi hoşgörüyü ve bütüncül bakabilen bir zihne sahip olmaktır. Demokrasi bir toplumda ancak insanlar arasında tolerans duygusunun hâkim olmasıyla süreklilik kazanabilir. Bu duygunun oluşması ise insanların, mutlak bilgiye erişilemeyeceği, dünya da çokluğun bulunduğu ve toplumsal hayatla alakalı doğruların itibari özellik taşıdığı hakikatini anlayabilecek kültür düzeyine ulaşmasıyla mümkün hale gelebilir.²⁹⁷

---

²⁹² Öner, 111.

²⁹³ İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 475; Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 102.

²⁹⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 114.

²⁹⁵ Öner, 114.

²⁹⁶ Öner, 117.

²⁹⁷ Öner, 117.

Kısacası Öner için insanların hak ve hürriyetleri açısından da olaya bakıldığında en uygun ve en iyi yönetim biçiminin demokrasi olduğu görülecektir. Ancak bu amaç sadece devlet şeklinden hareketle temellendirilemez. Yönetim tarzı da önem arz etmektedir. Demokrasi bir yönetim tarzı olması hasebiyle bir eylemdir. Eylem olması ise bir bilgiye göre oluşunun delilidir.²⁹⁸ Yani kanunların olağan şekliyle ilerlemesi yönetenlerin zihniyetiyle bağlantılıdır. Doğru ve zaruri bilgilere sahip olma ve erdemli olma gibi meziyetler devleti yönetenlerde bulunması gerekmektedir.²⁹⁹

Çoğulcu demokrasilerde mülk edinme, din hürriyeti, fikir hürriyeti gibi insanların doğumlarından itibaren sahip olduğu haklar bulunmaktadır. Devlet vatandaşlarının hak ve hürriyetlerini koruma sorumluluğu taşımaktadır. Diğer yandan Marksist ideolojiye baktığımızda sosyal olaylar, ekonomi vasıtasıyla açıklanır ve alt yapıdır. Geri kalan bütün kurumlar ise üst yapıdır. Üst yapı bu alt yapıya tabi olmalıdır. Toplumların tarihi sınıf mücadelesi yani ezenle ezilenlerin tarihidir. Bu tarih içerisinde ezenler üretim araçlarına sahip olanlardır. Hürriyetin sağlanması ve sınıf egemenliğinin ortadan kalkması üretim araçlarının kolektifleştirilmesine bağlıdır. Yani Marksizmin temel iddiası hürriyetçi demokrasilerde ezenler doğal gelişimi engellemek için birtakım uyduruk haklar ileri sürmüşlerdir. Görülmektedir ki bu iki tutum tamamiyle zıttır. Birisi din ve mülkiyeti insanın doğal hakları olarak görürken diğeri sömürü aracı olarak kullanmaktadır.³⁰⁰

2.8.Determinizm-İndeterminizm

Tıpkı Popper da olduğu gibi Öner'de determinizm-indeterminizm konusunda insan özgürlüğünden hareketle indeterminizmi destekleyen bazı fikirler öne sürmüştür. Bilimsel anlamda determinizm birtakım durumlar bilindiği takdir de sonradan gelecek olayların görülmesi/bilinmesi anlamı taşımaktadır. Bu anlamıyla önceden görme/bilme ile alakalı bir konudur ve evrendeki hadiseler birbirlerine zorunlu bir biçimde neden-eser ile bağlıdır.³⁰¹

Öner bu konu hakkındaki fikirlerini maddi ve manevi olmak üzere iki alandan hareketle temellendirmeye çalışmıştır. Determinizm, mutlak determinizmden bahsedilemeyeceği, bütün eylemlerin mutlak anlamda bilinmeyeceği gibi metodolojik

²⁹⁸ Öner, *Bilginin Serüveni*, 59.

²⁹⁹ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 355.

³⁰⁰ Öner, 61; Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş*, İkinci Baskı (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969), 126-27.

³⁰¹ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 85; Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, 7. Baskı (İstanbul: Divan Kitap, 2014), 29.

eleştirilere maruz kalmıştır. 20. yüzyılda Birac, Bohr ve Von Neumann gibi düşünürler mutlak determinizmin bulunmadığına dair eleştiriler öne sürmüştür.³⁰² Poincare ve Mach determinizmin ispatının mümkün olmadığını, bütün eylemlerin bilinmesinin olanaksız olduğunu söylemiştir.³⁰³ Lakin bu eleştiriler determinizmin aslına değil ispat edilemeyeceğine dairdir. Bu nedenle getirilen eleştiriler determinizm ilkesini çok fazla sarsmayı başaramamış olsa da Heisenberg'in öne sürdüğü "Kesinsizlik İlkesi" determinizmin temelinde bir krizi başlatmıştır. Heisenberg elektronun durumunun ve hızının aynı anda mutlak olarak tayin edilememesinden ve birinin belirlendiğinde ötekinin olası olarak bilinmesinden dolayı objenin tabiatından hareketle olasılık bilgisine sahip olduğumuz fikrine ulaşmıştır. Bu da bize mikrofizikte indeterminizm fikrinin hâkim olduğunu göstermiştir.³⁰⁴

Bu tartışmada indeterminizm tarafında bulunanlar varlığın madde konumunda ki durumu üzerine ve ilkenin evrensel geçerliliğine kuşku düşürmüşlerdir. Madde aleminde konumu bu olunca ruhsal alemde konumu ne durumdadır? İrade hayatın da determinizm ilkesi hangi durumda bulunmaktadır?³⁰⁵

Madde aleminde dahi mutlak bir determinizmden bahsedilemezken ruhsal alemde, insan hürriyeti konusundan hareketle mutlak manada bir determinizmi savunmak Öner'e göre mümkün görünmemektedir.³⁰⁶ Bu konu da Heimsoth şöyle demiştir: İnsan hürriyeti diye bir şey mevcutsa eğer, bu halde hürriyet, kendisini belirleyen bir faaliyettir, olayların nedenleri tarafından determine edilen bir faaliyet değil.³⁰⁷

Seçmenin determinist bir karakterde olmadığı başka bir deyişle zorunlu bir tayin edilme durumunun olmadığını gösteren ruhsal hallerinde bulunması manevi açıdan belirlenimciliği mümkün kılmamakta ve bu konuda bir kanıt bulunmamaktadır. Bu ruhsal haller pişmanlık ve memnuniyet duygusudur. Bu duygular bize göstermektedir ki sebep ile seçim arasında zorunlu bir bağ bulunmamaktadır.³⁰⁸ Şöyle ki, bir insan yaptığı seçim sonucunda pek çok defa pişmanlık veya memnuniyet duygusunun etkisi altına

---

³⁰² Öner, *Bilginin Serüveni*, 52.

³⁰³ Öner, *İnsan Hürriyeti*, 29.

³⁰⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 86; Öner, *İnsan Hürriyeti*, 30; Werner Heisenberg, *The Physical Principles of the Quantum Theory* (New York: Dover Publications, 1950), 20.

³⁰⁵ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 87.

³⁰⁶ Öner, 87.

³⁰⁷ Heinz Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, 3. bas, Doğu batı yayınları 31 (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007), 61-69.

³⁰⁸ Recep Kılıç, "Prof. Dr. Necati Öner ile "Düşüncelerinin Gelişim Seyri "Üzerine Yapılan Mülakat", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40, sy 1 (1999): 11.

girmektedir. Bu ise zorunlu bağı olmadığını delilidir. Her iki duygu da bize göstermektedir ki seçme sırasında insanın da bir payı bulunmaktadır. Bu pay ise insan hürriyetidir.³⁰⁹

Öner'e göre seçme sırasında sebep ile sonuç arasında bulunan bağ zorunlu olsaydı, memnuniyet veya pişmanlık duygusu insanın maneviyatında bir etki meydana getirmezd. Çünkü zorunluluk hali bunu gerektirmektedir, başka hali düşündürmez. Tabi ki bu seçme sırasında hiçbir sebebin vuku bulmadığı anlamına gelmemektedir. Anlatılmak istenen bir zorunluluk bulunmadığıdır.³¹⁰

Yaptıkları işlerden sorumlu olan insanların bu sorumlulukları nedeniyle bir hürriyete sahip olduklarını düşünen Öner'e göre mutlak manada bir determinizmin kabul edilmesi tehlikeli bir düşüncedir. Çünkü böyle bir durumda hürriyet açıklama yapılamayan bir alan durumunda kalır. Kısaca mutlak determinizmin bulunduğu yer de hürriyetten söz edilemez.³¹¹ Ancak nasıl ki mutlak bir determinizmden bahsedilemiyorsa aynı şekilde mutlak hürriyetten de bahsedilememektedir. İnsanın hürriyetinin alanı aklının alanı ile sınırlıdır.³¹²

Öner'e göre hürriyet benin oluşması için ön koşuldur. Ben ise kişinin başkalarının varlığının farkına varmasıyla oluşmaktadır. İradeli eylemlerde bulunması ise insanın akıllı bir varlık olduğuna delildir. İrade temelli faaliyet ise bir düşünme sonucunda karar verme eylemi gerçekleştirme ile ortaya çıkar. Bireyin akıl sahibi olması özgür olduğunun kanıtıdır.³¹³

Hürriyet konusu mutlak varlık olmadan da vuzuha kavuşturulabilecek bir alan değildir. Çünkü insanın hürriyet alanı sınırlıdır. Düşünce tarihine bakıldığında hürriyet problemini çözmeye çalışanlar ya Mutlak bir varlıktan hareketle işe başlamışlar ya da Mutlak Varlığı inkâr ederek konuya açıklık getirmişlerdir. Bu da Mutlak Varlığa dayanmadan bu konunun çözülemeyeceğinin kanıtıdır.³¹⁴

---

³⁰⁹ Öner, *İnsan Hürriyeti*, 31.

³¹⁰ Öner, 31.

³¹¹ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 329.

³¹² Öner, 361.

³¹³ Öner, 361.

³¹⁴ Öner, 330.

2.9. Tümevarım-Tümdengelım

Çalışmamızın ilk bölümünde tümevarım ilkesinin, parçalardan hareketle bir bütün üzerinde hüküm vermek olduğundan ve Popper'in Eleştirel Rasyonalizmini yani bilimsel yöntemini oluştururken tümevarımın reddine dair düşüncelerinden bahsetmiştik. Tümdengelım konusuna gelince o bu ilkenin bilim için daha uygun olduğunu ifade etmiş lakin gerek Bilimsel yönteminin ilkelerini tanımladığı "Bilimsel Araştırmanın Mantığı" kitabında gerekse diğer kitaplarında tanımına dair bilgi vermemiştir.³¹⁵ Tercih nedeni olması ise tümevarımın aksine mutlak manada kesin bilgiler ortaya koymayı varsayımsal-tahmini bilgilerden hareketle oluşturulmasıdır.³¹⁶

Aristoteles'in oluşturmuş olduğu kıyas mantığı -dedüksiyon ilkesinin en muhteşem şekli- Rönesans'a kadar yeterli olsa da doğa bilimlerinde ki arayışlar sonunda onun yetersizliği ortaya koyulmuş ve yeni yöntemler aranmıştır. Bu aramaların nihayetinde Bacon dedüksiyonun karşısına tümevarım ilkesini koymuş ve bu ilke pek çok çevre tarafından benimsenmiştir.³¹⁷ Öner yazmış olduğu eserlerinde tümevarımın iki türünden bahsetmiştir:

- Bir bütünü oluşturan parçaların hepsinin incelenmesi tam tümevarım. Bu tümevarım verimsiz olması dolayısıyla eleştirilere konu olmuştur.
- Bir bütünü oluşturan parçaların tümüne değil de bir bölümüne dayanılarak bütün üzerine hüküm vermek eksik tümevarım, bilimsel tümevarım ya da büyültücü tümevarım.³¹⁸

Hem Popper hem de Öner tam tümevarım konusunda imkansızlığı düşüncesinde eşit görüştedirler. Popper, Bacon'un kurduğu şekliyle tümevarıma reddiyelerde bulunmuştur. Yani iki düşünürümüzü eksik tümevarım açısından çalışmamızın 3. bölümünde incelemeye tabi tutacağız.

Gözlem konusuna geldiğimizde Öner'e göre gözlem tam ve tarafsız olmalıdır. Çünkü kanunlara ulaşılırken kullanılan ilke tümevarımdır ve tümevarım gözlem ve

---

³¹⁵ Bunu burada ifade etmemizin nedeni Öner'in tümdengelım olarak Türkçeye çevrilen Deduction ilkesinin türleri olduğunu ifade etmesi ve en muhteşem şeklinin ise kıyas olduğunu beyan etmesidir. Necati Öner, *Klasik Mantık*, 18. baskı (Ankara: Divan Kitap, 2016), 121. Popper genel bir ifade ile varsayımsal olması nedeniyle tümdengelım ilkesini benimsediğini ifade etmiştir.

³¹⁶ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 359-60.

³¹⁷ Öner, *Klasik Mantık*, 21.

³¹⁸ Öner, *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı (1850 - 1950)*, 75; Öner, *Klasik Mantık*, 189; Öner, *Bilginin Serüveni*, 18.

deneyimlerden hareketle oluşturulur.³¹⁹ Birinci bölümde anlattığımız gibi Popper'a göre hiçbir gözlem önyargılardan ve çevreden bağımsız oluşturulamaz.

Parçadan hareketle bütün hakkında yargıda bulunmak mantıksal açıdan açıklanabilir değildir. Bugünkü uygarlığımız büyük ölçüde tümevarımla yapılan akıl yürütmeler sonucunda meydana gelmiştir. Bu yüzden tümevarımın temelini açıklanması gerekmektedir. Bu açıklama ise felsefe ile yapılabilir.³²⁰

Felsefede bu konu iki türde açıklanmaya çalışılmıştır. Birincisi etken sebepten hareketle açıklamadır. Bu ise doğada gerçekleşen olayların neden-eser ile birbirine bağlı olması anlamına gelen nedensellik ilkesidir. Lakin doğada bir düzenin bulunduğu fikri kanıtlanabilir değildir. Bir durum 100 defa gerçekleşti diye 101. defa da gerçekleşecek diye bir zorunluluk yoktur. İkinci açıklama türü ise etken sebep ve amaçsal sebebi birlikte ele alıp açıklamadır. Doğadaki olgular birbirini takip eden serilerden oluşur ve bu seriler sistemler oluşturur. İşte bu ikinci kısım amaçsal kısımdır. Amaç deney dışı bir kavram olduğundan kontrol edilebilir değildir.³²¹

Belirttiğimiz gibi tümevarım mantıksal açıdan ne açıklanabilir ne de dedüksiyonun aksine zorunluluk ifade edebilir. Ama bilim tarihinde kabul görmüş bir ilkedir. Bazı düşünürler bunun nedenini tümevarımın zihnin bir inancı ve bir postulat olarak kabul edilmesinden dolayı olduğunu söylemişlerdir. Bizler düzenli bazı süreklilikler saptıyoruz. Bu saptama da beraber olmadan başka bir şeyin bulunduğunu bunun ise mecburi bir bağ ve bir düzen olduğunu ve gelecekte de süreceğini ilke olarak kabul ediyoruz. Yani bu saptama zihnin bir inancı ve varsayımdır. Bu genel nedensellik yasası açık bir şekilde doğru olan veya ispat edilmiş bir kanun değil bilimsel bir postulatır.³²²

Sonuç olarak ifade edersek Öner biçimsel ve bilgisel olmak üzere iki doğruluk biçiminden bahsetmiştir. Biçimsel doğruluk bir silsileyi gerekli kılarken bilgisel doğruluk durağandır. Bir akıl yürütme içerisinde her ne kadar sonuç zorunlu dahi olsa mutlak değildir. Çünkü hem öncüller görelidir hem de sonuç öncüllere bağlıdır... Tümevarım yöntemiyle mutlak hükme varılamadığı gibi zorunlu bir hükme de varılamamaktadır.³²³

---

³¹⁹ Öner, *Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı (1850 - 1950)*, 153-57.

³²⁰ Öner, *Bilginin Serüveni*, 19.

³²¹ Öner, 20.

³²² Öner, 21.

³²³ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 110.

2.10.Öner ve Dil

Öner dili yalnızca iletişim veya miras aktarma aracı görmez. O felsefeden hareketle dile bakar. Dil, varlığı ve var olanları bilmede, tanımada önemli bir kılavuzdur. Dil sayesinde insan var olanlara nüfuz edebilmekte, bilinmeyi keşfedebilmekte, bilinir kılabilenler sahasına taşıyabilmektedir.³²⁴

Dil medeniyetin varlığının temeli konumundadır. Yani medeniyet dil sayesinde varlık kazanmıştır. Aynı şekilde bir milletin uygarlık seviyesi dilinin gelişimine ve zenginliğine bağlıdır.³²⁵ Bir dilin zenginleşmesi için ilk önce sağlam bir yapısının bulunması gerekmektedir. Ama ilmi ve felsefi kavramlar o dil içerisinde karşılanmadığı takdirde sağlam bir yapıda gelişim için yeterli değildir. Milleti sağlam bir millet seviyesine çıkaracak unsurların başında dil gelmektedir.³²⁶

Düşüncelerin ve fikirlerin büyüüp gelişmesinde dilin bir hayli öneme sahip olduğunu düşünen Öner bütün bilimlerin ve teknolojilerin düşünce ile meydana geldiğini söylemiştir. Dil ve düşünce arasındaki ilişki konusunda bilim adamları iki gruba ayrılmışlardır. Birinci gruba göre dil olmadan da düşünce meydana gelebilmektedir. Çünkü düşünce asıl itibari ile bir iç konuşmadır. İkinci gruptaki düşünürlere göre ise düşünce ile dil arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bunun delili ise düşüncenin dille aktarılabilmesi ve düşüncenin varlığını dille meydana getirmesi dolayısıyladır.³²⁷

Bilimsel ya da felsefi her düşünce ancak ifade edildiği takdirde bir değer kazanabilmektedir. Tefekkür ve bilim sayesinde insanlar varlığı tanıyabilmekte, manevi ihtiyaçlarına karşılık bulabilmektedir. Tefekkür ve bilim dille ifade edildiği zaman varlığa çıkar ve değeri olur. Yani felsefi veya bilimsel düşüncelerin hem ifade edilmesi hem de varlık kazanması dil vasıtasıyla gerçekleşmektedir.³²⁸

Öner' göre bilgi çeşitleri arasında en çok değişim ve gelişim gösteren felsefe ve bilimdir. Bu düşünce mahsullerinin meydana getirilmesinin zorunlu koşulu dildir. Bu mesele de dilin iki görevi bulunmaktadır. Birincisi ulaşılan bilgilerin yaygınlaşmasını

---

³²⁴ Necmettin Tozlu, "Prof. Dr. Necati Öner'de Dil Şuuru", *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 37.

³²⁵ Necati Öner, *Dil Üzerine*, 2. Baskı (Ankara: Divan Kitap, 2013), 9.

³²⁶ Öner, 18-21.

³²⁷ Öner, 22.

³²⁸ Öner, 22.

yani aktarılmasını sağlamak, ikincisi ise düşüncenin varlığa nüfuzunda destek olmaktadır.³²⁹

Diğer taraftan dil bir toplumun birliğini sağlayan değerlerin ifade edilmesinde bir aracı rolü de oynamaktadır. Yani milli dil, milli zihniyet ve milli bilinç arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Atatürk'ün şu sözü bu fikre güzel bir dayanaktır: “*Dilin milli olması ve zengin olması milli hissin inkişafında başlıca müessirdir*”³³⁰

Bilimsel terimler bir dil içerisinde eğer yabancı kelimelerle ifade ediliyorsa bu durum o toplumda düşünmeyi kısırlaştırmaktadır. Düşünceler ortaya koymak ancak bir milletin kullandığı dilin açık ve anlaşılabilir olması ve kelimelerin çağrışım yaptırabilmesi amacına binaen o dile ait olmasıyla mümkün olabilmektedir. Yani yeni düşünceler kelimelerin doğru çağrışımlara elverişli olmasıyla paraleldir. Bu demektir ki yaratıcı bir düşünce anadille gerçekleşmektedir. Müslümanların Yunanlılara ait bilim ve felsefe eserlerini Arapçaya çevirmeleri, gerekli terminolojiyi oluşturmaları ve sonra da büyük medeniyeti oluşturmaları gibi pek çok örnek bu savı desteklemektedir.³³¹

Her dil birbirinden farklı niteliklere sahiptir. Diller birbirlerinden sadece sesler, kelimeler vb. şeylerle ayrılmazlar aksine dünya görüşü kazandırma bakımından da farklılıkları bulunmaktadır. Yani dil fertlere düşünce tarzı ve dünya görüşü kazandırmaktadır. Bu ise yabancı dille değil ana dille mümkün olabilmektedir.³³²

Öner'e göre kültür varlıklar hakkında hangi yolla elde edilirse edilsin edinilen bilgiler ve bu bilgilerden hareketle meydana getirilen eser ve davranışları kapsayan bir terimdir. Bilgiler ise dışarıya ancak dil aracılığıyla yansıtılabilmekte ve biriktirilebilmektedir. Dil bir bilgi türü değil, bilginin ifade edilmesi için bir araç ve bir semboldür. Bu nedenle dilin bir kültür unsuru olduğu söylenemez. Ancak dil bilgiye konu olduğu zaman kültür unsurları meydana gelebilmektedir. Kültür bir düşünme ürünüdür ve büyüyüp gelişmesi ancak dil vasıtasıyla olabilmektedir.³³³

---

³²⁹ Öner, 75.

³³⁰ Selma Alyılmaz, “Atatürk ve Türk Dili”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü*, 2004, 82.

³³¹ Öner, *Dil Üzerine*, 24-25.

³³² Bedia Akarsu, *Dil-Kültür Bağlantısı* (İstanbul: İnkilap, 1998), 59.

³³³ Öner, *Dil Üzerine*, 39-47.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.POPPER VE ÖNER'İN DÜŞÜNCELERİNİN KIYASLANMASI

Karl R. Popper ve Necati Öner aynı dönemlerde yaşamış iki düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Popper ve ondan 25 yıl sonra dünyaya gelen Öner'in düşünceleri arasında benzerlikler olduğunu görmekteyiz. Çalışmamızın ilk iki bölümünde işaret ettiğimiz üzere Karl R. Popper Eleştirel Rasyonalizmin kurucusu olarak kabul edilmiş ve kendi dönemine kadar bilim camiasında söylenmemiş olanları söylemiştir. Necati Öner ise ülkemizde eleştirel düşünce üzerine özgün fikirler ortaya koymuş bir bilim insanıdır. Çalışmamızın bu bölümünde ise bu iki düşünürün Eleştirel Rasyonalizm üzerine söylediklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından tahlil etmeye çalışacağız.

İnsanın akleden bir varlık olması ve her insanın farklı akıl gücüne sahip olması nedeniyle pek çok düşünce türü ortaya çıkmıştır. Hatta aynı konular hakkında pek çok farklı düşüncenin ortaya çıktığına da her an şahit olmaktadır. Bu sebeple biz Popper ve Öner'in Eleştirel Rasyonalizmini şu üç soru üzerinden karşılaştırmayı uygun görmekteyiz: *“Popper ve Öner'in bilimsel yönteminin benzer yönleri nelerdir?”*,

“Popper ve Öner’in bilimsel yönteminde ki farklılıklar nelerdir?”, “Necati Öner eleştirel rasyonalizm fikrinin kurucusu K. Popper’dan etkilenmiş midir?”

3.1.Eleştirel Rasyonalizm ve Ahlaki Tutum

Popper’ın eleştirel akılcılık, yanlışlamacılık ve deneme-yanılma yöntemleri bilimsel öğretiler oldukları kadar ahlaki tutumlar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hatta onun bilimsel yöntemini oluştururken özeleştiri, entelektüel tevazu, yanılabilirliğin farkına varma, bilimsel alçakgönüllülük gibi erdemlere vurgu yapması bu ahlakiliğin bir göstergesi niteliğindedir.³³⁴Bununla ilişkili olarak o bilimsel olanla ahlaki olan arasında bir ayrım bulunduğunu söylemiştir. Bu ayrıma göre ahlaki olanın bilimsel bir tabanı bulunmazken bilimsel olanın ahlaki alanla bir bağlantısı bulunmaktadır.³³⁵

Popper’ın eleştirel rasyonalizmi ahlaksal seçim için üç sebep barındırmaktadır: Demokrasinin seçimi, hoşgörünün seçimi ve özgürlüğün seçimidir. Eleştirel tutuma sahip birey başkalarının düşüncelerini önyargısız dinlemekte ve yanlışın onaylanmadan daha zararsız olduğunu bilmektedir. Eleştirel rasyonalizmde diyalog ve dinlemenin önemi bir hayli fazladır.³³⁶

Eleştirel rasyonalizmin ön koşulu insanların bir olduğu ve eşit derece de haklara sahip bulunduğu fikrine sahip olunmasıdır. Bir tartışma sonucunda ortak bir fikir üzerinde bulunulmasa da o tartışmadan pek çok şey öğrenilebilmektedir. Çünkü her tartışma kişiye zaafalarını göstermektedir ve bu yönüyle tartışmalar bilimde büyük bir yer kaplar..³³⁷ Ayrıca eleştirel tartışma vasıtasıyla hatanın kabullenilmesi dürüstlük ve hoşgörüyü beraberinde getirmektedir.³³⁸

Popper’a göre her birey aklını diğer insanlara borçludur. Çünkü insan doğrunun peşinde olduğu her an başkaları ile iş birliği içerisinde. Yani ancak iş birliği ile bilimin hedefi olan doğru olana yaklaşma gerçekleştirilebilmektedir. Aklımızı başkalarına borçlu olduğumuz fikri ise kişiyi kendisini diğer insanlardan üstün görme düşüncesinin boş bir uğraş olduğu anlayışına götürür.³³⁹

³³⁴ Manafov, *Karl Popper Akli*, 27-28.

³³⁵ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 527.

³³⁶ Deniz Berk Albayrak, “Karl Popper’in Siyaset Felsefesinin Etik Temeli Üzerine Bir Çalışma” (Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi, 2019), 18.

³³⁷ Albayrak, 23; Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 215.

³³⁸ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 2019.

³³⁹ Manafov, *Karl Popper Akli*, 33.

Buraya kadar söylediklerimizden hareketle Popper'in ortaya koymuş olduğu akılcı eleştiri ilkesinin, hata yapabilirlik ilkesinin ve doğruya yaklaşma ilkesinin hem bilgi kuramsal hem de etik ilkeler olduklarını söyleyebiliriz. Bu üç ilke, içerisinde hoşgörü düşüncesini barındırmaktadır.³⁴⁰ Bu düşünceler hoşgörü kavramını Popper'in eleştirel rasyonalizminde temel bir kavram haline getirmekte ve eleştirel düşüncenin hoşgörü ile devamlılık sağlayabileceği düşüncesinin açıklığını ortaya çıkarmaktadır.

Popper'in bilimsel ahlaki tutumunda ahlakilik akılcı olan ile akıldışı olan paralelinde ele alınmaktadır. Ona göre akılcı olan ile akıldışı olan arasındaki çatışma zamanımızın en ciddi düşünsel ve ahlaksal sorunun nedenleridir. Akılcılık imkân dahilinde olan birçok sorunu akla, sınamaya ve açık düşünceye dayanarak çözüme anlamına gelmektedir. Yani akılcılık duygu ve tutkularla değil akıl ile problemlerin çözümüne ulaşmaktır. Akılcı tutumun karşıtı olan akıldışılıkta ise problemler duygu ve tutkularla çözümlenmeye çalışılmaktadır. Akılcı tutumda insanlar haksız olabileceklerinin farkında olabilirler ve birliktelik sağlandığında doğruya biraz daha yaklaşabileceklerini bilmektedirler.³⁴¹

Akıldışı bir tutuma sahip insan sevgi, nefret ve öfke gibi duygulardan hareketle iletişim kurmaktadır. Bu tutuma sahip olan kişi sevdiği insanların düşüncelerini sorgusuz sualsiz kabul edebilmekte ya da sevmediklerinin veya nefret ettiklerinin düşüncelerini anlamadan reddedebilmektedir.³⁴² Elbette insanlar duygularıyla var olmuşlardır lakin insanın en belirgin vasfı akıllı bir varlık olmasıdır ve insan aklını kullanmakla mükelleftir. İnsan elbette çoğunluğun fikrine katılabilir ancak bunu kendi akıl süzgeciyle değerlendirdikten sonra yapması gerekmektedir. Çünkü insanların zihinsel bir düzlemde birbirlerine saygı duygusu çerçevesinde yaklaşımları yaşadıkları toplumları açık toplumlar haline getirmektedir.³⁴³

Akılcılığı gerçek ve sahte olmak üzere iki grupta toplayan Popper, gerçek akılcı olan kişilerin alçakgönüllü, sınırlarının farkında olan, bilgisini başkalarına borçlu olduğunu bilen ve insanın yanılabilir bir varlık olduğunu özümseyen kişiler olduklarını ileri sürmektedir. Buna karşın sahte akılcı kişi kendisinin daima haklı olduğunu veya üstün yeteneklere ve düşüncelere sahip olduğunu, kesin olarak bilme iddiasında bulunan

---

³⁴⁰ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 216-17.

³⁴¹ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 515.

³⁴² Albayrak, "Karl Popper'in Siyaset Felsefesinin Etik Temeli Üzerine Bir Çalışma", 20.

³⁴³ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 527.

kişilerdir. Gerçek akılcı kişiliğe örnek olarak verilen Sokrates insanları dogmatik uykudan uyandırmak için ahlaki bir sorumluluğu üstlenmiştir.³⁴⁴

Necati Öner'in hem felsefe hem de eleştirel akıl üzerine söylediklerine baktığımızda o da tıpkı Karl Popper gibi ortaya koymuş olduğu düşüncelerin de ahlakilik olgusu üzerinde durmuştur. Yani onun felsefi düşüncelerini oluşturan çoğulcu toplumu oluşturma,³⁴⁵ hoşgörü duygusunu benimseme,³⁴⁶ mutaassıplıktan kaçınma³⁴⁷ olaylara bütüncül bakabilme,³⁴⁸ eleştiriye açık olma gibi ahlaki erdemleri hem teorik hem de pratik hayatta benimsediğini görmekteyiz.

Öner'in felsefeye kazandırdığı özgün düşüncelerden biri zihniyetler meselesine farklı açıdan bakması olmuştur. O araştırmaları sonucu genel kanaate ek olarak üçüncü bir zihniyetin var olduğunu söylemiştir. Dini veya felsefi tefekkür alanında ne olgusal ne de büyüsel zihniyetin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenledir ki bu iki ilmi-ahlaki cereyanın dahil olduğu zihniyet eleştirisel zihniyettir. Toplum içerisinde yaşayan insanın hayatında çoğulculuk zorunlu bir yer edinmiştir. Çoğulculuk ise hoşgörü, karşılıklı fikirlere saygı duyma vb. ahlaki erdemleri takınmakla mümkün hale gelebilmektedir.

Öner'in Felsefi anlamda kaleme almış olduğu kitaplarının veya makalelerinin temelini hoşgörü fikri oluşturmaktadır. Onun felsefeden en büyük beklentisinin "*hoşgörü duygusunun bireylere ve topluma hâkim olması*"³⁴⁹ düşüncesi bunun en net göstergesidir.

Öner' göre hem felsefede hem de bilimde farklı fikirler bulunmakta mutlak olana erişilememektedir. İnsanın mutlak olana erişememesi kendi sınırlarını bilmesi ve insanın kendi kendini değerlendirmesi açısından önem arz etmektedir. Eleştiri hali insanı insan yapan ve insanca bir yaşam sunan bir haldir. Çünkü kendini tanıyan insan eylemlerinde şüphesiz başarıya daha çok yaklaşacaktır.³⁵⁰

Hoşgörünün karşıtı taassuptur. Mutaassıplık bir düşünceye, bir ideolojiye sıkı sıkı bağlanmak değil aksine bir fikre sorgusuz sualsiz inanmak, farklı fikirlere veya insanlara hak tanımamak anlamına gelmektedir. Mutaassıplıkta saldırganlık ve farklı düşüncelerin

---

³⁴⁴ Popper, 199.

³⁴⁵ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 22.

³⁴⁶ Öner, 24.

³⁴⁷ Öner, 48.

³⁴⁸ Öner, 41.

³⁴⁹ Öner, 24.

³⁵⁰ Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 17.

varlığına bir savaş hali alma durumu vardır. Nasıl ki felsefenin varacağı nihai yol hoşgörü ise ve hoşgörü de kişinin kendini tanıması ile mümkün oluyorsa taassup hali de kişinin kendini tanımaması ve kendi sınırlarını ve yetkilerini keyfi olarak aşmasıyla ortaya çıkan bir durumdur.³⁵¹

Hoşgörünün tek bir dinde sınırlı olmadığı gibi taassup hali de sadece dini alana ait değildir. Öner'e göre hoşgörü sınırları aşılmadığı takdir de bir düşüncenin ya da inancın ciddi bir savunucusu olmakta hiçbir sorun yoktur. Yani anlıyoruz ki Öner felsefi bilgi ile felsefi tutum arasında bir bağ olduğuna inanmıştır. Kişiyi felsefi hoşgörüye götüren şey felsefi bilgidir ancak felsefi hoşgörüye benimsemek için bilgi olmazsa olmaz olsa da tek başına yeterli değildir. Yani tek başına bilgi kişiye bir davranış kazandırmaz. Özetle kişiye felsefi tutumu kazandıracak olan sadece edinmiş olduğu bilgiler değil, bu bilgileri günlük hayatına aktarmış olması yani davranış haline getirmesidir.³⁵²

Öner'e göre bilim ve teknolojinin sağlamış olduğu büyük güç insan için olumsuz anlamda kullanılabilen veya insan maddi alanda bilimin ortaya koymuş olduğu başarının cazibesine kapılabilmektedir. Bu ise insanın manevi dünyasını ihmal etme ihtimalini doğurmaktadır. Bu duruma dur diyecek olan ise felsefedir. İnsanı bir bütün içerisinde ele alması ve geniş bir ufka sahip olması felsefeye bu görevi yüklemektedir. Varlığını iyi tanıyabilen kişiler insani faaliyetlerde yapması gereken hareketleri yapabilir ve sorunun çözümüne ulaşabilir. Böyle bir hareket ise ancak felsefi tutum takınmak ile gerçekleşebilir.³⁵³

Görüldüğü üzere hem Popper hem de Öner felsefi sistemlerini ahlaki değerler üzerinden kurgulamışlardır. Onlara göre bilimin de felsefenin de varacağı nihai yol hoşgörü duygusudur. Çünkü eleştirel düşünce ve bilimde ilerleme ancak hoşgörü duygusunu içselleştirmiş toplumlarda kendini gösterebilmektedir.

3.2.Demokrasi

İki düşünürümüz de devlet yönetimi konusunda demokrasinin en iyi ve en makul yönetim şekli olduğunu söylemiştir. Popper her ne kadar birtakım eleştiriler getirse de kendi ifadesiyle demokrasi taraftarı olduğunu beyan etmiş aynı şekilde Öner'de demokrasinin kusurlarına rağmen en iyisi olduğunu söylemiştir. Eleştirelilik açısından

---

³⁵¹ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 23; Reçber, "Necati Öner, Felsefe ve Eleştirel Rasyonalizm", 120.

³⁵² Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 22-23.

³⁵³ Öner, 38-39.

baktığımız da ise demokratik toplumlar eleştirel düşünme olanağını insanlara tanıyan toplumlardır.³⁵⁴ Yani eleştirel düşünce bu toplumlarda işlevsel hale gelebilir ve yaygınlaşabilir.

Popper toplumları iki gruba ayırmıştır: Açık toplum ve Kapalı toplum. Karl Popper'a göre kapalı toplum büyüsel faaliyetlerin gerçekleştiği kabileci toplum, Açık toplum ise kişilerin hür iradeleri sonucu gerçekleştirdiği eylemlerle karşı karşıya kaldıkları toplumdur.³⁵⁵

Açık toplumlarda her insanın özgürlüğü diğer insanın özgürlüğünü eşit derecede sağlamak koşuluyla sınırlandırılmaktadır. Özgürlüğün paradoksa dönüşmemesi için bu gereklidir. Bu tür bir özgürlüğü ise demokratik yönetimler sağlayabilmektedir. Şiddet olmaksızın reform yapmak ve siyasi konularda aklı öncelemek ancak demokrasi ile mümkün hale gelebilmektedir.³⁵⁶ Yani Popper'ın demokrasiden beklediği toplum tarafından beğenilmeyen durumlar da yönetimden kan dökmeden ve kargaşa çıkmadan kurtulabilme olanağına sahip olabilmesidir.³⁵⁷

Demokrasi ile yönetilen toplumlar da filozofların etkin bir rolü bulunmaktadır. Çünkü demokratik toplumlarda filozoflar insanlar üzerinde daha etkin konumdadırlar. Bundan dolayıdır ki yöneticiler halkın yararına kararlar alması için her an toplum baskısıyla karşı karşıyadır. Yani demokratik toplumlarda filozofların halkın bilinçlenmesi konusunda görevleri bulunmaktadır.³⁵⁸

Başta da belirttiğimiz gibi Öner'de demokrasinin en iyi yönetim olduğunu kabul etmektedir. Çünkü ona göre felsefenin nihai amacı olan hoşgörü fikri ancak böyle bir toplumda mümkün hale gelebilmektedir. İnsanlık tarihine baktığımızda hürriyetçi demokrasiler insanların en rahat hayat sürdürdükleri yönetim biçimi olmuştur. İnsan tabiatına uygun rejim kesinlikle demokrasidir.³⁵⁹

3.3.Çoğulculuk

Eleştirel düşünce demokratik toplumların özgür insan anlayışı sayesinde yaşama alanı bulabilmekte bu ise ancak çoğulcu bir toplumda mümkün hale gelebilmektedir. İki

---

³⁵⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 129; Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 102.

³⁵⁵ Baudouin, *Karl Popper*, 26.

³⁵⁶ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 30.

³⁵⁷ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 177.

³⁵⁸ Albayrak, "Karl Popper'in Siyaset Felsefesinin Etik Temeli Üzerine Bir Çalışma", 28.

³⁵⁹ Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 17-18.

düşünürümüzde eleştirel rasyonalizm paralelinde çoğulcu bir toplumun oluşması gerektiği düşüncesinde ortak bir zeminde bulunmaktadır.

- Problem, bir rahatsızlık veya insanın doğuştan getirdiği beklentiler veya deneme yanılma ile öğrenilen veya keşfedilen rahatsızlık meydana geldiğinde ortaya çıkar.
- Çözüm denemeleri, problemi çözmeye dair yapılan girişimlerdir.
- Ortadan kaldırma, başarısız olan çözüm denemelerinin ortadan kaldırılmasıdır.³⁶⁰

Yukarıda görüldüğü üzere Popper eleştirel rasyonalizm ve öğrenme süreci ile ilgili söylediklerini üçlü şema üzerinden özetlemiştir. Eleştirel rasyonalizmin bu üçlü şeması özünde çoğulculuk fikrini barındırmaktadır. Çünkü deneme-yanılma çoğulculuğun ve hoşgörünün bulunduğu yerlerde mümkündür.³⁶¹

Popper çoğulculuk konusunda kendi terimini oluşturmuş ve “eleştirel çoğulculuk” diye adlandırmıştır. Eleştirel çoğulculuğa göre doğruyu arama yolunda bütün kuramlar rekabet içerisindedirler. Bu rekabet ise doğru arayışı ve bu arayışların eleştirel yaklaşımları şeklindedir. Tartışmalar akılcı bir nitelik arz eder ve doğruya en yakın kuramlar en üstün kuramlar kabul edilmektedir.³⁶²

Popper için eleştirel çoğulculuğa ulaşabilmek ve doğruyu arama yolunda toplumlar oluşturabilmek hoşgörü ve eğitim olmak üzere iki kavram üzerinden mümkün hale gelebilmektedir.

Çoğulcu ve özgür bir toplum inşa etmek eleştirel bir zihniyete ulaşmak için kendimizi eğitmek ve kararlılık ve cesaret içerisinde inandığımız düşünceler uğruna daima mücadele halinde olmaktır.³⁶³Görüldüğü üzere eğitimden kastedilen kişinin kendisini eğitmesi ve bunun için çaba göstermesi anlamına gelmektedir.

Tek bir düşünce yerine iyi-kötü pek çok düşünceye, tek bir din yerine iyi-kötü pek çok dine sahip olmak gurur duyulması gereken bir durumdur. Tek bir dine, tek bir inanca ya da tek bir düşünceye sahip olma bir toplumun sonunu hazırlayan durumlardır.³⁶⁴ Çünkü özeleştirici ve bağımlılıktan kurtulma çabası ancak hataları hoş görebilen çoğulcu toplumlarda gerçekleşebilmektedir.³⁶⁵

---

³⁶⁰ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 16.

³⁶¹ Popper, 16.

³⁶² Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 207; Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 16-17.

³⁶³ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 159.

³⁶⁴ Popper, 228.

³⁶⁵ Popper, 159.

Çoğulculuğun hoşgörü ile olan ilişkisine ve toplumlar için önemine Öner'in felsefesinde de rastlamaktayız. Ona göre çoğulculuk felsefenin alanına ait bir kavramdır. İnsan çoğulculuk fikri sayesinde farklı olabilme imkanının farkına varır ve her türlü fanatizm ve dogmatik düşünceden uzak durur. İnsanın çoğulculuk fikrini özümsemesi ise hoşgörüyü açığa çıkarır. Şüphesiz hoşgörü bir toplumda kişilerin insanca yaşamasının en başat unsurudur.³⁶⁶

Çoğulculuğun düşmanı ise taassuptur. Zannedilenin aksine taassup bir dine ideolojiye ve fikre sıkı sıkıya bağlı olmak değildir. Taassubun temelinde saldırganlık bulunmaktadır. Mutaassıp insan için tek doğru kendi fikridir ve kendisi gibi düşünmeyene tahammülü yoktur. Yani taassup insanın, hakikatin ve çoğulculuğun baş düşmanıdır.³⁶⁷

Buraya kadar anlattıklarımızdan hareketle diyebiliriz ki hem Öner'in felsefesinde hem de Popper'in felsefesinde demokrasi, çoğulculuk ve hoşgörü kavramları iç içe geçmiş kavramlardır. Eleştirel düşünce hoşgörülü toplumlarda yaygın hale gelebilmekte, hoşgörü ise birbirlerinin düşüncelerine saygı duyan çoğulcu toplumlarda yaşanabilmektedir. Çoğulculuk ise insan olmanın sınırları ve başkalarının da hakları gözetilerek özgür olunan demokratik toplumlar da kendini gösterebilmektedir. Yani bu üç kavramın her birinin varlığı, diğerlerinin varlığına bağlıdır. Kısacası ideal toplumlar bu üç kavramın bir arada olmasıyla oluşabilmektedir.

3.4. Tümevarım-Tümdengelim

Öner'in tam tümevarım ve eksik tümevarım olmak üzere tümevarımın iki türünden bahsettiğini çalışmamızın ikinci bölümünde söylemiştik. İkinci tür tümevarım Bacon tarafından ortaya koyulmuş ve ilerleyen zamanlarda başka düşünürler tarafından geliştirilmiştir.³⁶⁸ Popper'in belirttiği şekliyle o Bacon'un tümevarım yöntemine karşı koymuştu. Çünkü o dönemde bilim ile sahte bilim veya metafizik arasına sınır koymak isteyen bilim adamları Bacon'un şekillendirdiği tümevarımı benimsemişlerdi. Ancak ona göre bu tamamiyle yanlış bir bilim kuramıdır.³⁶⁹ Görüldüğü üzere Öner'in kitabına aldığı şekliyle Popper kendi döneminde bilimsel bir metot olarak kullanılan Bacon'un eksik veya diğer bir adıyla bilimsel tümevarım sistemine tenkitlerde bulunmuştur. Peki tam tümevarım Popper'in sistemi içerisinde nasıl konumlanmaktadır? Buna şu şekilde cevap

³⁶⁶ Bolay, *Necati Öner'in Fikir Dünyası*, 17.

³⁶⁷ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 265.

³⁶⁸ Öner, *Klasik Mantık*, 190.

³⁶⁹ Popper, *Bitmeyen Arayış*, 113.

verilebilir: Tam tümevarımı oluşturan Aristoteles Popper tarafından pek çok konuda eleştirilmiştir. Bir bütüne ulaşılırken bütün parçaların incelenme imkânı bulunmamaktadır. Yani tam tümevarım diye bir şey ancak hayal ürünüdür. Ayrıca sayıları ne kadar olursa olsun tikel önermelerden hareketle tümel kanunlar oluşturulamaz. Kısaca bilimsel manada kesinlik, gözlemlerin miktarına bağlı olarak belirlenebilen bir durum değildir.³⁷⁰

Popper tümevarım ilkesinin karşısına tümdengeliyi koymuş ve bilim adına metot olarak benimsemiştir. Ancak Öner mantığa dair yazmış olduğu kitabında tümdengelim ilkesinden bahsetse de o sadece Aristoteles'in ortaya koymuş olduğu şekle yani tümdengelim kiyas³⁷¹ şeklinin üzerinde durmuştur.³⁷²

Popper'a göre Mantıkçı Pozitivistlerin benimsemiş oldukları doğrulanabilirlik ilkesi aslında Platon'un Katı Rasyonalizminin bir devamı olarak önermelerin olgusal ve mantıki anlamda kesin bir şekilde doğrulanması düşüncesiyle Aristoteles'e kadar uzanır. Doğrulanabilirlik ise tümevarımla temelde aynı şeydir. Bilgi, bilginin kaynağı ve bilimsel metotlar hakkında Popper her zaman Sokratesçi düşüncenin yanında Aristoteles'in ve Platonun düşüncelerinin ise karşısında olmuştur.³⁷³ Ayrıca Popper Aristoteles'e daha çok siyaset felsefesi üzerinden eleştiriler getirmiş, mantık veya etik ile ilgili düşünceleri hakkında pek fazla şey söylememiştir.³⁷⁴

Aristoteles yetkin ve tam bilgi anlayışını benimsemiştir. Ona göre bir şey ancak özünden hareketle bilinebilir. Bilgiye ulaşma ise özlerin adlarını yani sezgisel tanımlarını kapsayan bir ansiklopedi oluşturulması, bilginin çoğalması veya genişlemesi bu ansiklopedinin birikmesinden, arada oluşan boşlukların giderilmesinden ve bunların da kıyastan hareketle kanıtlanmış bilgiyi oluşturan tüm gerçekler heyetinin sağlanmasından ibaret olduğu söylenebilir.³⁷⁵ Popper açık bir şekilde bu anlayışa karşı çıkmış doğrunun aranabileceğini lakin kesinlikle bulunamayacağını ısrarla ifade etmiştir. Aristoteles'in bilgi anlayışı içerisinde yer alan kıyas bu ifadelerden anlaşılacağı üzere kesin ve tam bilgiye ulaşmada kullanılan bir ilke konumundadır. Yani Öner'in kitabında

---

³⁷⁰ Güzel ve Popper, *Sağduyu filozofu*, 13.

³⁷¹ Öner, kıyası Aristoteles'ten hareketle tanımlamıştır. Buna göre kıyas bir sözdür ki kendisine, birtakım şeylerin konulmasıyla, konulan bu şeylerden farklı bir şey yalnızca bunlar dolayısıyla zorunlu olarak çıkmaktadır. Öner

³⁷² Öner, *Klasik Mantık*, 189.

³⁷³ Manafov, *Karl Popper Aklı*, 156.

³⁷⁴ Albayrak, "Karl Popper'in Siyaset Felsefesinin Etik Temeli Üzerine Bir Çalışma", 15.

³⁷⁵ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 330.

yer verdiği dedüksiyon, kıyas şekli, Popper'ın bilimsel yöntem olarak benimsediği dedüksiyon ile aynı şey değildir.

Kıyasın Popper'ın dedüksiyonuyla aynı şey olmadığı veya Popper'ın dedüksiyonunun kıyas türünde olmadığına dair ikinci delil ise Aristoteles'in bilgi teorisi içerisinde tümevarım ile kıyasın birlikte çalışması gösterilebilir.³⁷⁶ Yani mantığın özü olarak ifade edilen kıyasın temelinde tümevarım vardır. Kıyas genel ilkelere veya kurallardan hareket eder. Bu kurallar veya ilkeler ise tümevarımdan hareketle oluşturulur.³⁷⁷ Yani Öner'in bahsettiği tümdengelim kıyas türü asıl itibarıyla tümevarıma dayanmaktadır.

Tümdengelim hakkında söylediklerimiz iki düşünürümüz arasında tümdengelim konusunda bir uyumsuzluğun olduğu konusunda söylenen şeylerdir. Yani tümdengelim konusunda iki düşünürümüzü karşılaştırabileceğimiz ortak bir zemin bulunmamaktadır.

İkinci bir konu ise "Deduction" kelimesinin Türkçe'ye geçiş süreciyle alakalıdır. Öner'e göre Deduction kelimesine karşılık olarak Türkçe'de kullanılan tümdengelim kelimesi bu kelimenin anlamını tam olarak karşılayamamaktadır. Çünkü dedüksiyonun her şekli, Matematik dedüksiyonda ki gibi, tümden gelmeyebilir.³⁷⁸ Dil sadeleştirilirken çıkarım kelimesi Dedüksiyonun yerine kullanılsaydı daha doğru olurdu. Ama çıkarım da "Enference" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu da başka bir karışıklığa neden olmaktadır.³⁷⁹ Kısaca deduction ile Türkçe karşılığı olan tümdengelim aynı şeyler değildir.

Oysa biz Popper'ın kitaplarına baktığımızda gördüğümüz deduction kelimesinin Türkçe çevirilerin de tümdengelim ile karşılandığını görmekteyiz. O zaman burada şu sorular ortaya çıkmaktadır: Popper'ın orijinal dillerinde deduction olarak bahsettiği ilke tümdengelim ilkesi midir? Değilse nedir? Çalışmamızın sınırlarının dışına çıkmamak amacıyla ve ayrı bir araştırma konusu olmasından hareketle bu soruların içeriğine girilmeyecektir.

3.5.Determinizm-İndeterminizm

Popper, parçalardan hareketle bütüne ulaşma veya geçmiş olayların benzerlerinin aynı sonuçlara neden olacağı düşüncesine karşı çıkmıştır. Kavramsal bir ifadeyle

---

³⁷⁶ Öner, *Klasik Mantık*, 196.

³⁷⁷ Aristo, *İkinci Analitikler*, çev. Hamdi R. Atademir (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1950), 165.

³⁷⁸ Öner, *Klasik Mantık*, 121.

³⁷⁹ Öner, *Dil Üzerine*, 89.

determinizm ilkesine eleştiriler yöneltmiştir. Bu nedenle o determinizme neden olması sebebiyle tümevarım ilkesini ve tümevarım ilkesiyle eş değer gördüğü doğrulanabilirlik ilkesini reddetmiştir.

Popper olayları belirlenmiş olarak kabul etmenin insan özgürlüğü açısından olumsuz bir durum oluşturacağı düşüncesinden hareketle determinizmi reddetmiş indeterminist bir düşünürdür. İnsani bilginin yanılabilir olması dünya ile ilgili pek çok soruyu açık bırakmakta ve dünya esas itibarıyla sonsuz olduğundan insanlar kararlarında özgürce davranabilmektedirler. Kısacası Popper'a göre evrendeki olaylar belirlenmemiştir ve insan özgür bir varlıktır.³⁸⁰

Konuya tanrı açısından baktığımızda tarihte meydana gelmiş olumsuz durumları Tanrı'ya bağlamak Tanrı'ya iftira atmak anlamına gelmektedir. Çünkü savaşlar, yağmalamalar gibi olaylar Tanrıya dayandırıldığında “Tanrı neden bu olaylara izin verdi?” veya “Tanrı neden bu acı olayları yarattı?” gibi sorular ortaya çıkmakta ve bu sorular tanrı tasavvurumuzu anlamsız hale getirmektedir. Buna göre tarih tanrısal güçten ortaya çıkmış ve belirlenmiş olaylar silsilesi değil insani bilinç ve iradenin ortaya koyduğu bir bütündür.³⁸¹

Çalışmamızın ikinci bölümün de gördüğümüz üzere Necati Öner determinizm-indeterminizm tartışmasına dair bilim tarihinde yaşanan tartışmalara değinmiş ve determinizmin kanıtlanmış bir ilke olmadığı fikrini kabul etmiştir.³⁸² Yani maddi alemde determinizmin varlığını savunmak mümkün görünmemektedir.

Ruhsal alemde yani insan hürriyeti konu olduğunda da görmekteyiz ki Öner indeterminist bir tavır sergilemiştir. O bu düşüncesini pişmanlık ve memnuniyet duygusundan hareketle temellendirme gayretinde olmuştur. Ona göre pişmanlık veya memnuniyet halleri neden ile sonuç arasında bir ilişki olduğunu bizlere göstermektedir. Bu haller bir olay karşısında seçme yapılacağı zaman bu seçme işleminde insanın da bir payı olduğunu gösteren hallerdir. Çünkü bu iki hal seçme sırasında insanın maneviyatında bir etki meydana getirmektedir. Seçme sırasında neden ile sonuç arasında ki bağ eğer zorunlu olsaydı böyle bir etkiden bahsedilemezdi.³⁸³

---

³⁸⁰ Baudouin, *Karl Popper*, 20.

³⁸¹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 151.

³⁸² Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 87.

³⁸³ Öner, *İnsan Hürriyeti*, 31.

Öner ahlaki tutumdan hareketle İnsanın özgür bir varlık olduğuna ve insan hürriyeti konusunda determinist düşüncenin yanlış olduğuna dair başka bir delil daha sunmuştur. Hoşgörülü olma konusunda gereklilik yaratan bir diğer durum da insanın özgür bir varlık olması sebebiyledir. İnsan bir hürriyetsizlik haline rastladığında hür olduğunun bilincine varmaktadır. Ayrıca felsefi bir tefekkürle de insan hür olduğunu anlayabilmektedir. İnsan hür varlık olması sebebiyle seçenekler arasında kalmakta ve seçimi ise bilgiye göre yapmaktadır. Her insanın bilgi seviyesi, sezgileri ve kavrayışları farklıdır. Bu nedenle farklı seçimlerin olması kaçınılmazdır. İşte farklı seçimler karşısında bu farklılığı ve farklılığın sebebini kavramak insanı hoşgörülü olmaya sevk eden bir etkidir.³⁸⁴

Popper'ın tümevarım ilkesine getirdiği eleştirilerden bir tanesi de determinizm özelinde olmuştur. Tümevarım, içerisinde determinizmi barındıran bir ilkedir ve Popper indeterminist bir düşünürdür. Bu nedenle o anti-tümevarımcıdır. Öner'de tümevarım ilkesinin determinist yönüne değinerek bir olayın yüz defa tekrar etmesinin yüz birinci defada tekrarlamasının zorunlu olmadığını söylemiştir. Görüldüğü üzere Popper'ın reddettiği noktaya aynı şekilde ve aynı sebeple Öner'de değinmiştir. Ancak Öner tümevarım ilkesini zorunlu kabul etmemiş olsa da bilimin tümevarım ilkesi ile kurulması ve gelişmesi sebebiyle reddetmemektedir.

3.6.Mutlak Bilgi

Karl Popper'ın eleştirel rasyonalizmi antik Yunan filozoflarından Epiküros ve Sokrates'e yaptığı alıntılarla da desteklemiş olduğu mutlak bilginin yokluğuna dayanmaktadır. Mutlak anlamda bir bilgi yoktur ve yaşam devam ettiği sürece mutlak bilgiye ulaşamayacaktır. Mutlak bilgiye ulaşamama ise bizlere doğrulanabilirlik ilkesinin yanlış bir ilke olduğunu ancak yanlışlama yoluyla daha doğruya ulaşabileceği düşüncesini kazandırmıştır. Bu nedenle her bilgi birtakım testlere tabi tutularak yanlışlanabilmektedir. Mutlak bilginin yokluğu ve yanlışlanabilirlik ilkesi ise eleştiri süreçlerini meydana getirmektedir.

Popper standart bilim düşüncesinin tam zıttı yönünde yer almış ve bilgide mutlaklığın olmadığı fikrini savunmuştur. Ona göre bilgi gözlemle ya da *Tabula Rasa* ile değil aksine problemle başlar, problemle devam eder ve nihai bir sona ulaşamaz. Bu açıdan ona göre bilim doğruya ulaşma değil doğruya yaklaşma çabasıdır. Bunun

---

³⁸⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 44-45.

bilincinde olan bilim insanı doğruya ulaşmak değil doğruya yaklaşmak amacına sahiptir.³⁸⁵

Popper'a göre bilimsel bilgi varsayımsaldır ve yöntemi ise eleştirel rasyonalizmdir. Bu düşüncesiyle o eleştirel rasyonalizmin kurucusu olmuştur. O felsefi bir sistem olarak tasarladığı eleştirel rasyonalizmini hem bilimsel bilgi hem de diğer bilimler için uygulanabilir hale getirmiştir.³⁸⁶ Ona göre bilimlerin temeline eleştirel rasyonalizm yerleştirilmeli ve hangi kuramların tercih edilebileceği bu ilke üzerinden değerlendirilmelidir. Yani ona göre eleştirel rasyonalizm doğru arayışı konusunda temel kabul edilmesi gereken bir ilkedir. İnsanın bilgisizliğinin bir sınırı yoktur. Bu sınırsız bilgisizlik düşüncesi hayatın her alanında temel bir gerçektir. Bundan dolayıdır ki bilim tahminlerden oluşmaktadır.³⁸⁷

Bilginin kaynağının problem olduğunu söyleyen Popper'a göre problemin olduğu yer de mutlaklığın iddia edilmesi anlaşılması zor bir durumdur. Çünkü her problem yeni problemlere kapı aralamaktadır. Bilgimiz sınırlı, bilgisizliğimizin ise bir sınırı yoktur. Bizler yıldızlar aleminin sonsuzluğunu seyrettiğimiz de bilgisizliğimizin sonsuzluğunun farkına varabilmekteyiz.³⁸⁸

Hem Öner için hem de Popper için bilgi türleri arasında en sağlam olanını Bilimsel bilgi oluşturmaktadır.³⁸⁹ Bu bilimsel bilginin kesinlik arz etmesinden değil diğer bilgi türlerine oranla doğruya daha fazla yaklaşma olanağı bulunmasından dolayıdır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi iki düşünürümüz açısından da insan açısından mutlak bilgiye ulaşma imkânı bulunmamaktadır.

Bilimsel açıdan da aynı konuda farklı farklı düşüncelerin olduğuna şahit olmaktadır. Yani Öner'e göre en kesin bilgiye sahip olan bilimsel bilgi de dahil olmak üzere mutlak bilgi insan açısından imkansızdır. Çünkü insani bilgi değişken ve görelidir. İnsanın tabiat itibarıyla sınırlı bir varlık oluşu ve hiçbir şeye mutlak anlamda sahip olamaması mutlak bilgiye ulaşamamasının nedenlerinden biridir. Mutlak bilgiye ulaşamamanın diğer bir nedeni ise bilgiye sahip olmak isteyen kişinin bilgi seviyesi, kavrayışı, sezgi gibi niteliklerinden ve bilgiye sahip olmanın koşullarından

---

³⁸⁵ Popper, 14-15.

³⁸⁶ Döner, "Karl R. Popper Felsefesi ve Türkiye'ye Yansımaları", 12.

³⁸⁷ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 93-94.

³⁸⁸ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 64.

³⁸⁹ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 25; Öner, *Bilginin Seriveni*, 38; Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 114.

kaynaklanmaktadır.³⁹⁰Yani insan zaman ilerledikçe mutlak bilgiye biraz daha yakınlaşmaktadır. İnsan doğası itibariyle mutlak bilgi onun için her zaman ideal olarak kalacaktır.³⁹¹

İnsan her geçen gün var olana biraz daha nüfuz etmektedir. Bilim tarihinde bunun örneklerine rastlamaktayız. Newton'un, Einstein'ın, Aristo'nun fiziği değişmektedir. Bunlar göstermektedir ki insani bilgi rölatif bir özellik taşımaktadır. İnsani bilginin bu özelliği insanı daha iyiye ve daha doğruya götürmekte, mutlak olana ulaşmak bu açıdan mümkün gözükmemektedir.³⁹²

Popper'da mutlak bilgiye ulaşmanın imkansızlığından hareketle mantıkçı pozitivistlerin kabul etmiş oldukları doğrulanabilirlik ilkesini reddetmiş bunun yerine yanlışlanabilirlik ilkesini koymuştur. Çünkü ona göre bir olgunun veya olayın doğrulanabilmesi insan açısından mümkün gözükmezken yanlışlanabilmesi her zaman mümkün olacaktır.

Popper'a göre bütün bilimler temel itibariyle insanların birtakım konular hakkında spekülasyonlar ileri sürmesiyle ortaya çıkmıştır. Geçen zaman içerisinde bilimler her ne kadar felsefeden ayrılmış olsalar da yöntem konusunda ondan her zaman faydalanmışlardır ve faydalanmaya devam etmektedirler. Popper'ın ileri sürmüş olduğu eleştirel rasyonalizm ve bununla bağlantılı olarak yanlışlanabilirlik ilkesi diğer bilgi türlerinin felsefeden yararlanmış oldukları en önemli yöntemlerdir.³⁹³

Peki yanlışlanabilirlik ilkesine Öner'in felsefesinde rastlamakta mıyız? Konu felsefe olunca Popper'ın yanlışlamacılığını benzer bir şekilde Öner'in düşüncelerinde de görmekteyiz. Öner'e göre felsefe de her zaman karşıt görüşler bulunmuştur. Felsefe tarihine bakıldığında birbirini nakzeden yani yanlışlayan veya birbirini bozan fikirlerin varlığına rastlamaktayız. Ortaya konan bir fikir başka bir fikrin varlığı ile yok edilmeye yani yanlışlanmaya çalışılmıştır. Yani nakzetme/yanlışlama felsefenin bir yöntemidir.³⁹⁴Burada ortaya farklı bir soru çıkmaktadır ki o da şudur: Öner'in felsefe alanı içerisinde ortaya koymuş olduğu nakzetme/yanlışlama düşüncesi bilim içinde geçerli midir?

---

³⁹⁰ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 43-44.

³⁹¹ Öner, 211.

³⁹² İnam, "Necati Öner ile Mülakat", 477.

³⁹³ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 199.

³⁹⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 16-17.

Öner açısından bilim söz konusu olduğunda o bilimsel bilginin yanlışlama veya gelişim gösterme açısından değişim gösterdiğini söylemektedir. Mutlak bilgiye ulaşamama bütün bilgi türleri için söz konusudur ve bilimin değişim ve gelişimi de buna bir kanıt oluşturmaktadır.³⁹⁵ Yani Öner, Popper’da olduğu gibi yanlışlama düşüncesinin üzerinde pek fazla durmamış, nakzetme ve değişim düşüncesi paralelinde bu fikre yakın düşünceler serdetmiştir. Ayrıca şunu da ifade etmeliyiz ki Popper’ın yanlışlama ilkesi de temel itibariyle değişim düşüncesine dayanmaktadır.³⁹⁶

3.7.Bilginin Kaynakları

Viyana Çevresi üyeleri bilimi metafiziksel öğelerden arındırmak istemiş ayrıca Wittgenstein’den etkilenerek gerçek felsefi problemlerin olmadığı fikrini de benimsemişlerdi. Onlara göre bilim, gözlem ve tümevarım yoluyla elde edilen, doğrulanabilen görgül önermelerdir.³⁹⁷

Popper için her bilgi türü, bilim için yol gösterici olabilmektedir. Çünkü bilim problemle başlar ve problemi sağlayan her bilgi bilimsel bilgidir. Bilimin başlamasına neden olması sebebiyle dogmatik bilgi, bilime yol göstermesi açısından metafiziksel bilgi, çoğunun yanlış çıkmasına rağmen eleştirel kaynak sunması açısından sezgi, eleştirel rasyonalizmi kullanarak bilimsel önyargının minimuma indirilmesini sağlayan felsefe gibi bilginin bütün kaynakları bilim için büyük önem arz etmektedir.³⁹⁸ Kısacası problem varsa bilginin kaynağı fark etmemektedir.

Öner’de ise dinsel bilgi, bilimsel bilgi, felsefi bilgi, sanatsal bilgi, okkült bilgi ve günlük bilgi olmak üzere bilgiyi altı başlığa ayırmıştır. Öner için akıldışı ve gerçekliği bulunmasa da ve bilginin en alt seviyesi olsa da okkült bilgiler pratikte insan hayatına fayda sağlaması ve temel zihniyetlerden büyüsel zihniyetin kullanım alanına girmesi açısından önem arz etmektedir.³⁹⁹

Hem Öner’in hem de Popper’ın düşünce sisteminde görüldüğü üzere bilginin kaynaklarına karşı dışlayıcı bir yaklaşım olmamıştır. Öner bilginin alanını yalnızca bilimsel bilgi ile sınırlamamış felsefi, dini, sanatsal, günlük ve okkült bilgileri de bu alan içerisine yerleştirmiştir. Popper’ın epistemolojisi dogmatik bilgiye ve geleneğe vurgu

---

³⁹⁵ Öner, 211.

³⁹⁶ Manafov, *Karl Popper Akli*, 60.

³⁹⁷ Popper, *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, 16-17.

³⁹⁸ Manafov, *Karl Popper Akli*, 57; Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 121.

³⁹⁹ Öner, *Bilginin Serüveni*, 33-47.

yaptığı gibi yukarıdaki bilgi alanlarından hareketle Öner’inde geleneği kabul ettiği söylenebilmektedir.⁴⁰⁰

3.8.Felsefe ve Dil

Önceki felsefi sistemlerin anlamsız ve cevaplanamayan metafizik öğeler içermesi nedeniyle Viyana Çevresi bilimsel temelli yeni bir felsefi arayış içerisine girmiş ve sonucunda da Wittgenstein’den etkilenerek felsefenin dilsel analizden başka bir şey olmadığı fikrine ulaşmışlardır.⁴⁰¹ Yani felsefe dilin analizi ve çözümleyici bir etkinliktir.⁴⁰² Buna göre felsefe tüm metafizik öğelerden arındırılmış ve bilim deneysel olana indirgenmiştir. Metafizik öğelerden arındırılmış bir felsefe, felsefe de açıklık ve ispatın bulunması ve felsefi önermelerin doğrulanabilir bir yapıda olması sade bir ifadeyle felsefenin amprik bir yapıya bürünmesi çevrenin genel kabullerindedir. Lakin felsefe de bir önermenin ispatı veya deney yapmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle felsefe için deneysel olanın mukabili olabilecek yeni mantık terimini kullanmışlardır.⁴⁰³

Doğrulanabilirlik ilkesi mantıkçı pozitivistlerin temel kabullerinden biri olmuştur. Bir önermenin geçerliliğinin doğrulanabilir ispatı olması yanı sıra bu ilkenin dilsel bir niteliği de bulunmaktadır. Doğrulama ilkesinin önermede ki özne ve yüklem ilişkisi, onun analize tabi tutulması, çözümlenmesi ve geçerliliğinin belirlenmesinde önemli bir konumu bulunmaktadır. Ayrıca bu ilke sadece bilimin geçerliliğinin ortaya konulmasında değil ifadelerin anlamlılığının tayin edilmesinde de başat bir rol oynamaktadır. Yani doğrulanabilen önerme anlamlı önermedir.⁴⁰⁴

Wittgenstein ve ondan etkilenen mantıkçı pozitivistlerin göre doğrulanabilirlik ilkesi çerçevesinde gerçek felsefi problemler bulunmamaktadır. Lakin Popper bu düşünceye karşı çıkmış ve ciddi ve önemli felsefi problemlerin bulunduğunu söylemiştir. Hatta Popper’a göre her insan en az bir felsefi probleme sahiptir. Kozmoloji problemi insanların dünyayı, kendilerini ve bilgilerini anlama çabası olarak bu problemlere örnek olarak verilebilir. O felsefeci olmasını ve felsefenin varlığını felsefi problemlerin varlığına ve bu problemlerin çözümünün ihtimal dahilinde olmasına bağlamaktadır.⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁰ Reçber, “Necati Öner, Felsefe ve Eleştirel Rasyonalizm”, 125-26.

⁴⁰¹ Safak Ural, *Pozitivist Felsefe: Bilimde ve Felsefede Dogrulama*, 2012, 17.

⁴⁰³ Ural, *Pozitivist felsefe*, 67.

⁴⁰⁴ Ural, 68.

⁴⁰⁵ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 190.

Anlaşıldığı üzere K. Popper zamanının önde gelen akımına karşılık felsefenin savunusunu yapmıştır. Aynı şekilde Öner’de “bilgi üzerine bilgi” anlayışıyla felsefeyi sadece bilimin sağladığı veriler üzerine düşünmekle yani bilim felsefesinden ibaret gören W. V. Quine gibi düşünürlerle farklı anlayışlara sahip olmuştur. Felsefe sadece bilimin verilerinden değil din, sanat gibi farklı bilgi çeşitleri üzerinden de yol almaktadır.⁴⁰⁶

Popper için eleştirel tutum çözüm denemelerimizin, hipotezlerimizin ve kuramlarımızın dil yoluyla formüle edilmesi ve objektif olarak ortaya çıkarılmasıdır. Yani bilimi bulunduğu konuma getiren eleştirel yaklaşıma kuramların dil aracılığıyla formüle edilmesiyle varılabilmektedir. Bu şekilde dil vasıtasıyla eleştirel tartışmalar başlayabilmektedir.⁴⁰⁷

Popper dilimizin kendini ifade etme ve işaretleşmeden oluşan alt seviye işlevlerinin yanında daha önce fark edilmemiş olan betimleyici ve eleştirel üst seviye işlevleri de bulunduğunu söylemiştir. Betimleyici dil insanlara eleştirel tartışma imkânı sunmaktadır. İnsanlar olarak aklımızı ve insanlığımızı dilin bu üst seviye işlevlerine borçluyuz. Eleştirel anlayış ve en mühim eleştiri vasıtamız mantık merkeze alındığında ve ancak bir dil aracılığıyla birliktelik sağlandığında eleştirel savın ve nesnel bilginin mümkün olduğu görülecektir.⁴⁰⁸

Necati Öner dil üzerine müstakil bir eser yazmış ve konu ile ilgili özgün fikirler ortaya koymuş bir düşünürdür. Dilin tanımını yaparken sadece bilgilerin aktarılması değil bilgi elde etmeye yarayan bir araç olduğunu da vurgulamıştır. Yani bilgilerin aktarılması, yeni bilgilerin ortaya çıkması ve sonuç olarak medeniyetlerin kurulması dil ile olmaktadır.⁴⁰⁹ Ayrıca dilin bilgi açısından iki özelliği bulunmaktadır. Bunlar biriktirilebilir olma ve aktarılabilir olma.⁴¹⁰

Bilim ve teknolojinin gelişmesi ve ilerlemesi düşünce ile olmaktadır. Düşünceyi oluşturan ise dildir. İnsanların varlıkları tanınması, ihtiyaçlarını gidermesi ve bu yolda çaba harcaması bilim ve tefekkür alanında yaptığı faaliyetlerdir. Bilim ve tefekkürün varlık göstermesi ve değer kazanması ise ancak dille ifade edildikleri zaman ortaya çıkmaktadır. Azami derece de gelişme gösteren bilim ve tefekkür ise ancak gelişmiş bir dille

---

⁴⁰⁶ Reçber, “Necati Öner, Felsefe ve Eleştirel Rasyonalizm”, 119.

⁴⁰⁷ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 24.

⁴⁰⁸ Popper, *Objective Knowledge an Evolutionary Approach*, 122.

⁴⁰⁹ Öner, *Dil Üzerine*, 9.

⁴¹⁰ Öner, 48.

mümkündür.⁴¹¹ Yani düşünce dil ile yaşamakta ve dil ile düzene girmektedir. Düşünce ve dil birbirine bağlıdır biri geliştiğinde otomatik olarak diğeri de gelişme göstermektedir.⁴¹²

Buraya kadar anlattıklarımızdan hareketle Öner için yaratıcı düşünce şu dört özelliği taşıdığına meydana gelmektedir diyebiliriz: Sezgi gücü, bilgi birikimi, uygun yöntem ve dil.⁴¹³ Sahip olunan bilgilerden hareketle, dil vasıtasıyla, yeni fikirler ortaya koyma yani yaratıcı düşünme ise insan tabiatının bir gerekliliği olan eleştirisellik ile mümkündür.⁴¹⁴

İki düşünürümüzde bilimsel düşüncenin gelişmesini temelde dile bağlamışlardır. Yani dil düşünceyi oluşturmakta, düşünce ise eleştirel fikri içerisinde barındırmaktadır. Düşünürlerimizin dil üzerinde birleştiği diğer nokta ise dilin açık ve anlaşılabilir olmasıdır. Bu bağlamda Popper anlaşılabilir ve kapalı bir dil kullanmaları sebebiyle önceki düşünürleri eleştirmişti. Tıpkı Popper gibi Öner’de düşünce yaratmanın ancak anlaşılabilir ve açık bir dille olacağını ifade etmiştir.⁴¹⁵

3.9.Eleştirel Zihniyet

Popper’a göre bilim açısından insanlık tarihinin iki aşaması bulunmaktadır. Bunlar bilim öncesi ve bilim sonrası dönemlerdir. Bilim, bilim öncesi dönemden eleştirel düşünce sayesinde ayrılmıştır. Bilim öncesi dönemin bilimsel faaliyetleri canlıların dünya hakkında duyuşal verilerden yararlanması şeklinde olmuştur. Bu dönemin bir özelliği de bilginin zayıflığı veya yanlışlanabilirliği fikrine kapalı olmasından dolayı dogmatik bir tavra sahip olmasıdır.⁴¹⁶

Eleştirel olmayan ve sadece duyu verilerinin geçerliliğini kabul eden her düşünce yanlıştır ve eleştirilmelidir. Popper için eleştirel tutum takınmak bir inanç, karar ve karakter meselesidir. Bu akıl dışı tavır ise akla inancın irrasyonel olmasından ileri gelmektedir.⁴¹⁷

---

⁴¹¹ Öner, 22.

⁴¹² Öner, 40.

⁴¹³ Öner, 66.

⁴¹⁴ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 42.

⁴¹⁵ Öner, *Dil Üzerine*, 51; Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 112.

⁴¹⁶ Popper, *Hayat Problem Çözmektir*, 24.

⁴¹⁷ Döner, “Karl R. Popper Felsefesi ve Türkiye’ye Yansımaları”, 23; Rajabov, “Karl Popper’in Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları”, 76.

Popper'in eleştirel rasyonalizmi karşımıza bir tutum olarak çıkmaktadır. Yani kişinin kendi inançlarını değiştirme konusunda isteğe sahip olması ve sahip olduğu inançları eleştirel olarak tartışmaya ve diğer insanlarla yürüttüğü tartışmalarda düzeltmeye gönüllü olması anlamında kişisel bir tutumdur.⁴¹⁸

Öner'in ifadesiyle eleştiri bir düşüncenin veya eylemin değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. İyi bir niyet ve doğru bilgiyle ilgili olan, eleştirilenin bilgisinin daha iyi ve daha doğru, hareketinin ise daha makul olmasını sağlamaktadır. Bu itibarla eleştiri, gelişmeye ve olgunlaşmaya iten bir güçtür.⁴¹⁹

Öner'e göre insan tabiatı itibariyle eleştiri yapmaya ihtiyaç duymakta ve iyi ve doğru olanı arzulamaktadır. Mükemmel bir varlık olmadığından dolayı insan, yaşam içerisinde yanlışlıklar ve eksiklikler gösterebilir. Bu eksikliklerden ve yanlışlıklardan ancak akıl yolu ile ve eleştirinin yol göstericiliği ile kurtulabilir. Mutlak bilgiye ulaşmasa da daha doğru ve daha iyiye yani ideal olana ulaşabilmektedir.⁴²⁰

Necati Öner eleştirel düşünce üzerine söylediklerini zihniyetler konusundan hareketle şekillendirmiştir. O zihniyet meselesini detaylı bir şekilde ele almış ve "eleştirel zihniyet" adında özgün bir fikir ortaya koymuştur. Ona göre zihniyet kişilerin varlığı idrak ediş tarzı ve varlık karşısında takındığı tavrıdır. İlkel ve medeni toplumlara ait iki zihniyet türü bulunmaktadır. Öner için ilkel toplumlara hâkim olan zihniyet büyüsel medeni toplumlara ait olan zihniyet ise olgusal zihniyettir. Bu iki zihniyetin alanına dahil olmayan ve felsefi ve dini tefekkürü içerisine alan üçüncü bir zihniyet yani eleştirel zihniyet bulunmaktadır. Bu üçüncü zihniyet türü hem büyüsel hem de olgusal zihniyetin verilerini eleştiriye tabi tutmaktadır. Ayrıca bu üç zihniyet, birbirinden bağımsız ve her insan da bulunmaktadır. Genel olarak ilkel toplumlara büyüsel zihniyet medeni toplumlara ise olgusal ve eleştirel zihniyet hakimdir.⁴²¹

Zihniyetler temel itibariyle kabul edilmiş değerlere sahiptir. İnsanlar bu kabullerden hareketle etrafına ve etrafında ki olaylara bakarlar. Bu değerler vasıtasıyla her şey anlamlı hale gelebilir.⁴²² Ayrıca temel zihniyetler her insanda bulunmakla birlikte

---

⁴¹⁸ Rajabov, "Karl Popper'in Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları", 77.

⁴¹⁹ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 42.

⁴²⁰ Öner, 42.

⁴²¹ Öner, 229-33.

⁴²² Öner, 244.

etki dereceleri ancak bilgi vasıtasıyla değişebilmektedir. Bu ise az sayıda kişinin yani bilim adamları ve mütefekkirlerin başarabildiği bir işittir.⁴²³

Necati Öner'in derece olarak ikinci dereceden zihniyetler olarak bahsettiği, sayıca çok fazla olduğunu söylediği ve tutum olarak adlandırdığı zihniyetler de bulunmaktadır. Tutumlar temel zihniyetlerin aksine doğuştan değil kazanılmışlardır. Konumuzla bağlantılı olarak eleştirel zihniyet tutum içerisinde de vardır ve insan yaşam içerisinde eleştirel tutuma sahip olabilmektedirler.⁴²⁴

Öner'in zihniyetleri temel zihniyetle ve ikinci dereceden zihniyetler yani tutumlar olarak iki başlıkta incelemiş olduğunu gördük. Peki Popper'in eleştirel tutumunu bu iki başlıktan hangisinin içerisine yerleştirebiliriz? Popper'in ortaya koymuş olduğu eleştirel rasyonalizm hem Popper'in kendi ifadesiyle hem de eleştirel rasyonalizminin genel karakteri itibarıyla Öner'in ikinci dereceden zihniyetleriyle yani tutumlarıyla benzer olduğunu söyleyebiliriz.

3.10.Nesnellik

Popper'a göre bilimsel bilgi nesnel bilgidir. Geleneksel felsefe "ben biliyorum", "ben düşünüyorum" örneklerinde olduğu gibi öznel bilgi sahasında çalışmalar yapmıştır. Şimdiye kadar bilgi Dünya 2'ye ait öznel bilgi alanına hapsolmuştur lakin gerçek şudur ki bilgi nesnel sorunların, nesnel savların, nesnel kuramların dünyasına yani Dünya 3'e aittir.⁴²⁵

Bilgilerin dil vasıtasıyla formüle edilmesi ve eleştirilebilir seviyeye getirilmesi öznel bilgi ile değil nesnel bilgi ile mümkün olmaktadır. Öznel bilgi, bilme yargısından, kişilerin inancından veya onamasından, etkileme eğiliminden bağımsız bir hüviyet kazanamamaktır. Ancak bilgi ile yaklaşmamızda önemli olan ne başkalarının inancı ne onaması ne de bilme yargısıdır. Aksine önemli olan eleştirel tercihlerdir. Bu ise ancak bilginin nesnel bir özellik taşımasıyla ortaya çıkmaktadır. Yani Popper'a göre bilen bir özne bulunmamaktadır.⁴²⁶

Popper'a göre nesnellik denilince akla bilim adamının nesnel tutuma sahip olması düşüncesi gelmesi son derece yanlış bir düşüncedir. Çünkü her insan gibi bilim insanı da

---

⁴²³ Öner, 251.

⁴²⁴ Öner, 266.

⁴²⁵ Popper, *Objective Knowledge an Evolutionary Approach*, 107.

⁴²⁶ Popper, 107-9.

birtakım önyargılara sahiptir. Bu nedenle bilimin nesnelliği yapılan iş birliklerinde, dayanışmada, eleştiri de aranmalıdır.⁴²⁷

Popper'ın tam aksine Öner'e göre nesnellik bilim insanında aranmalıdır. İnsan önyargılara sahip bir varlık olsa da bilim insanı kişiliğinin bilimin verilerine sirayet etmesine izin vermemelidir. Bilimin nesnelliği bilim adamının felsefi, dini ve siyasi çıkarılardan uzak olmak ve tarafsız olmak manasındadır.⁴²⁸

Görüldüğü üzere Popper ve Öner nesnellik konusunda farklı tutumlar sergilemektedirler. Popper'a göre insanın önyargıya sahip bir varlık olması bilim insanının nesnel olmasını engellemektedir. Bu nedenle Popper, nesnelliği bilim adamından bilgi alanına çekmiştir. Öner'de aynı şekilde insani önyargıyı kabul etmekte ancak bilim insanının önyargılarını bilim verilerine karıştırmaması için çaba harcaması gerektiğini söylemektedir. Yani Öner'in bahsettiği nesnellik bilim insanının önyargılardan kaçınması sırasında gösterdiği bir durumdur.

Nesnellik konusunda kanaatimizce iki düşünürümüzün ortaya koymuş olduğu düşünceler birleştirildiğinde bilim adına daha isabetli bir sonuç ortaya çıkabilir. Buna göre bilimin nesnelliği bilim insanının zihnini kişisel önyargılardan kurtarma çabası ve bu zihinle gerçekleştirmiş olduğu eleştirel düşünce süreçleridir.

3.11.Açık Toplum/Tutum-Kapalı Toplum/Tutum

Popper siyaset felsefesi özelinde toplumları açık toplum ve kapalı toplum olmak üzere iki grupta değerlendirmiştir. Açık toplumlar, bütün vatandaşların eşit olan, eleştiriye önem veren, değişimi öngören, insan haklarının uygulandığı, bilime ve felsefeye değer veren toplumlar olarak tanımlanabilir.⁴²⁹ Kısacası O “*Açık toplum kişilerin dogmalara karşı bir noktaya kadar eleştirel bir tavırla yaklaşabildikleri ve bunun neticesinde aldıkları hükümleri müzakere etikten sonra kendi düşüncelerine dayanarak aldıkları toplumdur.*”⁴³⁰

---

⁴²⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 87-88.

⁴²⁸ Öner, *Bilginin Serüveni*, 41.

⁴²⁹ Albayrak, “Karl Popper’ın Siyaset Felsefesinin Etik Temeli Üzerine Bir Çalışma”, 4.

⁴³⁰ Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 207.

Popper'a göre açık toplumlar demokratik toplumlar olup birtakım karakterlere sahiptirler. Açık toplumlar eleştirel, demokratik, özgürlükçü ve problem çözmeye yönelmiş toplumlardır.⁴³¹

Popper'a göre kapalı toplum ise büyüsel ve kabileci toplumlardır. Kapalı toplumlar sabit tabular ile bürünmüş büyümlü bir daire içinde yaşayan bilim öncesi düzeye ait toplumlardır. Kapalı toplumlar da kişilerin bir hakkı bulunmamaktadır. Çünkü grubun, kabilenin veya toplumun çıkarları bireysel hakların önüne geçmektedir.⁴³²

Popper bu konu üzerine oldukça eğilmiş ve “*Açık toplum ve Düşmanları*” adında hacimli bir kitap yazmıştır. Öner, Popper kadar uzun uzadıya ele almasa da onun toplumlarıyla benzerlik arz eden açık tutum-kapalı tutum sınıflandırması vardır.

Öner'e göre açık tutuma sahip bireyler aynı konularda farklı tutumlara her zaman açıktırlar ve bunun bilincine de sahiptirler. Başka bir ifadeyle çoğulcu zihne sahiptirler. Bu kişiler de felsefenin nihai noktası olan hoşgörü duygusu gelişmiştir. Eleştiriye kabul ederler ve eleştirirler. Yani tartışma içerisinde bulunabilirler.⁴³³

Kapalı tutuma sahip bireyler, farklı tutumlar karşı kapalı, fanatik, dogmatik ve mutaassıplıkla vasıflanan kişilerdir. Bu kişilere göre mutlak doğru olan kendi fikirleridir. Ayrıca farklı fikirlere karşı bir saldırganlık içerisinde dirler. Bilhassa politikada ve dinde kapalı tutuma sahip olan bireyler topluma büyük zararlar vermektedirler.⁴³⁴

Popper'ın ortaya koymuş olduğu açık toplumun veya kapalı toplumun özellikleri üzerine söylediklerine baktığımızda bunların ahlaksal niteliği görülecektir. Popper'ın toplumları gibi Öner'in tutumları da ahlaksal nitelik taşımaktadır. Eleştirel olma, mutaassıplık gibi konularda iki düşünürümüz bu konu altında birleşmektedir. Popper'ın açık toplumunun bir özelliği de demokratik olmasıdır. Öner'in yazılarını incelediğimiz de demokrasinin sağlıklı işleyişinin açık tutuma sahip bireylerin bulunduğu toplumlarda olduğunu görmekteyiz. Kısaca Popper'ın toplumları daha geniş anlamlar taşısa da Öner'in tutumları temel karakterler itibariyle Popper'ın düşüncesiyle benzeşmektedir.

---

⁴³¹ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 7.

⁴³² Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları*, 227.

⁴³³ Öner, *Bilginin Serüveni*, 28.

⁴³⁴ Öner, 28.

3.12.Konunun Metafizik Açısından Değerlendirilmesi

Necati Öner ve Karl Popper bir takım metafizik kaygılardan hareketle pozitivist düşünceye karşı bir kavga içerisinde olmuşlardır. Öner'e göre pozitivism insanı sadece fenomenler alemi arasına sıkıştırmıştır. Aşkın varlıkla insan arasında olan ilişkiyi yok saymıştır.⁴³⁵ Popper ise pozitivismden doğan ve döneminin yaygın felsefi anlayışına ön ayak olan mantıkçı pozitivistlere metafiziği yok saymaları nedeniyle ciddi eleştiriler de bulunmuştur.

Mantıkçı pozitivistler metafiziksel önermeleri deneysel içeriğe sahip olmamaları ve anlamsız önermeler olmaları gibi sorularla bilim dışı etmeye çalışmışlardır. Popper ise metafiziksel öğeleri bilimsel fikirlerin öncüleri olarak kabul etmiş ve doğrulanabilirlik ilkesinden hareketle bilim dışı edilmelerini büyük bir saçmalık olarak görmüştür. Metafiziksel önermeler yaratıcılık ve merakın ortaya çıkmasında etkili olduğu gibi bilime yol gösterme görevini de üstlenmiştir.⁴³⁶ Yani bir önerme her ne kadar sınanabilir olmasa da anlamsız olarak addedilemez. Çünkü sınanabilir olma ile anlamlılık çok farklı iki şeydir.⁴³⁷

Popper olduğu gibi Öner'de de metafiziksel bilgi insanda merak ve hayret duygusunu oluşturmakta ve bilgi türleri içerisine dahil olmaktadır. Buradan hareketle Necati Öner'e göre felsefe sadece bilimin verilerinden hareketle yol alan bir bilim dalı değildir. Felsefenin "bilgi üzerine bilgi olması" onun diğer bilgi türleri ile olan ilişkisini göstermektedir. Dahası insanların metafiziksel alana dair merakları ve bilgi edinme çabaları felsefi düşüncenin temel akımlarından biridir. Fakat metafiziksel alana dair bilgi arayışı duyulur aleme dair yapılan bilgi arayışından bir hayli zor olmasına karşın insan yine de onsuz yapamamaktadır.⁴³⁸

Bilimsel veriler de dahil olmak üzere her bilgiyi derinlemesine inceleme olan felsefe, duyulur alemi aşarak yer yer irrasyonel olanla karşılaşmakta yani insan aklının sınırına ulaşmaktadır. Ancak onu, bu sınırı aşmaya sevk eden ve insanı daha ileri gitmeye zorlayan insanın merakı ve aklın sınırlarını aşma arzusu ise insanı mutlak varlığa yani metafiziğe yönlendirmektedir.⁴³⁹

---

⁴³⁵ Korlaelçi, "Prof. Dr. Necati Öner'in Bilgi Anlayışı", 19.

⁴³⁶ Alper Bilgehan Yardımcı, "Bilimde Sınır Çizme Problemi: Popper, Lakatos, Kuhn ve Sonrası" ((Doktora tezi), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2018), 35.

⁴³⁷ Kılıç, "Metafiziğe İlimli Bir Yaklaşım: Karl Popper", 700-701.

⁴³⁸ Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, 25.

⁴³⁹ Öner, 15-18.

Felsefi düşünce bir problem üzerinde yoğunlaştığında nihayetinde kendisini mutlak varlık karşısında bulur. Bazen bu düşünce ile insan mutlak olanın şuuruna varır. Yani insanın doğaya yönelerek sahip olduğu bilgiler felsefi tefekkür ile derinlemesine düşünüldüğünde, insanı mutlak varlık karşısına getirmektedir. Ancak böyle bir yolla insan mutluluğa erişebilmektedir.⁴⁴⁰

Görüldüğü üzere hem Popper hem Öner dönemlerinin bilimsel eğilimlerinin aksine metafiziği felsefi sistemleri içerisine dahil etmişler ve bir bilgi türü olarak kabul etmişlerdir. Ancak aralarında şöyle bir fark bulunmaktadır. Popper için bilim problemle başlamaktadır ve metafiziksel ögeler bilimin başlangıcında bu problem evresini oluşturmaktadır. Yani Popper’da metafizikten bilime bir gidişat mevcuttur. Bunun tam tersine Öner açısından tabiata dair bir bilgi üzerinde yoğunlaşması yani problem durumunu çözmeye çalışması insanı metafiziğe ulaştırmaktadır. Görüldüğü üzere Öner’de metafizik başlangıçta değil sonuçta bulunmakta insanda bulunan aşma duygusu nedeniyle bilimden metafiziğe bir gidişat görülmektedir.

SONUÇ

Popper ve Necati Öner’in düşüncelerini eleştirel rasyonalizm bağlamında karşılaştırmayı hedeflediğimiz çalışma göstermiştir ki Popper’ın işaret etmiş olduğu noktalara Öner’in düşüncesinde genel olarak aynı düzlemde değinilmiş ancak yanlışlamacılık ve tümevarım konusunda olduğu gibi kısmi olarak benzeştikleri noktalar olduğunu da söyleyebilmekteyiz.

Necati Öner engellenen bir hürriyetin başka bir hürriyet alanı ile telafi edileceği veya memnuniyet veya pişmanlık duygusunun hürriyetin varlığına dair delil olması konusunda insan hürriyet meselesinde, insanın özünün mantık veya mantıkçılık olduğu konusunda, felsefenin ve dinin tenkitçi zihniyeti oluşturması düşüncesinde ve pek çok konuda orijinal fikirler ortaya koymuştur. Bu fikirlerden bir tanesi de zihniyet bağlamında ele aldığı ve hayatının bir parçası haline getirdiği eleştirel düşüncedir.

---

⁴⁴⁰ Öner, 15-18.

Necati Öner'in bilgi konusunda fikirlerinin eleştirel rasyonalizm olarak adlandırılan ekole yakın olduğundan ve ülkemizde eleştirel düşünce üzerine konuşan nadir düşünürlerden bir tanesi olduğundan bahsettik. Eleştirel Rasyonalizm denilince akla yöntemin kurucusu olan Karl Popper gelmektedir. Bu açıklamalar bizi şu soruya yöneltti: Karl Popper ve Necati Öner'in eleştirel düşünce üzerine söylediklerinin benzer veya farklı yanları nelerdir? Çalışmamızda hem bu soruyu cevaplamaya çalıştık hem de bilim dünyası için büyük önem arz eden eleştirel rasyonalizm konusunun anlaşılmasına katkı sağlamak istedik.

Bu nedenle çalışmamızın odağını oluşturan Popper'ın ve Öner'in felsefelerine baktığımızda öncelikli olarak iki düşünürümüzün de mutlak bilgiye ulaşmanın imkansızlığından bahsettiğini gördük. Popper için eleştirel rasyonalizmin başlangıcı mutlak bilgiye erişememedir. Madem mutlak bilgiye erişilemiyor o halde her bilgi eleştirilmelidir.

Popper için eleştirel düşüncenin başlangıç noktası mutlak bilgiye erişememe nihai noktası ise hoşgörü duygusuna ulaşmadır. Necati Öner'de felsefesi içerisinde hoşgörüye büyük önem atfetmiş ve felsefeden beklediklerim başlığı altına hoşgörü kavramını eklemiştir.

Mutlak bilgiye erişmenin imkansızlığı ve hoşgörü duygusunun birey ve toplum için gerekliliği çoğulculuk fikrini meydana getiriyor ki iki düşünürümüz de çoğulculuk anlayışını benimsemişlerdir. Çoğulculuk ise eksikliklerine rağmen demokratik toplumlarda yaşanabilmektedir.

Mutlak bilgiye ulaşamayacağı için doğrulanabilirlik ilkesi bilim açısından doğru bir ilke değildir. Bu nedenle önermeler yanlışlanmak suretiyle daha doğruya ve daha iyiye ulaşılmalıdır. Gerek eleştirel rasyonalizm gerekse yanlışlanabilirlik bütün bilim alanları için kullanılan felsefeye ait yöntemlerdir. Öner'in felsefisine baktığımızda felsefi bilgi içerisine yanlışlama fikrini dahil ettiği görülür. Ancak o bu konuyu Popper 'da olduğu gibi detaylı bir şekilde işlememiştir.

Tümevarım ve determinizm meselesine gelince Popper, belirlenmiş şeylerin zorunlu olarak meydana gelmesi anlamına gelen determinizmi reddettiği gibi parçadan bütüne gitme veya önce gerçekleşen olaylardan hareketle gelecekte haber verme anlamı taşıyan ve determinist bir karakterde bulunan tümevarımı da reddetmiştir. Aynı şekilde Öner gerek maddi alanda olsun gerekse insan hürriyeti gibi manevi alanda olsun

determinizmin varlığını yadsıdığını görmekteyiz. Ancak o tümevarımın determinizmi içerdiğini kabul etmekle beraber bilimin bugünkü haline tümevarım ilkesi sayesinde gelmesi sebebiyle tümevarımı reddetmemektedir.

İki düşünürümüz arasında en belirginlik farklar ise uzmanlaşma ve fikri savunma konusundadır. Popper bilimde uzmanlaşmak diye bir şeyi kabul etmezken Öner açısından mümkündür. Yanlışlanabilirlik ve mutlak bilginin imkansızlığı bilim insanının kendi düşüncelerini savunmasına engeldir. Yani bilim adamı kendi düşüncelerini savunmaz aksine şiddetli bir şekilde eleştiriye tabi tutar, Öner için ise kendi düşüncesini savunmak bilim insanının takınması gereken bir tavidir.

Necati Öner'in düşüncelerine baktığımız da İnsan hürriyeti konusunda söylenenleri değerlendirmiş ve kendisi yeni bir fikir ortaya koymuş, aynı şekilde zihniyetler meselesinde de genel görüşü eleştirmiş ve üçüncü bir zihniyetin olduğunu söylemiştir. Bu örneklerden hareketle onun bilime dair ortaya koyduğu düşüncelerini geçmişe eleştirmek ve bu eleştiri sonucunda yeni fikirler ortaya koymak olduğunu söyleyebiliriz. Bu tam da Popper'in bilim için olması gerektiğini düşündüğü şeydir. Ancak şunu ifade etmeliyiz ki Popper ve Öner düşüncelerinde benzeşmeler de ve Öner tenkitlerini batı filozofları üzerinden yapmış olsa da onun Popper'dan etkilendiğine dair hiçbir delil bulunmamaktadır. Başka bir deyişle Öner'in yazılarında Popper'dan bir alıntıya rastlamadığımız gibi yapmış olduğu konuşmalarda da adından hiç bahsetmemiştir.

İki düşünürümüz de teorik felsefe alanında özgün fikirler ortaya koymuşlardır. Lakin felsefenin bir de pratik alanı bulunmaktadır. Pratik felsefe genel bir ifadeyle felsefenin yaşama yansıtılmış halidir. Necati Öner'in ve Karl Popper'in felsefelerinin eleştirel düşünce ekseninde nihayetinde hoşgörü kavramına dayanmış olduğunu anlatmaya çalıştık. Teorik olarak hoşgörü kavramını nihai erdem olarak kullanan düşünürlerimiz bu fikirlerini pratik alana taşıyabilmişler midir?

Necati Öner'in felsefi öğretileri yaşamına dahil ettiğini hem kendi kitaplarından hem de adına yazılmış pek çok kaynaktan öğrenmekteyiz. Konumuzla alakalı olarak o eleştirel düşünceyi hayatına yansıtmış ve ülkemizde eleştirinin azlığından yakınmıştır. "*Felsefe Yolunda Düşünceler*" adlı kitabında ve Ahmet İnam ile yaptığı mülakatta Necati Öner, zihniyetler, insan hürriyeti ve pek çok konuda yeni fikirler ortaya koyduğunu söylemiş ancak doğru veya yanlış, iyi veya kötü eleştirilmemekten şikayetçi olmuştur.

Çünkü ona göre eleştiri insana bilme yolunda bir şevk kazandırmaktadır. Yine Öner eleştirel bir filozof olmasına karşın kendisinin çıkarmış olduğu *Felsefe Dünyası Dergisi*'nde yayımlanan yazıların -kendi düşünceleriyle çelişse dahi- diline ve muhtevasına karışmamış olması düşüncelerini ferdi hayatına yansıttığının bir delilidir. Ayrıca Öner katılmış olduğu konferanslar da ve sempozyumlarda konunun aydınlatılması ve fikir alışverişi açısından eleştirilmeyi beklemiş ve bunu konuşmalarında belirtmiştir.

Durumu Popper açısından değerlendirdiğimizde onun teorik alanda kaldığını düşüncelerini pratik alana aktaramadığını söylemek yanlış olmasa gerek. Çünkü Süleyman Hayri Bolay'ın "*Necati Öner'in Fikir Dünyası*" kitabında Karl Popper'in kendisine eleştiriler yönelten bir felsefeciyeye şiddetli bir tepki gösterdiğinden bahseder. Buradan anlıyoruz ki Popper eleştirel düşünceyi kitaplarına yansıtmış ama hayatında bu düşünceye muhalif davranışlar sergilemiştir. Bu tam da Öner'in felsefi bilgi ile felsefi tutum arasında yaptığı ayrıma bir örnek niteliğindedir. Karl Popper'in eleştirel düşünceyi hayatına yansıtamadığına dair başka bir örnek ise David Edmons'un Popper ile Wittgenstein'in çatışması üzerine kaleme almış olduğu *Wittgenstein'in Maşası* kitabında yer alan Popper için söylemiş olduğu "*Popper'in akademisyenliğe yapmış olduğu en büyük katkılardan biri, bir düşüncenin bilimsel olarak atfedilebilmesi için yanlışlanabilir olması gerektiğine dair düşüncesi olmuştur. Lakin O, ortaya koymuş olduğu bu düşünceyi kendi fikirleri üzerinde uygulanmasından pek hoşnut olmazdı.*" sözleridir. Bu sözler iddia ettiğimiz savı destekler mahiyettedir. Ayrıca aynı kitabın "*Makine Kaynağı*" bölümü altında Popper'in kendi düşüncelerini eleştiren arkadaşlarıyla bağını kestiği, konuşmadığı ve getirilen eleştirilere zehirli cevaplar verdiği ifade edilmektedir.

Tüm bu anlatılanlardan hareketle diyebiliriz ki iki düşünürümüzde, düşünce hayatlarında eleştirel tavır üzerine yoğunlaşmışlar ve birtakım fikirler ortaya koymuşlardır. Kurucusu olması dolayısıyla Öner'i Popper ile karşılaştırdığımızda çoğu konuda aynı düzlemde fikirler ortaya koymuş olduklarını söyleyebiliriz. Ancak konu eleştirel düşünceyi kendi hayatında canlandırmak olduğunda Necati Öner'in bu konuda daha başarılı olduğunu görmekteyiz. Popper'dan bağımsız olarak Necati Öner'in bu konuda sergilemiş olduğu başarılı tavrı İslam'ı yaşama konusundaki gayretinden ve İslam'ın kişilere kazandırmayı hedeflediği hoşgörü duygusunu hayatına yansıtmaya çabasıyla ileri geldiğini düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Açar, Halil Rahman. *Karl Popper ve Metafizik*. Ankara: Eskiyeeni Yayinlari, 2011.
- Akarsu, Bedia. *Dil-Kültür Bağlantısı*. Istanbul: Inkilap, 1998.
- Akgün, Sibel. “Karl Popper’ın Tarih Toplum ve Siyaset Felsefesi Üzerine Görüşleri”. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sy 7 (2009): 59-76.
- Albayrak, Deniz Berk. “Karl Popper’ın Siyaset Felsefesinin Etik Temeli Üzerine Bir Çalışma”. Adnan Menderes Üniversitesi, 2019.
- Altuğ, Taylan. *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*. Ankara: Ebabil Yayıncılık, 2006.
- Alyılmaz, Selma. “Atatürk ve Türk Dili”. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü*, 2004, 81-83.
- Aristo. *İkinci Analitikler*. Çeviren Hamdi R Atademir. Istanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1950.

- Arslan, Ahmet. *Aristoteles*. 1. baskı. İlkçağ felsefe tarihi / Ahmet Arslan 3. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Azak, Musa, ve Yasin Parlar. “Wittgenstein Felsefesindeki Değişime Dair Bir Tahlil: Anlık Bir Devrim mi Yoksa Diyalektik Bir Sonuç mu?” *Beytül Hikme*, 2019, 1031-54.
- Batak, Kemal. “Bilim Türnevarım Kaynaklı mıdır ya da Türnevarım Diye Bir Şey Var mıdır? -Karl Popper’in Türnevarım Eleştirisi”. *M.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 34 (2008): 237-46.
- . “Karl Popper’in Viyana Çevresi Eleştirisi Ve Din Görüşü”. Marmara Üniversitesi, 2002.
- Baudouin, Jean. *Karl Popper*. Çeviren Bülent Gözkan. İstanbul: İletişim, 2020.
- Boland, Lawrence A. *Critical Economic Methodology: A Personal Odyssey*. London ; New York: Routledge, 1997.
- Bolay, Süleyman H. *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. 12. Baskı. Ankara: Atlas Kitap, 2018.
- . “Felsefe Yapmak ve Necati Öner”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54 (1999): 15-19.
- . *Necati Öner’in Fikir Dünyası*. Birinci Baskı. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2012.
- Caldwell, Bruce J. “Clarifying Popper”. *American Economic Association*, sy 29 (1991): 1-33.
- Carnap, Rudolf, ve Martin Gardner. *An Introduction to the Philosophy of Science*. Dover ed. New York: Dover, 1996.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe*. 2. Baskı. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2008.
- Curd, Martin, J. A. Cover, ve Chris Pincock, ed. *Philosophy of Science: the Central Issues*. 2nd ed. New York: W.W. Norton, 2013.

- Çetinkaya, Bayram A. “Necati Öner Düşüncesinde Felsefe ile Kültürün Sentezi: Zihniyet”. *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 62-81.
- Çetinkaya, Özün. “Karl Popper’ın Yönteminde Hipotetik-Dedüktif Formun Bilimsel İnşası”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy 19 (2014): 103-19.
- Değirmencioglu, Coşkun. *Türkiye’de İlk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*. 1. Baskı. Ankara: Odak Yayınları, 2004.
- Demir, Ömer. *Bilim Felsefesi*. 8. Baskı. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016.
- Döner, Derya Nisa. “Karl R. Popper Felsefesi ve Türkiye’ye Yansımaları”. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020.
- Dündar, Aysun. “Karl Popper’ın Bilim Anlayışı”. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- Gilje, Nils, ve Gunnar Skirkebekk. *Felsefe Tarihi*. Çeviren Emrullah Akbaş ve Şule Mutlu. İstanbul: Kesit Yayınları, t.y.
- Gillies, Donald. *Philosophy of Science in the Twentieth Century: Four Central Themes*. Oxford, UK ; Cambridge, Mass., USA: Blackwell, 1993.
- Güzel, Cemal, ve Karl R Popper. *Sağduyu Filozofu: Popper*. Ankara: Bilim ve Sanat, 1998.
- Harre, Rom. “Philosophy of Science, History of”. İçinde *Encyclopedia of Philosophy*, 289-96. C 6. New York: McMillian and Free Press, 1967.
- Heimsoeth, Heinz. *Felsefenin Temel Disiplinleri*. Çeviren Takiyettin Mengüşoğlu. 3. bas. Doğu batı yayınları 31. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.
- Heisenberg, Werner. *The Physical Principles of the Quantum Theory*. New York: Dover Publications, 1950.
- Hume, David. *A Treatise of Human Nature*. Reprinted. Penguin Classics. London: Penguin Books, 1985.
- İmamoğlugil, Halil. “Prof. Dr. Necati Öner’in Mantiğa Dair Görüşleri”. *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 215-32.

- İnam, Ahmet. "Editörden". *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 1-7.
- . "Necati Öner ile Mülakat". *Kutadgu Bilig Dergisi*, sy 19 (2011).
- Kabakçı, Sercan. "Karl Popper ve Yanlışlamacılığı". *Madde, Diyalektik ve Toplum* 2, sy 3 (2019): 187-97.
- Keha, Mine Kaya. *Necati Öner ve Günümüz Türk Felsefesine Katkıları*. Birinci Baskı. Ankara: Fenomen Yayıncılık, 2021.
- Kelly, Derek A. "The Categorical Structure of Popper's Metaphysics". *Philosophy and Phenomenological Research* 38, sy 1 (Eylül 1977): 82. <https://doi.org/10.2307/2106516>.
- Kılıç, Elife. "Metafiziğe İlimli Bir Yaklaşım: Karl Popper". İçinde *Metafizik: Filozofların Metafizik Sistemleri*, Birinci Baskı. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2019.
- Kılıç, Recep. "Prof. Dr. Necati Öner ile "Düşüncelerinin Gelişim Seyri "Üzerine Yapılan Mülakat". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40, sy 1 (1999): 9-13.
- Kocamusaoğlu, Buğra. "Karl Popper'de Bilgi Sorunu". Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2015.
- Korlaelçi, Murtaza. "Prof. Dr. Necati Öner'in Bilgi Anlayışı". *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 7-35.
- Köz, İsmail. "Prof Dr. Necati Öner'in Biyografisi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (1999): 3-7.
- Maden, Mercan. "Karl Popper Felsefesinde Bilimsel Doğrular ve Yanlışlanabilirlik İlkesi". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü*, 2019, 288-94.
- Magee, Bryan. *Karl Popper'İN Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. Çeviren Mete Tunçay. 2. bas. Temel dizi 23. İstanbul: Remzi kitabevi, 1990.
- Manafov, Rafiz. *Karl Popper Aklı*. Birinci Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2020.
- Öner, Necati. *Bilginin Serüveni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2018.
- . *Dil Üzerine*. 2. Baskı. Ankara: Divan Kitap, 2013.
- . *Felsefe Yolunda Düşünceler*. 2. Baskı. Ankara: Akça Basım, 1999.
- . *Görüşler*. Ankara: Beyaz Kule Yayınları, 2009.
- . *İnsan Hürriyeti*. 7. Baskı. İstanbul: Divan Kitap, 2014.

- . *Klasik Mantık*. 18. baskı. Ankara: Divan Kitap, 2016.
- . *Stres ve Dini İnanç*. 8. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- . *Tanzimattan Sonra Türkiye’de İlim ve Mantık Anlayışı (1850 - 1950)*. 1. baskı. İstanbul: Divan Kitap, 2012.
- Öz, Erdal. “Tümevarım Problemi”. *Karakedi Sosyoloji Derneği*, 2017, 15-27.
- Öztürk, Ali Bilge. “Karl Popper’in Gözünden Analitik Felsefenin Dilbilimsel Dönemi”. *Mediterranean Journal of Humanities* 6 (2016): 249-60.
- Palabıyık, Adem, ve Umut Dağ. “Karl Popper Söyleminde ‘Diyalektik Nedir?’ Sorunsalı Üzerine Bir Deneme”. *Emek ve Toplum* 2, sy 4 (2013).
- Peterson, Michael, Hasker William, Bruce Reichenbach, ve David Basinger. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. 2. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları, 2018.
- Platon. *Sokratesin Savunması*. Çeviren Niyazi Berkes. İstanbul: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, 1998.
- . *Theaitetos*. Çeviren Macit Gökberk. Ankara: Remzi Kitapevi, 2009.
- Popper, Karl R. *Açık Toplum ve Düşmanları*. Çeviren Mete Tunçay ve Harun Rızatepe. 8. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları, 2021.
- . *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. Çeviren İlknur Aka ve İbrahim Turan. 11. Baskı. Kzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.
- . *Bitmeyen Arayış*. Çeviren Mustafa Acar. Üçüncü Baskı. Ankara: Serbest Kitaplar, 2020.
- . *Bu Yüzyılın Dersi*. Çeviren Ceyhan Aksoy. 5. Baskı. Ankara: Serbest Kitaplar, 2020.
- . *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. Routledge classics. London ; New York: Routledge, 1996.
- . *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*. Çeviren İlknur Aka. 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- . *Hayat Problem Çözmektir*. Çeviren Ali Nalbant. 10. baskı. istanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.

- . *Objective Knowledge an Evolutionary Approach*. Oxford: Clarendon press, 1979.
- Popper, Karl R. *Popper Selections*. Editör David Miller. Princeton, N.J: Princeton University Press, 1985.
- Popper, Karl R. *Tarihselciliğin Sefaleti*. Çeviren Sabri Orman. 6. Baskı. Ankara: Eksi Kitaplar, 2017.
- Rajabov, Eldeniz. “Karl Popper’in Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Reçber, Mehmet Sait. “Necati Öner, Felsefe ve Eleştirel Rasyonalizm”. *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 118-28.
- Reichenbach, Hans. *Bilimsel Felsefenin Doğusu*. Çeviren Cemal Yildirim. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.
- Reichenbach, Janine, Hilde Van de Velde, Martine De Rycke, Cathérine Staessen, Peter Platteau, Patricia Baetens, Tayfun Güngör, vd. “First Successful Bone Marrow Transplantation for X-Linked Chronic Granulomatous Disease by Using Preimplantation Female Gender Typing and HLA Matching”. *Pediatrics* 122, sy 3 (Eylül 2008): 778-82. <https://doi.org/10.1542/peds.2008-0123>.
- Russell, Bertrand. *Felsefe Sorunları*. Çeviren Vehbi Hacikadiroglu. İstanbul: Kabalci, 1994.
- Soysal, Mümtaz. *Anayasaya Giriş*. İkinci Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.
- Stadler, Friedrich. “Induction and Deduction in the Philosophy of Science: A Critical Account since the Methodenstreit”. İçinde *Induction and Deduction in the Sciences*, editör Friedrich Stadler, 11:1-15. Vienna Circle Institute Yearbook. Dordrecht: Springer Netherlands, 2004. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-2196-1_1.
- Stokes, Geoff. *Popper: Philosophy, Politics, and Scientific Method*. Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity Press, 1998.
- Tozlu, Necmettin. “Prof. Dr. Necati Öner’de Dil Şuuru”. *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy 69 (2019): 35-52.

Ural, Safak. *Pozitivist Felsefe: Bilimde ve Felsefede Dogrulama*, 2012.

Whitrow, G. J. *Einstein, the Man and His Achievement*. New York: Dover Publications, 1973.

Yardımcı, Alper Bilgehan. “Bilimde Sınır Çizme Problemi: Popper, Lakatos, Kuhn ve Sonrası”. (Doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, 2018.

Yay, Turan. “Bilim Felsefesi, Karl Popper, Eleştiri ve İktisat”. *Bilim ve Eleştiri Dergisi*, sy 70 (2008): 1-29.

ÖZGEÇMİŞ	
Adı Soyadı	Adem ÖZ
Yabancı Dili	
Orcid Numarası	0000-0002-4283-704X
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10490236
Lise	
Lisans	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi/Felsefe ve Din Bilimleri
Mesleki Deneyim	
Akademik Çalışmalar	